

Távlatok 26 (1995/6)

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Távlatok

VILÁGNÉZET, LELKISÉG, KULTÚRA

FÓRUM AZ EGYHÁZRÓL

- Lélekben újuljunk meg!
- A megújulás útjai és lelkiisége
- P. Bulányiról és mozgalmáról
- Közösségi lelkiismeret-vizsgálat
- Karácsonyi elmélkedések
- Liturgikus megújulás
- A cigányok az Egyházban
- Három könyv Jézusról
- A történelem vége Madáchnál
- Szelíd erő Lengyelországban

1995/6 26

Impresszum

**Távlatok 26
(1995/6)
A magyar jezsuiták folyóirata**

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a Távlatok folyóirat 26. számának (1995/6) elektronikus változata (kivételt képez néhány hirdetés és a terjesztéssel kapcsolatos felhívás, amelyeket kihagytunk). Az apróbetűs részek beljebb kezdett bekezdésekként jelennek itt meg.

A folyóirat azonosítószáma: HU ISSN 1215-282X.

A folyóirat ezen elektronikus kiadását a Jezsuita rend magyarországi tartományfőnöke engedélyezte 1996-ban.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
Fórum az egyházzól.....	5
Krómer István: Lélekben újuljunk meg!	8
György Attila: A megújulás útjai.....	20
Keresztesné Várhelyi Iлона: Hozzászólás Krómer István cikkéhez.....	22
Brückner Ákos: Néhány szempont Krómer István <i>Lélekben újuljunk meg</i> című cikkéhez	27
Bárdosy Éva: Krómer István egyháza	29
Kovács István: Észrevételek Krómer István <i>Lélekben újuljunk meg</i> című írásához.....	30
Gyorgyovich Miklós: Szélgjegyzetek Krómer István tanulmányához	31
P. Bulányiról és mozgalmáról.....	33
Máté-Tóth András: Bokorból vadonba? Jegyzetek a Bokor mozgalom gyakorlatáról és teológiájáról	34
Beszélgetés P. Bulányi mozgalmáról	39
Pálos Antal: „Közösségi lelkiismeret-vizsgálat”	46
Sasvári István: Hozzászólás a szerzetesi gimnáziumok kérdéséhez	50
Lelkiség	53
Bíró László: Isten tetteit ünneplő és követő karácsonyt!.....	53
François Varillon: Szűz Mária. „Fogantatott a Szentlélektől, született Szűz Máriától”	58
Halász Pius: Karácsonyi gondolatok. (Részletek „ <i>Csendesen csorduló napok</i> ” című 1973-as naplójegyzeteiből)	61
Mirjam nővér: Avilai Szent Teréz időszerűsége.....	63
Lelkipásztorkodás	66
Verbényi István: Helyzetkép a liturgikus megújulásról	66
György Attila: Lelkipásztori napló (Részletek).....	70
Várnagy Elemér: A cigányok és a katolikus egyház.....	74
Figyelő.....	79
Szabó Ferenc: A zsinat – harminc év után. Egyházunk a korfordulón	79
II. János Pál a világiak szerepéről (A magyar püspöki karhoz Budapesten).....	81
Harminc éve jelent meg a <i>Gaudium et spes</i>	82
Nemeshegyi Péter: A valódi Jézus keresése	84
A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesülete: Állásfoglalás az eutanáziával szemben	97
Kettős ünnep Káldon.....	99
34. általános rendgyűlés: Együttműködés a világiakkal küldetésünkben	100
Kultúra és élet.....	103
Szabó Ferenc: Kétségbeesés és reménység között. A történelem vége Madáchnál és az ezredvégen.....	103
Czigány György: Mándy Iván átkelése	107
Andreas B. Batlogg: Előzetes Karl Rahner összes műveinek kiadásához. Egy teológiai életmű könyvtáblák között.....	110
Szemle	112
Elmer István: A történelem orgonáján Isten játszik. 50 éves az Új Ember. Új Ember Kiadó, Budapest 1995, 255 old.	112
Kocsis Imre: Lukács evangéliuma. Szent István Társulat, Budapest 1995, 530 oldal.....	114

Czigány György: Fények a vízen. 77 vers. Budapest. 1995, Babits Kiadó.....	115
Tereza Worowska: „Szelíd” erő Lengyelországban	116
Kerkai Jenő emlékezete, Kerkai Jenő Intézet, Budapest 1995, 180 old.....	118
Az állam és egyház elválasztása. Konferencia 1995. március 31. és április 1. között.	
Faludi Ferenc Akadémia – Távlatok, Budapest 1995. 131 old. (169 Ft.)	119
Nagy Sándorné szerk.: <i>Közelebb Baróti Szabó Dávidhoz</i> . Válogatás a költő műveiből és a vonatkozó szakirodalomból. A Baróti Szabó Dávid Emlékbizottság és Alapítvány kiadványa, 1995. 179. old.....	120

Fórum az egyházzól

Harminc éve, 1965. december 8-án fejeződött be a II. vatikáni zsinat, amely kétségkívül a legfontosabb esemény volt a katolikus egyház legújabb történetében. VI. Pál és II. János Pál pápák legfőbb gondja volt az elmúlt három évtized során, hogy a világegyház és a helyi egyházak megvalósítsák a zsinati „aggiornamentó”-t, a korszerűsödést, a szükséges lelki-szervezeti megújulást. A zsinati szellemhez való hűség nem a határozatok betűjéhez való merev ragaszkodás, még kevésbé a zsinat előtti egyházkép „leképezése” vagy éppen a trentói zsinat szellemének ápolása, de nem is jelenthet önkényes értelmezést, olyan teológiai, erkölcsi vagy egyházfegyelmi újításokat, amelyek a szükséges reformok helyett „hitújítást” vezetnek be. A két véglet között keresi egyházunk a helyes egyensúlyt.

Mindez a magyarországi egyházra is érvényes, jóllehet a volt „vasfüggöny” mögötti országokban másképp valósult meg a zsinati recepció, mint Nyugaton. Kelet- és Közép-Európában az elnyomás miatt késett a zsinat dokumentumainak megismerése, és az ÁEH gyámködása miatt több korszerűsödési program (pl. a világiak apostoli mozgósítása, szerzetesrendek megújult működése) alig kezdődhetett el. Az 1989/90-es fordulat után szabadságot élvez ugyan egyházunk, de sok tekintetben a múlt sebei akadályozzák a „megnyesett fát”, hogy életlendülete kibontakozzék. De nálunk is a zsinati „aggiornamento” a fő feladat ma is, amint a szentatya magyarországi látogatása alkalmával ezt megjelölte. Az elmúlt négy-öt év alatt sok mindenben előrelépett egyházunk, az életerő jelei mindenfelé megmutatkoznak. Ugyanakkor mérhetetlen feladat vár ránk. Nem is annyira az aratáshoz, mint inkább az ugartöréshez és a vetéshez kellenek a munkások. A paphiány csak sürgetőbbé teszi a zsinat kívánságának megvalósítását: a nagykorú világiak általános mozgósítását.

A Távlatok korábbi számaiban a „Fórum az egyházzól” című rovat különösen is azt a célt szolgálta, hogy eszmélődjünk, mérjük fel a helyzetet, tekintsünk vissza, hogy tanuljunk a múltból, és tekintsünk előre, hogy tervezzünk, megjelöljük a prioritásokat, a legsürgősebb feladatokat. Közös eszmélődésről, egymást kiegészítő, ha kell bíráló eszmecseréről van szó, amit az egyház szeretete sugall.

Mostani számunkban kiszélesedett a „Fórum”-rovat, mivel többen kifejtik véleményüket néhány égető kérdéssről. Teret adtunk, hogy a két vitaindító cikkhez – Krómer István és Máté-Tóth András írásaihoz – többen hozzászólhassanak. Az említett két cikk tehát nem tükrözi teljesen a szerkesztőség véleményét. De meg vagyunk győződve arról, hogy csakis a katolikus egyházon belüli nyílt, testvéri eszmecsere segíthet az előrelépésben. Nem lehetnek „tabutémák”, amikor itt és most a magyarországi egyház új evangelizálásáról és építéséről (vagy rombolásáról) van szó!

Időszerűségére való tekintettel foglalkozunk egy harmadik témakörrel is: P. Nagy Ferenc tanulmányát a Távlatok karácsonyi száma mellékleteként külön füzetben juttatjuk el olvasóinkhoz. Az egyházi „népszavazásról” nem kívánunk vitát folytatni lapunkban; célunk az, hogy elejét vegyük egy olyan kezdeményezésnek, amely nagy zűrzavart keltene Isten népe körében.

Elengedhetetlen az a „közösségi lelkiismeret-vizsgálat” is, amelyet Lénárd Ödön atya (itt hosszabban ismertetett) új könyve sürget. Mindenki a saját lelkiismeretét vizsgálja meg, hogy lássa, miben kell megváltoznia. Ne a hierarchiát akarják „megtéríteni” a magukat igaznak tartó reformerek és kontesztálók, hanem a jézusi „metanoiát” magukra vonatkoztatásuk elsősorban. Persze az anyaszentegyházban helye van a bírálatnak, a testvéri feddésnek, és a pluralizmusnak is – a lényegi hitegységen és engedelmisségen belül. Végül is – Ágoston figyelmeztetése szerint – mindig és mindenütt a szeretetnek kell érvényesülnie; annak az egyházi érzéknek, amelyről pl. Henri de Lubac atya tett tanúságot az 1950-es években.

A kiváló jezsuita teológust is „heterodoxiával” gyanúsították az 50-es években integrista teológusok és egyházi feljebbvalók. Félre is állították, mint P. Congar domonkost és másokat. XXIII. János és utódai „rehabilitálták” őket; neves zsinati teológusok lettek (és idős korukban bíborosok). A haladókat később a túlzó progresszisták már maradiaknak bélyegezték, pedig mindkét francia teológus az igazi Tradíció és az egyházas érzék embere volt.

* * *

Ha P. Bulányi mintaképének tartja Hans Küngöt, hadd állítsunk példaképnek egy igazi egyházi embert, H. de Lubacot, aki a félreállítás (tanítási tilalom) idején az egyházzól, az Anyaszentegyház szeretetéről tartott rekollekciókat papoknak. Utána ezek megjelentek az Elmélkedés az Egyházzól című könyvében. Csodálatosak e lapok, ahol az Egyház-Anya, az isteni életre szülő Anya isteni és emberi arcát vázolja és hálatelt szívvel magasztalja, bár tudja, hogy arcán bizony szeplők és foltok vannak. Krisztus szeretete ezt az Egyházat, feláldozta magát érte, így vérével tisztára mosta Jegyesét. (Vö. Ef 5, 25–25.) P. de Lubac gondolatai a zsinati egyháztant is befolyásolták. Íme néhány részlet az egyház paradoxona és misztériuma című tanulmányból, amely – hasonló szellemben – már a zsinat után született.

„Az egyház isteni és emberi, felülről kapott és alulról jön. Tagjai, az emberek, természetesen nehézkesek és sebzettek; minden nehézségükkel ellenállnak a felülről jövő Életnek, amely beléjük akar hatolni. [...] Az Egyház jelenlegi formája elmúlik, mint a »világ alakja«: de alapjában véve megmarad – megmarad az a lényeg, amely majd egyszer nyilvánvalóvá lesz. [...] Az Egyház anyám. Igen, az Egyház: a múlt nemzedékek egyháza, azoké, akik átadták nekem életét, tanítását, példáját, erkölcsseit, szeretetét; – és a mai egyház is: nemcsak a hivatalos vagy a tanító egyház, vagy ahogy mondani szoktuk: a hierarchikus egyház, amely az Úr által rábízott kulcsokat őrzi, hanem szélesebben, egyszerűbben az »élő Egyház«: az, amelyik dolgozik és imádkozik, tevékenykedik és szemlélődik, emlékezik és keres; az az Egyház, amely hisz, remél és szeret; amely létének ezer helyzetében látható és láthatatlan szálakkal fűzi össze tagjait; az alázatosak Egyháza, azoké, akik közel vannak Krisztushoz; az a titkos hadsereg, amely mindenünnen toborzódik, amely még hanyatló korokban is továbbél, amely szolgál, feláldozza magát a forradalom vagy a reform eszméje nélkül is, amely állandóan felkúszik a nehézkes természet lejtőjén, és amely így csendben tanúskodik a mindig termékeny Evangéliumról, és arról, hogy az Isten országa már köztünk van. [...] Ebben a közösségben találok meg támaszom, erőm és örömöm. Ez az Egyház az én anyám...”

* * *

A II. Vaticanum kiegészítette az I. Vaticanum egyházképét, amely – minthogy befejezetlen maradt – csak a pápai primátust definiálta. A legutóbbi zsinat megvilágította a püspöki kollegialitást is (Lumen gentium 22–23. pontok); persze azt is hangsúlyozta, hogy a kollégium csak a fő, a római pápa legfőbb vezetése alatt gyakorolhatja tekintélyét. A zsinat olyan szeretetközösségnek (koinonia) tekinti az egyházat, amelynek alapja a Krisztusba vetett hit, és amely a Szentlélek által adott szeretetben bontakozik ki. Az egyház részesedik abban a hatalomban, amelyet az Atya adott a Fiúnak (Jn 17,2–3), de miként Urának, úgy a Szenvedő Szolga szolgájának, az egyháznak is e lelki hatalmat a diakoniában kell gyakorolnia. Szegény és szolgáló egyház a zsinat eszménye.

Mindig érvényben marad Elias Zoghby görög katolikus püspök zsinati felszólalása, amely az új egyházkép megfogalmazásához jelentősen hozzájárult. (L'Église de Vatican II, Cerf 1966, II. kötet 503–507.) A főpásztor szerint az egyháznak mindig három veszélyt kell elkerülnie: a juridizmust, a paternalizmust és a partikularizmust.

Juridizmus. – Ez a tendencia az egyházkormányzatot és a keresztény életet főleg (ha nem kizárólag) a jogrend és a hatalomgyakorlás szemszögéből szemléli, értékeli. A tekintély gyakorlásában a jogi keret az egységet biztosítja, de csak keret az isteni élet szolgálatára. A

koinonia, a Krisztusban való szeretetközösség éltetője a Szentlélek. Az egyházkormányzat, egyházjog ehhez az isteni élethez van rendelve. Viszont a teljesen „pneumatikus”, csak a Lélek „személyes” sugallatára hallgató, tehát a tekintélyt (a „hivatalt”) nélkülöző lelki egyház illúzió, míg Isten népe a földön vándorol.

Paternalizmus. – Ez a másik veszély a tekintély gyakorlásában. („Maternalizmust” is mondhatnánk, mivel a Mater Ecclesiaról van szó, de akkor ez nem azonos azzal az Anyaszentegyházzal, amelyről H. de Lubac vallott.) A hierarchiának és a papságnak el kell kerülnie az atyáskodást a kiskorúaknak tekintett hívek felett (vagy a püspököknek papjai felett). Az egyházi vezetők (a szerzetes vezetők is ide tartoznak!) nem örökölték a Fő, Krisztus kiváltságát, aki bátran megkérdézhette hallgatóitól: „Ki vádolhat engem közületek bűnről?” Az uralomvágy, a parancsolgatás, a párbeszédtől való elzárkózás ugyanúgy kísért az egyházi közösségekben, mint a polgári társadalomban. A közös felelősség, a szubszidiaritás, a párbeszéd elengedhetetlen az engedelmességben. Az egyház szolgálata követeli meg ezt. Persze az „alattvalók”, a „beosztottak” se viselkedjenek kiskorú gyermekként! „Püspök vagyok számotokra, tehát szolgálnom kell, de veletek együtt keresztény vagyok kegyelemből: az első veszélyt jelent, a második üdvösséget.” (Szt. Ágoston)

Partikularizmus. – A „szektáság”, a gettószellem, a provincializmus vagy a nacionalizmus beszűkíti az egyetemességet. Az egyes püspökkari konferenciáknak, a szerzetes provinciáknak, a mozgalmaknak, a plébániai közösségeknek mindig nyitottnak kell lenniük az egész helyi egyházzal, a szomszéd országok és az egyetemes egyház felé. Meg kell találni a helyes egyensúlyt a pluralizmus és az egyetemesség, a változatosság és az egység között.

Krómer István: Lélekben újuljunk meg!

Az egyház szabad működését is korlátozó idegen megszállás és az önkényuralom idestova fél évtizede megszűnt Magyarországon, s az eltelt idő már elégséges annak belátásához, ami előre is sejthető volt: *a szabadság nem oldja meg egy csapásra gondjainkat*. A magyar egyház újjáéledése sokak hangyamunkájának összegződéseként is csak csak fokozatosan, nehezen megy végbe. Egyre sürgetőbb az igény egy alaposabb helyzetelemzésre, közös gondolkodásra, s főként az eddigi partizánakciók helyett az összehangolt cselekvésre. Ezt szolgálják elsősorban a végre beindult egyházmegyei zsinatok, számos lelkipásztori tanácskozás, tanulmányok sora, s ehhez kíván hozzájárulni az alábbi dolgozat is.

A magyar katolikus egyház mai gondjai csak részben származnak geopolitikai helyzetünkől és sajtóságos történetünkől; ám mivel az egyetemes egyháztörténet folyományaként szorító nem speciális gondjainkat is meg kell oldanunk, helyzetelemzésben és javaslataim megfogalmazásakor e két tényezőt nem fogom szétválasztani. A mai valós helyzet megvizsgálásakor és egy kívánatos – nem is állapot, hanem fejlődési pálya – felvázolásakor *szükségünk van egy viszonyítási pontra, mégpedig legalább kettős – spirituális és szociológiai – értelemben*. Az első legalább látszólag viszonylag egyszerű; állapotunkat, tetteinket és szándékainkat Jézus Krisztus tanításához kell viszonyítanunk. A valóság és a jézusi elvek egybevetése persze mind az egyéni lelkiismeret fórumán, mind az egyházi szervezet megmérésekor kínos szembesülésekhez vezethet. Nemegyszer – ez egyénre és közösségre egyaránt érvényes – inkább a tükröt dobnánk sutba, nehogy látnunk kelljen gyarló ábrázatunkat, vagy hajlamosak vagyunk megmagyarázni, miért olyan kócos a kép, amilyen, ahelyett, hogy próbálnánk alkalmazkodni és megjavulni. Pedig erre egyéni és közösségi síkon is konkrét felszólításunk van. Töredékes embernek a jézusi intés – „Legyetek tökéletesek, mint mennyei Atyátok” – nyilvánvalóan az állandó nekirugaszkodás, a folytonos igyekezet programját jelenti, az egyház pedig emberi szervezetek között egyedülálló módon (ebből is látszik, hogy nemcsak emberi találmány) alkotmányába vette a folyamatos megújulás (*ecclesia semper reformanda*) követelményét.

A megújulás sokszor mégis igen nagy belső lélektani akadályokba ütközik, elsősorban a megszokásba. Sokszor évszázados helytelen gondolkodási és viselkedési reflexeken kellene változtatni, ami azért is szerfelett nehéz, mert sokan az egyház palástját borítják e hibákra, s az ellenük felszóalókat az egyház tekintélyével, s éppen a helytelen szokás évszázados tradícióira hivatkozva próbálják elhallgattatni. Szerencsés körülménynek tarthatjuk, hogy az utóbbi években meglehetősen kedvező szél fúj Róma felől, s egymás után kapunk a megújulásra nyitott szellemű új püspököket. Tudjuk persze, hogy minden felülről induló reform elakadhat a középszint passzív vagy aktív rezisztenciáján; ám másik szerencsés körülmény, hogy az alulról induló lelkiségi reformmozgalmak legtöbbször megfelelően együtt tud és akar működni a reformszellemű főpapokkal.

Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy nem lehet szó „reformerők” és „maradiak” sematikus szembenállásáról. Az új gondolatok ugyanúgy válhatnak kiüresedett divattá, mint ahogy a hagyományos ájtatossági gyakorlatokhoz ragaszkodó testvéreink őszinte belső igyekezete is megigazuláshoz és megtéréshez vezethet sokakat. *Az igazi választóvíz nem a módszerek és formák terén található, hanem az őszinte Isten- és emberszeretet és a lelkileg kiüresedett rutin között*. Ez nagyon fontos alapelv, csakis ennek elfogadása eredményezheti az egyházi közösség kívánatos sokszínűségét. Éppen mivel annyifélek vagyunk, nagyon rosszat tesz az egyháznak, aki egyetlen lelkiségi karaktert vagy szervezőelvet kíván egyeduralmódóvá tenni, legyen bár az rózsafüzér-társulat vagy bázisközösségi modell. Az uniformizálás azért sem ajánlatos, mert egy alföldi tanyán vagy egy cserháti faluban, egy

nagyvárosi lakótelepen vagy a főváros legelőkelőbb kertvárosában élő magyar keresztény testvérünknek egészen más életkörülményei folytán más formák lehetnek a leginkább megfelelőek. Kistelepüléseken, ahol a személyes kapcsolatok még elevenek, továbbra is megfelelők lehetnek a hagyományos struktúrák, kiváltképp, ha az egyházközségek a közelmúltban jóváhagyott működési szabályzat adta lehetőségekkel élve közösségibbé válnak. Városokban viszont, ahol az egyén lassan a tömeg magányos atomjává válik, sokkal lényegesebb szerepe lehet a bázisközösségi modellnek. A formák különbözősége mögött azonban a hitnek és a hitből fakadó szeretetnek azonosnak kell lennie.

Ezen a téren számos problémával kell szembesülnünk. A magyar szószekekről elhangzó prédikációk, hittanórákon előadott tanítások, s a magyar hívek számtalan megnyilvánulása *különbféle hitbéli torzulásokra* hívják fel a figyelmünket. Az egyik legalapvetőbb gond, hogy sok keresztényben, köztük klerikusokban is merőben torz Isten-kép alakult ki. A tékozló fiúról szóló példabeszéd vagy Jézus megbocsátó gesztusa a jobb lator bűnvallomására – az ószövetség haragvó istenképét is korrigálandó – egy alapvetően jóindulatú Atya képét mutatja, s az evangélium számos jelenete arról szól, hogy ez az isteni szeretet hogyan billenti ki a bűnös embert önző önmagából. A megtérő utcalány, Lévi vagy Zakeus vámosok életének gyökeres fordulata modellezi a keresztény megigazulást, szemben például számos amúgy törekvő farizeus esetével. Az igazi Krisztus-követő nem az, aki gondosan igyekszik megtartani valami bonyolult szabályrendszert, hogy majd elnyerjen cserébe valami jutalmat, hanem aki Isten szeretetével találkozáva lelkében megrendülve próbálja viszonszeretni Istent. Ennek a viszonszeretni akarásnak természetes része az embertársak felé fordulás, a zakeusi osztogatás gesztusa. Aki Krisztust ilyen megtéréssel akarja követni, az életében hibázhat ugyan, ám tudhatja, hogy Isten a javát akarja, s kétségbe nem esik. Sokan mégis egy visszajára fordított jobb lator-történetben gondolkodnak: egy egész becsületes életet tönkretelhetünk, ha halálunk előtt elkövetünk egy úgymond halálos bűnt. A szerető Atya örömhíre helyett egy utánunk kémkedő haragvó Isten rémhírét hirdetik, olyanét, aki mindenáron botlásra akarja kapni alattvalóit, hogy megbüntethesse őket. A lélek belső folyamataival nem számoló statikus, tételes bűncsámcsogás kazuisztikája teljesen ellentétes a Jézus bemutatott atyaképpel, mégis sokan erre építik morálisukat, és ennek szellemében nevelik (félre) híveiket. A „kegyelmi állapot” statikus képe azt sugallja, mintha lelki tornagyakorlatok mechanikus, sportszerű teljesítése kikerülhetetlenül érdemesítene egy kedvező pozícióra a Mennysországban. Nem a jóindulatú, emberszerető figyelmesség állandó fejlesztése a program, hanem egyfajta lelki partedli gondos őrizgetése a lelki spenótfoltoktól. Egyik – számos kiadásban nihil obstatot nyert – egyházi énekünk szövege: „Boruljunk le, és rettegve imádjuk e Fölséget” pontosan tükrözi ezt a torz szemléletet. A szöveget a Dobszay-féle újabb változat ugyan jótékonyan a „megrendülve” változattal módosította, ám ez eddig nem terjedt el, másrészt pedig ha elterjed is, aligha hoz automatikusan szemléleti fordulatot. (A büntető Isten leggroteszkebb formája, amikor valaki nem is a saját bűne miatt aggódik, hanem reményét abba veti, hogy kellemetlen ellenlábasát majd megbünteti az Isten. Az ilyen embereknek falra hányt borsó az irgalmas szamaritánus meg a tékozló fiú története, ők még mindig a mennydörgés fiainak mentalitásánál tartanak.)

A szeretetkapcsolat helyett üzleti és jogi alapra helyezett vallásosság merőben ellentétes a jézusi tanítással. Jézus, aki az igyekvő kufárszellemet a farizeus és vámos példabeszédében élesen elítéli, maga húzza ki a szőnyeget mindenféle érdemszerző teológia alól, mindhiába. *Jézus mindenféle üzleti megközelítéssel szemben a család képével operál, az önkéntes, személyes szereteten alapuló ember–Isten-képet, s ebből következően ember–ember-képet, tehát egyházképet állítja elénk, ahol az igyekezet nem a megtorlástól való félelemből, nem is számításból, egy megfelelő ellenszolgáltatás reményéből, hanem személyes elköteleződésből, belső önzetlen szándékból és akaratból táplálkozik. Nem gyakoroljuk a szeretetet, hanem*

szeretünk. A gyakorlat befejeződik, a szeretet éjjel-nappali készenlét a jóra; ahogy Pál írja, bármit tesztek, Isten dicsőségére tegyétek.

A szerető Isten képét mindig az halványítja el, hogy *az emberi uralkodók az Isten nagyságát torzán közelítik meg: zsarnoki hatalmuk sokszorosát gondolják Istenről*. A földi hatalom rettenetes voltát extrapolálják: ha egy király vagy politikus ekkora hatalmi ambícióval bír, a végtelen és mindenható Isten nyilván még sokkal nagyobb, ezért rettenetesebb minden földi hatalomnál. Jézusnak szinte nem is maradt más választása, mint hogy a lehető legkisebb hatalommal, a legerőtlenebbül: egy menekült kézműves család újszülött gyermekeként jelenjen meg közöttünk. Az emberi hatalomvágyból kivetített zsarnoki Isten-képpel szemben csak így tudta megmutatni a nem rettenetes, sőt éppen gyengéden szerető Isten igazi arcát. Sajnos, a kereszténység államvallássá tételével szinte visszazuhantunk az ószövetség átlagrossz képéhez, amely messze torzabb az ószövetség legnagyobb alakjaiénál, pl. Illésénél. Ő nem a viharban, hanem az enyhe szellőben találkozva az Úrral, már közelebb állt Jézus képéhez, mint a Jézus nevében gyilkoló keresztiesek vagy az igaz hit védelmében máglyákat gyújtó inkvizítorok. Hiába járt mezítláb a világ Teremtője és Üdvözítője, a középkori uralkodók zsarnoksága újra eltorzította Isten arcát.

Amíg az egyház államegyházi igénnyel lépett fel, s az alattvalók kötelesek voltak keresztények lenni, addig szükségszerű volt a törvényekkel kikényszerített, tehát nem szívből fakadó, számonkérhető gesztusokban megragadható, s azt számon is kérő vallásosság. Az ősegyházban a helyzet éppen fordított volt, ott nemhogy kötelező nem volt a kereszténység, hanem éppenséggel próbatételnek vetették alá a jelentkezőket. Belülről kellett akarni, s méltónak kellett bizonyulni arra, hogy Jézus nagy családjához tartozhasson valaki. Igaz, akkor nem is járt semmilyen előnnyel kereszténynek lenni.

A „mi lett volna, ha” történelmietlen kérdését nem kívánom feltenni, s adottságként fogadom el az egyháztörténetet a maga nyers valóságában. Tanulni azonban nemcsak lehet, hanem kötelező is az egyház történetéből, elődeink hibáiból. Bizonyára az adott történelmi szituációban kikerülhetetlen volt az államegyházi modell elfogadása. De most más ez a kedvezőtlen történelmi szituáció elmúlt, most már saját lelki restségünkön és megcsontosodott lelkünkön kívül semmi sem tart vissza attól, hogy hős lelkű és szent életű ókeresztény testvéreink jó példáját kövessük. *Most, hogy az államegyházi jelleg megszűnt, semmi sem indokolja az államegyházi mentalitás fenntartását; sokkal inkább indokolt az elkötelezettség soha el nem halványuló példáit tömegesen bemutató ősegyházi gyakorlathoz való közelítés.* Ezt egyházunk *a Gaudium et spes*-ben hivatalos programjává tette: „Az egyházat nem fűti földi becsvágy; egyetlen célja csupán az, hogy a Vigasztaló Szentlélek vezetésével folytassa Krisztus munkáját, aki azért jött el a világra, hogy ... üdvösséget szerezzen, nem pedig, hogy elítéljen, azért, hogy szolgáljon, nem pedig, hogy neki szolgáljanak.”

A megújulás fő tartalma tehát az lehet, hogy *gyökeresen ismét az önkéntesség és az elkötelezettség alapjára helyezzük az egyháztagságot*. Ezzel szorosan összefügg az egyházközségek közösségi jellegének erősödése. Akik a megigazolást nem az egyéni jámborság gesztusaitól várják, mint a farizeusok; akik igazán elfogadják Jézust, s nem félbabonás lelki pótszerek számukra a vallásosság látható megnyilvánulásai; akik a szentségekben nem lelki életbiztosítást, hanem a Krisztussal való személyes találkozás lehetőségét látják – azoknak magukévá kell tenniük Jézus egyik alapnormáját: „Amit a legkisebbek közül eggyel tettetek, velem tettétek.” Ez a közös élet normája, egyénileg nyilván teljesíthetetlen. Jézus nyilvános működése kezdetétől közösségbe gyűjtötte tanítványait, s a térítés során a tanítványok is közösségeket szerveztek. A kereszténység annyira nem individuális, hanem közösségi jellegű volt, hogy a hívek ismertetőjele nem valami viselet vagy közös filozófia elfogadása volt, hanem: mennyire szeretik egymást. Ha most pusztán az Apostolok Cselekedetei ismeretében valamely abszolút tájékozatlan

idecsöppenő kívülálló keresné a keresztényeket, vajon minden plébániánk, minden templomunk avagy minden bázisközösségünk környékén ránk ismerne-e? Vagy kénytelenek lennének másfelé, talán hasztalan keresgélni azokat, akik a kívülálló számára szemet szűrőan szeretik egymást?

Az egyház szervezőelvévé ismételten az önkéntességet és az el-kötelezettséget tenni természetesen nem egyszerű. Anyakönyveink zsúfolásig vannak olyan álhívekkel, akik pusztán egy tradíció hordozójaként vagy szertartás-szolgáltató intézményként kezelik az egyházat. *A lelkipásztori munka szolgálat helyett sok szempontból szolgáltatásjellegűt ölt, s ezt a „hívek” így is kezelik: szertartásszervező és kegyeleti gmk-nak tekintik, mely ünnepélyes külsőségeket kölcsönöz az élet jelesebb fordulópontjainak. Ez bizony már súrolja a „gyöngyöt a sertések elé” szituációt. Az ordináriusok hajlamosak úgy gondolni, hogy ha egy plébániára – akár oldallagos ellátással – papot küldenek, a maguk részéről mindent megtettek. A dispoziciókban nem érvényesül kellőképpen a „megfelelő embert a megfelelő helyre” elve, „darab, darab” alapon gazdálkodnak a papokkal. A közösség soraiból az apostolutódok által felszentelt vezető ősegyházi modelljétől igen messze kerültünk, a papképzés és dispozició mai rendszere legtöbbször a katonai helyőrségek mintájára működik. Lehet utopisztikusnak minősíteni a közeledést az apostoli kor rendjéhez, de csak addig, amíg egyházunk inkább személytelen szolgáltatóvállalatként működik, s nem erősödik meg közösségi jellege. De a mai dispoziciókban is lehetne nagyobb szerepet adni a személyes kötődéseknek; a püspökök legalább tanácskozási szinten konzultálhatnának személyi kérdésekről az érintettekkel: az egyházközségekkel és a papokkal.*

A szolgáltató egyház két szempontból gyakorlatilag is problematikus. Papjaink energiájukat a befogadók szempontjából félig-meddig formális, kevésbé gyümölcsöző szertartásokban aprózzák el, s ami az igazi baj, sokan azt gondolják, hogy ezzel a maguk részéről lelkipásztori szempontból el is látták híveiket. Kicsit bánkódnak ugyan, hogy a felső tagozatos gyerekek tömegesen „kibérmálkoznak” az egyházból, hogy sok helyütt ez a szokás már az elsődülőshöz kapcsolódik, hogy legközelebb esketéskor, keresztelőkör, végül koporsóban látják legtöbbjüket; ám ez a materializálódó világban a külső gesztusokban kimerülő vallásosságra szoktatás logikus következménye. Ha egy lelkipásztor abszolút elégedett, hogy hívei misére járnak, adót fizetnek, évente formálisan gyónnak-áldoznak, ha ezekben a lélek felszínét borzoló cselekményekben találja meg a kereszténység szükséges és elégséges ismervét, ne csodálkozzon, ha sokan megunt kabátként vetik le ezeket a félig formális szokásokat, ha a faluközösség ezeket már nem várja el tőlük, vagy pláne ha ebből kellemetlenségük is támadhat. Mivel a keskeny úton nem lehet tömegekkel villogni, sok lelkipásztor nem megtérést, csupán vallásgyakorlatot vár híveitől. Ez persze évszázados rossz szokás, sőt talán egészen a IV. századig megy vissza, amikor a próbatételen is alapuló önkéntes csatlakozás módszeréről az egyház átállt az erőteljes (ha nem éppen erőszakos) toborzásra. Ezen a hozzáálláson feltétlenül változtatni kell. Ez a megújulás kulcskérdése.

A szeretettel nehezen egyeztethető össze, s teológiai szempontból sem nagyon lehetséges e formálisan megkeresztelt emberek durva elutasítása. *Az egyház nemigen bonyolíthat le „tagkönyvcserét”. De megpróbálhatja mindenütt megszervezni a megtérésre hajlamos tagjait, s alaposan megnézheti, s meg is kell néznie, kit vesz fel újonnan tagjai sorába. S ha így tekintjük a keresztség kiszolgáltatásának vitatott problematikáját, támogatnunk kell a törekvést, hogy tapintatosan, s a szándék későbbi megkomolyodása esetére nyitottan, de el kell tanácsolni azokat a szülőket, akik merő szokásból, személyes hitük és egyházhűségük legcsekélyebb jele nélkül kéri gyermekük számára a keresztséget. Az egyház nem válhat egy sportegyesületnél vagy bélyegszakkörnél is komolytalanabb szervezetté. Ez nem jelent bezárkózást, hiszen ma éppen a missziós kifeléfordulás az egyik fő feladatunk. Nagyon szívesen fogadjuk a hozzánk csak hébe-hóba betérő testvéreinket is, hívjuk őket a közösségbe, s ha majd hozzánk tartoznak, meg is kereszteljük gyermekeiket. Azt azonban*

egyszer s mindenkorra világossá kell tenni, hogy az egyház nem családi eseményeket rendező iroda. Ilyenek léteznek, az egyház azonban más. Szívesen foglalkozunk meg nem keresztelt felnőttekkel és gyerekekkel is, s ha majd felcseperedvén megszületik bennük a személyes hit csírája, megkereszteljük őket, ha szüleik nem is hívők. A hangsúly azonban nem az anyakönyv vastagodásán, hanem a lélek belső megtérésén van. A zsinat óta mindenképpen komolyan veendő a lelkiismeret szabadsága. Nem célunk mennyiségi mutatók hajszolása; annál fontosabb, hogy akik Krisztushoz tartozónak vallják magukat, ez egész életüket átformáló elkötelezettség legyen.

Ezen a ponton *szólnunk kell az ismert jámbor vallásos cselekményekről*. Ezeket az egyház, elsősorban pedagógiai okokból, nem ellenzi; ám kétségtelenül fennáll a veszély, hogy e cselekmények a szív megigazulásának helyébe lépnek. A skapuláréviselés, a Szent Szív-kultusz, de akár bizonyos egyoldalú Mária-ájtatosságok és egyéb kegyes szokások túlzott szerephez jutva kegyes jámborkodássá silányíthatják az Istentől az embernek a teremtésben, a megváltásban és a megszentelésben felajánlott partnerszerepet. Babonás szokások vehetik át és takarhatják el a megtérés elengedhetetlen voltát. Az elmélyülés helyébe jámbor imák szajkózása léphet, a rózsafüzér már nem az Istenhez csendesülés segédeszközeként, hanem kegyelemautomataként tűnhet fel sokak tudatában. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a külsőséges formákkal szemben a belső megtérés, a jámbor cselekményekkel szemben a hétköznapi emberszeretet fontosságát.

Itt és most nem lehet nem szólni *az etnikai jellegű problémákról*. Egyházunk egyetemes volta, Szent Pál világos eligazítása ellenére („nincs többé görög vagy zsidó...”) a katolikusok soraiban is erős előítéletek élnek, részben a környező népekkel, részben országunkban élő etnikumokkal szemben. Nem tartom célravezetőnek a „Tégy a gyűlölet ellen”-szerű álszent ráolvasásos módszerek alkalmazását; fel lehet és kell tárnai az előítéletek alapját képező eseményeket, viselkedésformákat, ám ez a feltárás nem szolgálhat az előítéletek igazolására, csak oszlatásuk célszerűbb útjának-módjának kimunkálására. Rá kell döbbsenteni minden katolikus testvérünket, hogy lévén az ellenségszeretet a normánk, s nem a „szemet szemért”, más népek gyűlöletét még az sem igazolja, ha ad absurdum erre okot szolgáltatnának. Ha megütik a jobb arcunkat, s Krisztust akarjuk követni, világos, mit kell tennünk. Ez sokszor nagyon keserves, sokszor baleknek érezhetjük magunkat miatta, de két úrnak, a szeretetnek és a gyűlöletnek egyszerre nem szolgálhatunk.

Jézus maga figyelmeztetett, hogy a keskeny úton kevesen akarnak járni. Ez ma, a materialista kommunizmus és a viharsebesen hódító fogyasztói mentalitás együttes romboló hatása következtében kiváltképp érezhető. Amint II. János Pál állhatatosan hirdeti, az Egyház emiatt nem lazíthatja fel erkölcsi álláspontját. *Tudatosan vállalnunk kell a kisebbség, a só és a kovász szerepét*. Ugyanakkor gondolnunk kell arra is, hogy a keskeny úton járni hajlandók nem feltétlenül azok a kevesek, akik ma „tagkönyvvel” rendelkeznek. Egyrészt – sajnos – korántsem minden templomba járó ember kívánja az osztogató krisztusi szegénységet életében utánozni, másrészt bizonyára ma is vannak, akik viszont követnék Jézust, ha hallanának róla. A Zakeusok, Mária Magdolnák, uram bocsá' jobb latrok végzetes mai tájékozatlansága a mi felelősségünk. Elvben nem tagadjuk, hogy a betegeknek kell az orvos; ám a mai egyházi gyakorlat szinte kizárólag a (viszonylag) egészségeseket pátyolgatja. A 99 meglévőt odahagyva kevesen követik a Mestert az elcsatangolt bárányok keresésében, noha a sérültek, elhagyatottak, gyengék és persze a kóborlók gondozására talán nemcsak Jézusnak volt karizmája. Igaz, hogy Szodoma-szintű környezetben pusztán egy élhető mikrotársadalom kiépítése és fenntartása is komoly erőfeszítést kíván. A többnyire sokgyermekes keresztény családokban a szülők leterheltsége ma meglehetősen nagy, s sokan munkájuk, családjuk mellett vállalnak hitoktatást, ifjúságnevelő munkát. Nehéz elvárni tőlük, hogy emellett még a kívülálló és kallódók misszionálását is magukra vállalják. De ott vannak a tizenévesek, akiknek nem csupán szórakozni volna szabad, és ott vannak a tizenévesek szülei, akik lassan

felszabadulnak a család terhei alól. Ezeket a korosztályokat lehetne és kellene (jobban) mozgósítani karitatív munkákra, kallódó, válsághelyzetbe került emberek támogatására. Legfeljebb valamivel kevesebbet néznének televíziót. Vannak persze tiszteletreméltó kezdeményezések, elsősorban az igen dinamikus máltaiak, azután Teréz anya nővérei, mindenütt elvben működik a karitás, léteznek kórházi lelkeszségek, akadnak deviánsmentők is. Összességében azonban eléggé magunknak élünk.

Sok lekipásztor mintha úgy értelmezné a Jézustól az apostolutódok keze által kapott küldetést, mintha ő maga lenne az út, az igazság és az élet, és senki nem jutna az Atyához, csak általa. Vagyis az ő anyakönyvén, hittanján, jegyesoktatásán és temetésén keresztül. Ez elvileg is helytelen álláspont; a pap közvetítő szerepe ugyanis nem az egyéni Isten–ember kapcsolat helyére, hanem annak elősegítésére való. *A lelki irányítás nem kiskorú függőségben tartást s valamiféle lelki uralmat jelent*, éppen ellenkezőleg, a személyes elköteleződés és felelősségvállalás munkálását. Nem kudarc, éppen hogy dicsőség, ha egy papnak azt kell mondania egyik hívének: én már nem tudom tovább segíteni a fejlődésben, ajánlom egy másik, nálam felkészültebb paptestvéremet. A pap hatalma nem evilági természetű zsarnokoskodást kíván és enged meg, hanem az „Aki első akar lenni köztetek, legyen mindenki szolgája” típusú lelki cselédmentalitást. A területi elv szigorú érvényesítése másrészt szociológiailag is problematikus, mert a mai világ szinte mindenkit több-lakivá tett. Ingázik a fél ország, a városokban sokan praktikus vagy személyes okokból nem feltétlenül a lakóhely szerinti plébániájukhoz kötődnek, s ráadásul léteznek közösségek élethelyzet, hivatás vagy személyes kapcsolatok alapján is. Nem árt tudatosítani, hogy a plébániai alapstruktúrát továbbra is fenntartó egyházjog ezek működéséhez megteremti a szükséges jogi kereteket is. Tartalmi szempontból is aggályos az „egy (sok) település–egy pap” kényszermodell. Szinte kizárt, hogy egy lekipásztor mindenféle karakterű ember számára ideális lelkipásztor legyen. Aki jól szót ért az egyszerű emberekkel, sokszor nem alkalmas értelmiségiek lelki támogatására, és viszont. *A plébániai struktúrához való merev ragaszkodás tehát a hatékony pasztorálás szempontjából is súlyosan aggályos.*

Sok lekipásztor egyébként, sajnos, szinte senki számára nem ideális lelkipásztor, mivel meg sem próbálkozik a hárommiatyánk gyóntatási rutinon felülemelkedő komolyabb lelkipásztorlással. Ehhez a szándék, a megfelelő pszichológiai felkészültség mellett sokszor hiányzik a személyes jóviszonyon alapuló bizalom is. A magyar papság alighanem nagyobb része szerepének foglyaként emberi kapcsolatok szempontjából légüres térben él. Ezt nemcsak a helytelen, túlzottan paternalista szerepfelfogás okozza, hanem az, hogy – különösen falvakban – a hívek nagyobb része el is várja ezt a papi viselkedést. Ez akkor is felettébb megnehezíti a kitörést a „plébánosúri” kényszerzubbonyból, ha a pap maga törekedne testvéri alpra helyezni viszonyát híveivel.

A kommunista évtizedek elidegenítették a plébánosoktól a helyi értelmiséget is – tanítók, orvosok, közigazgatási tisztviselők, agrárszakemberek –, ami a papok elszigeteltségét még fájóbbá teszi. Sokan, akik elhagyják hivatásukat, elsősorban nem a cölibátus kényszerét, hanem a magányosságot nem képesek elviselni. Ezen nincs mit csodálkoznunk, Isten teremtett minket társas lénynek. *Az egyik legégetőbb mai teendő, hogy minden eszközzel segítsük a papi magány feloldását*, vagy ha ez a megszokás miatt sokszor alig kivihető, legalább megakadályozzuk az újratermelődését. Ebből a szempontból alapvető fontosságú, hogy a papnevelés során szinte kötelező gyakorlatként minden kispap kapcsolódjon be egy közösségi mozgalom életébe. Mindegy, melyikébe, kiki válasszon hajlamai szerint; a lényeg, hogy megtapasztalja a személyes kapcsolatokból szövődő egyházi mikroközösség lelki hétköznapjait, s ez segítse szolgálata első napjaitól a kapcsolatépítésben. Ez nemcsak elviselhetővé teszi a papi magányt, de a személyes, baráti kapcsolatok kialakulása a pasztoráció minőségét is javíthatja.

A papnevelésben és papi továbbképzésben alapvető szemléleti fordulatra volna szükség: a tudományok mellett, vagy akár azok rovására is, leendő papjainknak az emberhalászat gyakorlati készségeit el kellene sajátítaniuk. Sokkal gyakorlatiasabb, az élő egyházi közösségekkel elevebb kapcsolatot tartó képzésre volna szükség. Minden közösséget, teológiai képzésben részt vevő világi híveket arra kell buzdítani, hogy próbáljanak baráti-testvéri kapcsolatot építeni a környezetükben szolgáló és a leendő papokkal. Ezt az egyházmegyék, esperesi kerületek vezetőinek intézményesen kellene támogatniuk, pl. azzal, hogy a papképzés, a papi továbbképzések, találkozók programjába bevonják a közösségi mozgalmakat és a többi, erre hajlandó világi testvért. A szolgálatban megfáradt gyakorló lelkipásztoroknak is meg kellene adni a lehetőséget, hogy néhány hónapra eltávozzanak szolgálati helyükről, s bekapcsolódjanak egy közösség életébe, így frissítve fel magukat szellemileg-lelkileg. Ez a befektetés később bőségesen megtérülne.

A magyar (és nem csak a magyar) egyház működésének egyik legproblematikusabb alapvonása a passzivitás. Jézus Krisztus azzal küldte tanítványait: „Menjetek, és tegyetek tanítványommá minden embert”; a mai lelkipásztori gyakorlat azonban alapvetően ennek a fordítottja. A lelkipásztorok nem mennek, hanem ülnek templomaikban és hivatalaikban, s várják, hogy az emberek jöjjenek hozzájuk, s akkor jól-rosszul foglalkoznak velük. Aki nem jön, az kimarad, sőt még haragszanak is rájuk, amiért nem jönnek házhoz. A helytelen lelkipásztori hozzáállás egyik gyökere az, hogy a pap alapvetően nem a híveinek, hanem a híveiből él. Minden plébánosnak anyagi érdeke fűződik ahhoz, hogy minél több adófizető, stólát hozó híve legyen, s bizony a távollevők kárhóztatása mögött a lelki felháborodáson túl ott bujkálhat a nagyobb bevétel igénye, még ha ez spiritualizálódik is a templom rekonstrukciója vagy új harang beszerzése formájában. A gazdasági életben az anyagi érdekelttség hasznos alapeszköz, az emberhalászatban legalábbis problematikus vonás. Itt az ideje, hogy felváltsa a szolidaritás elve: a gazdagabb plébániák segítsék a megélhetési gondokkal küszködő végvidéki lelkipásztorokat, mégpedig szervezett formában. Ki kell egyenlíteni a személyes papi jövedelmeket, hogy ne létezessen papságunk körében egyidejűleg a luxus és a nyomor.

A passzív papi szemlélet egy alapvető félreértésen, a 7 millió magyar katolikus ábrándján alapulhat. A magyar egyház megújulásának egyik sarkalatos követelménye, hogy végre leszámoljunk a keresztény ország illúziójával, és beismerjük a szomorú valóságot: hazánk missziós területté vált. Enélkül ugyanis rosszul határozzuk meg feladatainkat, és célszerűtlen eszközöket, módszereket alkalmazunk. Lehet azon elmélkedni, hogy a korábbi kedvezőbb vallásgyakorlási mutatók mögött állt-e a mainál lényegesen istenkeresőbb lelkület, de ez helyzetünk és feladataink szempontjából teljesen közömbös. A lényeg, hogy – az öncsalással felhagyva, végre elfogadva, amit saját szemünkkel régóta mindnyájan jól látunk – tudomásul vegyünk: missziós területen élünk, s ehhez alkalmazkodva missziós lelkülettel és missziós lelkipásztori módszerekkel próbáljuk Isten igéjét hirdetni. Az elkóborolt bárányokra nem haragudni kell, hanem a nyomukba kell eredni. Ez a kétszerkettő igazsága, Jézus szavai és példája nyomán cáfolhatatlan követelmény. Igaz, emiatt szakítani kell évtizedes szokásainkkal, kényelmes életformánkkal, s ha ez nehezünkre esik, akkor is meg kell tenni. Sok jámbor lelkipásztor tud cifra mondatokat kanyarítani a kereszthordozásról meg az önmegtágadásról; nosza, itt a lehetőség a saját kegyes tanácsok megfogadására. Ahogy Lévi Jézus egy szavára feladta korábbi kényelmes életformáját, ugyanúgy szólongatja Jézus sok mai munkatársát is, hogy újuljanak meg.

Mint már volt szó róla, vizsgálódásunkhoz egy szociológiai szempontú viszonyítási pontra is szükségünk van. Ezt többen a kommunizmus uralomra jutása előtti időszakban vélik megtalálni. Visszagondolnak az egykori virágzó egyházi közéletre, a korosztályok és hivatások szerint szervezett, jól működő egyesületekre, a magas színvonalú, önfeláldozó munkatársak százaival és ezreivel dolgozó oktatási és szociális-gondoskodó intézményekre,

az élettől duzzadó szerzetesrendekre, a sokszínű egyházi sajtóra és könyvkiadásra; mindezt összehasonlítják az egyház mai állapotával, s arra a nem logikátlan következtetésre jutnak, hogy a feladat egyszerű: ott kell folytatni, ahol a brutális külső kényszer ezt az életet elakasztotta. Ez a szemlélet azért is érthető, mert szerzetesrendek és egyházi iskolák, egyházi szociális intézmények és sajtó vagy cserkészcsapatok változatlanul léteznek Európa kommunizmustól megkímélt felén is, így mechanikus restaurációs igényről sem beszélhetünk.

Kiderült azonban, hogy *a negyven év túl nagy szakadást okozott*. Újraindultak ugyan a szerzetesrendek, de jószérivel csak azok, melyek külföldön vagy itthon – a megtértek eltűrtén, mások illegalitásban – folyamatosan gondoskodni tudtak utánpótlásukról. A többiek sorsa meglehetősen bizonytalan, és sokakban vetődik fel a kérdés: a hűségben megmaradt kevesek mégoly érthető személyes vagy akár spirituális kötődései miatt is, de érdemes-e erőnket és a szűkösen hozzáférhető utánpótlást több tucat rend között megosztani? Nem volna-e célszerűbb legalább átmenetileg azokat a rendeket előtérbe helyezni, amelyek rendelkeznek a meggyökeresedéshez elengedhetetlennek látszó „kritikus tömeggel”?

Számos egykori egyházi egyesület veteránjai is újra zászlót bontottak; legtöbbször azonban alig több nosztalgiaklubnál. Egy mikroszerkezetében annyira szétrombolt társadalomnak, mint a miénk, ezek a klubok is persze csak hasznára lehetnek, csak éppen képtelenek ellátni egykorvult funkcióikat. *Még leginkább a cserkésznek sikerül az élet jeleit produkálni*, ám ez a kivétel nem is kivétel. A cserkészlet alapvetően azért működik úgy-ahogy, mert az országban sok helyen már létező hittan csoportok, plébániaközösségek egy része kitűzte az árvalányhaját, felkötötte a nyakkendőjét, s tovább csinálja azt, amit korábban is. A cserkészlet az eddig elszórtan, egymástól függetlenül és egymásról mit sem tudva tevékenykedő hittan csoportokat integrálja, vezetőképzéssel és lelkes öregcserkészekkel támogatja, ami nyilván pozitívum. Feltehető persze a kérdés: jó-e, hogy egyházi ifjúsági közösségeket egy világi, ráadásul paramilitáris szellemű mozgalom integrál? Nem feltétlenül jó. Ez azonban megtette, más integrálni képes erő vagy eszme pedig nem mutatkozott. Ez lehet az ifjúsági lelkipásztorkodásért felelősök kritikája, nyilván az is, de a tényeken már nem változtat. A cserkészlet ellen hadakozni nem célszerű, legalábbis amíg működőképesebb integráló alternatíva nincs; inkább egyházas jellegét célszerű erősíteni a militáris szemben. Ezt meg is teszi pl. katolikus részről a Táborkereszt munkaközösség.

Bármennyire is vonzó (bár erről is lehetne elvi vitákat folytatni) egy társadalmi struktúra, negyven évi megszakítás után csaknem reménytelen a feltámasztása. A negyven évvel korábbi állapotokhoz való visszatérés nemcsak elvileg anakronisztikus – a világ haladt azóta, történt pl. egy vatikáni zsinat, egy információs forradalom –, de a gyakorlat is azt mutatja, hogy az erre irányuló próbálkozások sikertelenek maradtak. A megújuláshoz tehát *abból kell kiindulnunk, amink ma van*. Az utóbbi évtizedek nemcsak leépülési folyamatokat eredményeztek – a szolgáló papság és a szerzetesek elöregedése és létszámuk megfogyatkozása, a templomlátogatók és a hitoktatásban részesülők számának drasztikus csökkenése stb. –, s a nehéz időszakban kitartó lelkipásztorok és világi munkatársak nemcsak átmentették az egyházat a nehéz idők utánra, de néhány ígéretes új kezdeményezés is született, melyek a továbbfejlődés alapjául szolgálhatnak.

Ezek közé tartozik *a több mint egy évtizede folyó világi teológiai és hitoktatóképzés*. Ma már az ország minden részéről több száz világi hívő vett részt ezeken a kurzusokon, s jelentékeny hányaduk bevonható vagy már részt is vesz a helyi egyházi közösség evangelizációs munkájában. Ez a köztudottan súlyosbodó paphiány miatt is elodázhatatlan, de a klérus és a nép közötti egészségtelen szakadék áthidalása miatt elvileg is nagyon lényeges. Legalább ilyen fontos jelenség a különféle közösségi és lelkiségi mozgalmak megjelenése és megerősödése, valamint az ezekkel összefüggésben kibontakozott ifjúsági találkozók egyre bővülő spektruma, melyek országszerte újabb és újabb helyi közösségek

születéséhez járulnak hozzá. Örömmel tapasztalhatjuk, hogy egy-egy elkötelezett lelkipásztor vagy hitoktató, kántor vagy ifjúsági vezető körül kis faluktól nagyvárosokig közösségek sokasága jött létre, melyek összefogása, tapasztalatcseréje, integrálása lendületet adhatna a missziós munkának. Sajnos, noha ez az integráció a megújulás egyik legjelentősebb hajtóereje lehetne, a püspöki kar szinte semmit nem tett az előmozdítására. Itt kell feltétlenül szólnunk *az egyházon belüli nyilvánosság és kommunikáció katasztrofális állapotáról*. Miközben évről évre százmilliókat ruházunk be kövekbe – templomépítésekbe és -felújításokba –, az emberi és közösségi kapcsolatok kiépítéséhez, a kommunikáció alapfeltételeinek biztosításához minimálisan szükséges fejlesztésekre, a személyi feltételek biztosítására szinte semmit nem áldozunk. A határon túli magyarság által is hallgatott egyházi rádióműsorokat egy lelkes budapesti káplán másodállásban szerkeszti. Tragikomikus helyzet, hogy országos ifjúsági lapjaink néhány megszállott ember éjt nappallá tevő ingyenes munkájával készülnek, sőt a szerkesztők még vállalkozásokba is fognak, hogy elhárítsák (elodázzák?) a megszűnés állandóan fenyegető rémét. Egyházkormányzati pozícióban szinte senki nem fogja fel: ha csak köveket építünk, hovatovább nem lesz, aki a szépen restaurált templomokban imádkozzék. Az egyházi sajtó terjesztését a plébániák jelentős része egyszerűen mellőzi, s központi irányelvek nem is sarkallják őket arra, hogy jobban éljenek e fontos pasztorációs lehetőséggel. Az örvendetes módon szaporodó plébániai értesítők önkéntes munkatársainak továbbképzéséről, tapasztalatcseréjéről senki nem gondoskodik. Elodázhatatlan feladat, hogy az egyházi sajtó, az egyházon belüli és a külső kommunikáció ezernyi munkáját átgondoltan és felelősen megosszák, és aztán felelős, koordinált együttműködéssel végezzék; ez úgyszólván még sehol sem tart.

Bár az utóbbi időben a püspöki kar hallatta hangját néhány lényeges társadalmi kérdésben, ez egyelőre alkalmyszerűnek tűnik. Ahelyett, hogy az egész társadalom irányjelzője lenne, a magyar katolikus egyház sokszor nem reagál, vagy csak nagyon késve és lomhán reagál a világból érkező legalapvetőbb kihívásokra is. Auláink nem is igénylik, hogy az egyházmegyéék fontosabb eseményeiről beszámoljon – akár a világi, akár az egyházi – sajtó, így nem is igen értesítik azokat előre. Nem csoda, mert nincs senki, aki ezzel törődne.

Néhány komolyabb létszámú, az egyház egésze szempontjából is fontos mozgalomról érdemes külön is megemlékezni, tudva, hogy a külföldi eredetű mozgalmak hazai megjelenésével szinte havonta gazdagodik a magyar egyház mikrostruktúrája. Ezek a közösségek az elkötelezett Krisztus-követés iskolái, mások számára is nyitott, gyermekeiket felelősen nevelő nagycsaládok százai fejlődnek ki belőlük. Ezt szociológiai jellemzők is mutatják: a három- vagy többgyermekes családok természetesen, a gyermekek között szinte ismeretlenek a társadalmi devianciák; a válás vagy házasságon kívül született gyermekek ritkák, alkoholizmus vagy pláne kábítószerprobléma alig fordul elő soraikban. A legismertebb közösségek közül a karizmatikus mozgalom szép eredményeket ért el a nem hívő fiatalok megszólításában és a perifériára sodródottak gondozásában. A fokoláré lelkiséghez, illetve e mozgalom papjaihoz köthető néhány igen jelentős, modellértékű, közösségek szövetéből építkező plébánia megszervezése, nemegyszer a semmiből, egy lakótelep közepén leszúrt kereszt körül. A Regnum Marianum sajátos jelenség a magyar egyház életében: a nagy múltú, ifjúságneveléssel foglalkozó papi közösség a kommunizmus négy évtizede alatt a folytonos zaklatás, sok vezetője többszöri bebörtönzése ellenére egyedülálló módon megszakítás nélkül élt, laikus közösségi jellege egyre erősödött, s mára az egyik legjelentősebb hazai gyökerű közösségi mozgalommá vált. Elsősorban az ifjúsági pasztorációban, a vezetőképítésben és a katolikus ifjúsági sajtó területén van és lehet hasznára a magyar egyházi megújulásnak. Bár külön tanulmányt érdemelne, csak néhány szóval emlékezhetünk meg a legproblematisabb mozgalomról, a Bokorról. E közösség és számos családja szintén az elkötelezettség szép példáit mutatja fel; azonban néhány hangadó vezetője egyre jobban elmérgesedő vitába keveredett – immár vatikáni szinten is – az egyházi

vezetéssel. E krónikus problémára egyetlen radikális megoldást látok: tudomásul kell vennünk, hogy nekünk is megvannak a saját házi protestánsaink, s kiátkozásuk helyett, kísérletképpen házi ökumenikus párbeszédet kellene kezdenünk a Bokorral. Ezt persze komolyan nehezíti a Bokor hangadóinak engesztelhetetlensége (ld. a kaposvári püspök ellen indított igaztalan kampányt). Ettől még lehetne szeretni őket, hiszen erre még ellenségeinkkel kapcsolatban is mandátumunk van... El lehetne pl. ismerni, hogy az egész Bokor-probléma elmérgesedését kiváltó kérdésben, a katonai szolgálat lelkiismereti okokból történő megtagadásában nekik volt igazuk, s az akkori egyházi vezetés állami nyomásra ítélte el őket ebben a kérdésben, alaptalanul.

Az egyház és a társadalom, illetve az állam kapcsolatát vizsgálva tudatosítanuk kell, hogy a konstantini fordulat, az Egyház és az államhatalom együttműködésének kezdete óta az Egyház számtalan esetben bizonyult gyengének, s hódolt meg földi hatalmak földies igényeinek. Az állammal való együttműködésnek számos kockázata van; ritka az az államhatalom, amely az egyházaknak nyújtott támogatás fejében ne várna el vizsontszolgálatokat. Sokan emiatt a mai magyar helyzetben azt ajánlják, hogy az egyház szakítson meg minden kapcsolatot az állammal, bízson az államra az oktatástól a szociális gondoskodásig minden evilági dolgot, s foglalkozzon a lelkekkel és a kisközösségekkel. Azzal érvelnek, hogy a kommunizmus drasztikus módszerekkel ugyan, de szabaddá tette az egyházat, s az üldözés megszűnésével ezt a szabadságot kár lenne önként feladni azzal, hogy újra nyakunkba vesszük a korábbi feladatok és intézmények jármát, az állami befolyásolás újbóli veszélyének téve ki magunkat. Helytelen tehát – úgymond – az egykorvult egyházi ingatlanok visszaigénylése, helytelen az állami támogatás elfogadása, mert ezekkel ismét összefonódunk a földi hatalommal, s a lélek helyett az anyagiakhoz kötődünk. Most ne foglalkozzunk azokkal, akik ezt az érvelést rosszhiszeműen, az egyház újjászervezésében ellenérdekelte erők egyházi köntösbe bújt propagandistáiként visszhangozzák. Vannak azonban, akik teljes jóhiszeműséggel képviselik ezt a nézetet, s korábbi fejtegetésünk is számos érvet szolgáltat egy ilyen állásponhoz. Elsősorban olyanokra jellemző ez a hozzáállás, akik a maguk mikroszintjén önerőből jól működő közösségeket hoztak létre, melyben a bölcsőtől a sírig mindenkinek megvan a maga helye. Önkéntesek végzik a hitoktatást, foglalkoznak a gyerekekkel, az ifjúsággal, a fiatal házasságokkal, a családokkal, vezetőket képeznek, belső tájékoztatót vagy más újságot adnak ki, s esetleg még teológiai önképzésük is magas színvonalú. Ebben az esetben az államtól való elhatárolódás teljesen logikus törekvés: minek engedjek teret külső, esetleg rosszindulatú erőknek, amikor anélkül is jól megvagyok.

Ez a hozzáállás azonban nem számol azzal, hogy a náluk működőképes modell nem adaptálható minden társadalmi csoportra, minden élethelyzetre, s főleg nem terjeszthető el egy pillanat alatt. Még ha elképzelhetőnek is tartanánk, hogy minden magyar hívő bázisközösségi modellbe szervezhető, ami korántsem bizonyos, az vitathatatlan, hogy erre akár generációnyi időre is szükség volna. Az önkéntes evangelizációs munka és az önerős közösségépítés pozitív voltát mindenképpen elismerve (az esetleges csoportgögből vagy esetenként megfigyelhető teológiai különutakból adódó nehézségekről ehelyt nem beszélünk) nehéz lenne tagadni, hogy más egyházi modelleknek is van létjogosultsága, s ezek közül nem egy aktívabban bekapcsolódik a társadalom vérkeringésébe, közhasznú feladatokat is vállal, következésképpen felmerülhet az állami segítség lehetősége, netán szükségessége.

Az egyház elfogadhatja az állam anyagi segítségét, annál is inkább, mert tagjai adófizető állampolgárként részt vállalnak az állami pénzek előteremtéséből. Ugyanebből az okból az állam, mivel az egyház(ak) anyagi támogatásával nem kegyet gyakorol, a támogatásért cserébe nem várhat ellenszolgáltatást. Az állam lehetőségei csak arra terjednek ki, hogy bizonyos célzott támogatások fejében a társadalmat szolgáló tevékenységet várjon el az egyházi közösségektől. Az egész nemzet kultúrkincsét képező műemlékek felújítására szánt

pénzek felhasználását az illetékes hatóságok természetesen ellenőrizhetik, s ugyanez a helyzet az oktatási vagy szociális célokra folyósított összegekre. Szakmai felügyeletet is gyakorolhat az állam a közhasznú egyházi intézmények felett, ám ez semmiképpen nem terjedhet ki világnézeti szempontok érvényesítésére. Az egyház semmiképpen nem tűrheti el, hogy az állam hit és erkölcs dolgában kompromisszumra sarkallja vagy kényszerítse. Amennyiben az állam ezeken a területeken való alkalmazkodáshoz próbálná kötni a támogatást, az egyháznak habozás nélkül le kell arról mondania, semmint hogy a hit vagy a szeretet csorbát szenvedjen.

Katolikus iskoláinkban semmiféle okból, semmiféle állami program részeként vagy ahhoz kapcsolódva nem ajánlhatjuk például a családtervezés életellenes módszereit. Intézményeinkből esetleges hatósági nyomásra sem rekeszthetünk ki senkit származása vagy társadalmi státusa miatt. Az egyház semmilyen állami vagy akár nemzeti érdek miatt nem uszíthat más népek ellen. Semmiféle állami támogatás nem némíthatja el az egyházat, s nem gátolhatja abban, hogy felemelje szavát az élet, a szegények és kiszolgáltatottak védelmében, hogy ostorozza az önző anyagiasság, a másan keresztülgázoló harácsolás megnyilvánulásait. Éppen elég szégyen, hogy a kommunizmus évtizedeiben pl. a hazai egyházi vezetés nem merte kihirdetni, hogy az abortusz* vagy az ateista programot valló párthoz való csatlakozás ipso facto kiközösítéssel jár. Ilyesminek nem szabad megismétlődnie. Az evangéliumot akkor is hirdetni kell, ha az nekünk alkalmatlan, s ha emiatt akár egyénileg, akár mint közösséget hátrány érne. A helyes megoldás az apostolok utánzása: hálát adtak Istennek, hogy az üldözésben is hasonlóvá válhattak mesterükhöz.

Az esetleges állami zsarolás elutasításakor semmiféle másodlagos szempont nem jöhet számításba: ha emiatt összeomlanak a templomok, omoljanak össze. Kövekből új templomot mindig lehet építeni, jóval könnyebben, mint pl. a kiürülő amerikai és nyugat-európai templomokat szinte hívőkkel újra megtölteni. Ha nem telik a szemináriumok fenntartására, adjuk fel őket. Az internált magyar szerzetesek kistarcsai, vagy a központi szemináriumból 1959-ben kirúgott kispapok Tabódy István szervezte földalatti teológiáján folyt olyan szintű szellemi és lelki képzés, mint bármely szálloda-színvonalú papnevelőben. Ha nehézségekbe ütközik az egyházi szolgálatban álló személyek javadalmazása, dolgozzanak ingyen, s ha a keresztény közösség nem tud vagy nem akar gondoskodni róluk, nézzenek világi kenyérkereset után. Lehet, hogy a megszokott modellben némileg kényelmetlen arra emlékeztetni, attól még kétségtelen tény, hogy az egyháztörténet legnagyobb hatású misszionáriusa, Szent Pál nem sajnálta értékes idejének és tehetségének egy részét sátorszövére pocsékolni, hogy saját megélhetéséről gondoskodják. Igaz, anyagi igényei meglehetősen szerények voltak, bizonyára szerényebbek, mint egy mai átlagos, buzgó magyar szerzetesnek, hogy a világi papokról vagy az öntudatos hívek jelentékeny hányadáról ne is beszéljünk. Az alázat ezen hősi páli fokát persze átlagos körülmények között nem kell elvárunk minden plébánostól, ám vitán felül áll, hogy a hit védelmében és a krisztusi szeretet életre váltásában szükség esetén minden kereszténytől elvárható némi önfeláldozás, netán hősiesség is. Az egyház igazi vetése közismerten nem a kongrua, hanem a vértanúk vére. Az egyház nemegyszer élt már intézmények, fizetett alkalmazottak nélkül, és nem vált kárára; ám ha a hit vagy a szeretet rovására alkut kötött, az mindenképpen morális elkorhadásához vezetett és vezet. Bizonyos szempontból ma Magyarországon is a korábbi évtizedek kisebb-nagyobb megalkuvásainak levét isszuk. Amíg és ahol az egyház megőrizte morális tartását, az erősebb külső presszió sem omlasztotta össze; ám a belső rothadás a lelkek elfásulásához, a hívek elanyagiasodásához és a hivatások számának és minőségének csökkenéséhez vezetett. Példáért nem is kell korábbi évszázadokhoz fordulnunk, vagy távolabbi tájakon kereskednünk: az 1956 előtti magyar, az utóbbi évtizedek lengyel, erdélyi vagy a nyugat-ukrajnai görög katolikus egyház története bőséges illusztrációját adja a mondottaknak.

Összességében azt mondhatjuk, hogy egyházunk megújulásához *a szervezeti mellett, sőt azt megelőzően szemléleti reformra van szükség*: meg kell tisztítani hitünket a ráakódott babonáktól és téveszméktől, meg kell újítani elkötelezettségünket, hogy Krisztust a hétköznapiakban is, ha hátrányunk származik is belőle, kövessük. Ki kell nyitni szívünket embertársaink felé, közösséget vállalva a kicsinyekkel és gyengékkel is. Amennyire ez az önkéntes és tudatos megtérés teret hódít, annyira válik élővé, a keresőket vonzóvá egyházunk.

Jegyzet

*1956 szeptemberében ugyan a magyar püspöki kar nyilatkozott az abortuszról, ez azonban feledésbe ment; sajnálatos módon később, amikor nagyon időszerű lett volna, az abortusz problémájáról a magyar egyház hallgatott. (*Szerk.*)

György Attila: A megújulás útjai

Az ember mindig örömmel olvas vagy hallgat olyan nyilatkozatokat, amelyek szíve szerint szólnak. Ilyennek minősíthetjük Krómer István hozzászólását az Egyház megújulásának kérdéséhez. *Tartalmilag olyan kívánságműsorhoz is hasonlíthatnám, amelynek szívesen lennék nézője vagy hallgatója.* Ki ne óhajtana a hívő emberek családjában, hogy Egyházanyánk ránc és szeplő nélküli jegyese legyen Jézusunknak? Ki ne vágyakozna arra, hogy egy lélekben, szemléletben megújult Egyház közösségében éljen? A nagy kérdés csak az, hogy milyen utakon érhetünk, kerülhetünk ebbe a hón óhajtott állapotba. A történelmi tapasztalatok arról tanúskodhatnak, hogy *a megújulás útjai elsősorban nem az emberi kezdeményezések nyomán nyíltak meg előttünk.* A keresztény szellemű vallásosság nem abban nyilatkozik meg, hogy mit teszek én az Istenért, hanem mit tesz, mit tett Ő érettem. Ezért érthető, ha az egyházi megújulás terén mindig azok a karizmatikus emberek, azok a szentek tettek a legtöbbet, akik átadták magukat a megújulást kezdeményező Szentléleknek. Emberi életünk is akkor újul meg, ha átadjuk magunkat valakinek. Személyiségünk gazdagodását eredményezi, ha a barátságban, a házasságban elajándékozuk életünket. Ugyanezt kell elmondanunk Istennel kapcsolatban is. Az is nyilvánvaló, hogy ez a készség isteni kezdeményezést igényel, és ezért biztat Jézus, hogy kérjük az aratás Urát ilyen karizmatikus, szentlelkes munkások küldésére.

Teilhard atya panaszkodik írásában arról, hogy az Egyház *megszűnt „ragályos” lenni.* Ennek oka kereszténységünk felhígulása, az evangélium lemérsékelése. Fájdalmas tapasztalataink vannak arról, hogy Egyházunk hivatalos vezetői részéről igen sokszor Egyházunk legkiválóbb tagjai szenvedtek. Azok a „fertőző” keresztények, akik prófétai tekintettel néztek a jövőbe, és az idők őket igazolták. Nagyon fontos lenne tanulni ezekből az esetekből... VI. Pál és vele sokan felvetik a kérdést: *Mire van szüksége Egyházunknak?* A válasz: Arra, hogy szeressék. Vajon miben nyilvánuljon meg ez a szeretet? Például abban, hogy a *vezetésben* ne az úgynevezett karrieristák nyomuljanak, és ne a protekció legyen a hangadó. Az egyházmegye például csak akkor lesz atyai ház, ha a főpásztor és környezete szeretetszolgálatnak minősíti hivatalát. Ez semmiképpen sem valósul meg akkor, ha például kérvényezni kell valakinek, hogy a püspökkel beszélhessen. Prohászka püspök mindig neheztelt azért, ha Székesfehérváron járó papjai elkerülték az aulát. A legkiválóbb személyekre kellene bízni az oly fontos papnevelést, és minden vonalon az alkalmasság szempontját kellene érvényesíteni. Hogy ez a cél megvalósuljon, komoly változásokra lenne szükség az Egyház kormányzatában. A szerzetesi közösségek példája vezette Egyházunkat, amikor bizonyos változtatásokkal egyházmegyei szinten is megvalósította hatékonyságot biztosító gyakorlataikat. Gondolunk itt a papi nőtlenségre, az engedelmisség ígéretére, a szegénységre stb. Sajnálatos, hogy a túlzott centralizmus, talán a hatalom ígézetében nem vettük át a szerzetesek demokratikus kormányzási gyakorlatát. Az ő előljáróikat a közösség választja, mert ők ismerik igazán egymást. Az előljárók megbízatása megszabott időre szól, és ez alkalmat ad a változtatásra. Nem népszavazásra gondolok, de arra igen, hogy utat nyissunk az isteni kegyelem előtt.

Néhány szót a kis közösségek jelentőségéről. Senki sem kételkedik abban, hogy az élő közösség a legalkalmasabb „leszállópálya” a Szentlélek számára. Nagy hiba azonban, ha tagjai önmagukat másoknál kiválóbbnak tartják, és a gőg falait húzzák maguk köré. Alázat, nyitottság nélkül nincs katolikum. Az úgynevezett elitkeresztények akkor lesznek elitek, ha a szeretetben, az engedelmisségben, az alázatban tündökölnek. Sajnálatos, ha egyéni sérelmek nyomán olyan utakra lépnek, amelyek szöges ellentétben állnak Jézus ama óhajával, hogy mindnyájan egyek legyünk.

Nagyon lényeges az is, hogy ne mások elé, hanem saját magunk elé állítsunk egyre nagyobb követelményeket. Vegyük tudomásul, hogy a mai magyar és európai környezetben nincs vegytiszta ateizmus és vegytiszta kereszténység. Az emberek tudatában, ha megtépázva is, de ott úsznak a vallási hagyományok foszlányai. Ezért jelentkeznek és igényelnek keresztelőt, temetést és egyebeket. A lelkipásztor számára nem nehéz felismerni, hogy ezekkel a *peremkeresztényekkel* nemigen gazdagodik Egyházunk. De az is biztos, hogy elutasításukkal sokat veszítünk. Az emberek magatartását nem értelmi megfontolások irányítják, főleg nem vallási tekintetben. Ezért mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy a keresztény élet központja felé hívjuk őket, de tartózkodnunk kell minden merev elutasítástól. Márcsak azért is, mert ezzel gyűlöletet ébreszthetünk Egyházunk iránt. Egyébként is adminisztratív eszközökkel senkit sem tehetünk kereszténnyé. A lelkipásztor nem ülhet az ítélőbíró székébe. Isten Jézus Krisztust tette az élők és holtak bírójául.

Jézus nem azt mondta magáról, hogy „én vagyok a zárókő”, hanem azt, hogy „én vagyok az út”. Ezen az úton kereső, kérő, zörgető lélekkel kell járnunk, és akkor megtaláljuk a lelki megújulás útjait.

Keresztesné Várhelyi Ilona: Hozzászólás Krómer István cikkéhez

Lelkesedéssel olvastam a *Lélekben újuljunk meg* című írást. Az egyházért felelősséget érzők féltő szeretetével fogalmazza meg bírálatát: érte haragszik, nem ellene. (Sok gondolata egybecseng a *Távlatok* 20. számában általam is leírtakkal, s a vita során mások által is megfogalmazottakkal.)

Papok és világiak külön-külön és együtt is sokszor eljutottak már hasonló következtetésekre, pl. a szolgáltató vállalatként kezelt köznapi egyházfelfogás, az adok-kapok alapon építkező „keresztény” attitűd, a megszépített múlthoz való nosztalgikus visszatérés elítélésében. Ugyancsak „szakállas” téma az állam–egyház képződmény elvetése, a statisztikai szemlélettel való leszámolás igénye stb. (Magam is úgy éreztem korábbi kritikámban, hogy lerágott csonton rágódom; de a visszhang meggyőzött arról, hogy néha a nagyon tudott, mindenki által látott gondokat újra és újra ki kell mondani. De azt is tudatosítani kell, hogy a kritikus keresztény még nem felnőtt keresztény, hanem inkább kamasz. A felnőtt a kifogásolt hibák kijavítására törekszik, mint Krómer István.) A cikk az egyetlen lehetséges megoldást ragadja meg, a *megtérést*, a lelki megújulás halaszthatatlanságát. Cikkéből részben azokat a gondolatokat emelem ki, amelyek a megoldás irányába mozdíthatják mindazokat, akik nemcsak akarnak, hanem még képesek is mozdulni az egyházért; másrészt néhány alig érintett problémát is exponálnék; s persze van egy-két megállapítás a cikkben, amelyet az én tapasztalatom nem támaszt alá. (Mindemellett tudom, a dolgoknak van egy általunk át nem látható fejlődési menete, az egyház élete sem csak a mi buzgalmunkon múlik. Nekünk csupán arra kell nagyon figyelni, hogy a Szentlélek útjába ne rakjunk fölösleges akadályokat, mert bár ott fű, ahol akar, ne építsünk elé vagy köré önhittségünkkel „káromkodásból katedrális”, jószándékból betonszarkofágot. Mert azt az utódainknak kell majd lerombolni, ahogyan nekünk elődeink tévedéseit.)

1. Krómer Istvánnal ellentétben én nem érzem már olyan erősnek a megtorló, ávós-szekus istenképet. Már-már a ló túlsó oldalán is érezhetjük magunkat. *A megbocsátó, irgalmas Atya képe is féloldalas*. Félelemből nem lehet ugyan szeretni; de a szeretet magában hordozza a féltést is: el ne veszítsem! Mert mindentudása igenis félelmetes! Igazságossága számonkérheti tőlem túlzott ragaszkodásaimat az élet rafinált bálványaihoz. Mert nem vagyok külön a gazdag ifjúnál. Még nem hagytam el érte mindent, és terhes tulajdonommal nem tudok lépést tartani vele. Még nem fogadtam el ajándékozó kezéből a teljes szabadságot. Tétovázásommal visszautasítom szeretetét... Idáig ez lehet a megtérés motivációja is. De nincs messze ettől az a felfogás sem, hogy „ej, ráérek arra még!” Elég lesz megtenni mindezt akkor, amikor már nem lesz más választásom, akár a jobb lator! Ő még akkor is elfogad... Ilyesfajta torzulás veszélyét látom minden egyoldalúságban, még a végtelenül irgalmas, szerető Atya képében is. Ez végletes szélsőségében azt is jelentheti, amivel vádolnak minket, hogy a gyónás lehetősége könnyelművé teszi az embert. (Ez persze csak a formális gyónásról Krómer István által is elmondottak értelmében lehetséges. A bűnbánat szentsége, a megtérés lényegileg kizárja az ilyen hozzáállást.)

Majdnem törvényszerű, hogy a büntető Isten egyoldalúsága után az irgalmas Isten egyoldalúsága jut érvényre. Az istenkép egysíkúsítása – akár így, akár úgy – veszélyes. Ez az egydimenziós szemlélet abból eredhet, hogy *a büntetés-jutalmazás emberi fogalmától nem tudtuk megszabadítani istenképünket*. A kárhozat és az örök boldogság, a pokol és a mennyország képzete lényegében a középkor óta változatlanul önellentmondásokat hordoz. (A szenvedés, kereszthordozás – az emberi tapasztalattal ellentétben – az egyházi tanítás gyakorlatában pozitívumként jelenik meg a földi életben, negatívumként a túlvilágon.) A betegséget, szenvedést Isten kegyelmének tartani – ez káromlás. A szenvedés, a testi-lelki

betegség sokszor az ember önhibájából, máskor más emberek felelőtlenségéből, tehát a bűnből ered. (Nem állítom, hogy minden konkrét esetben a Teremtő elleni tudatos lázadásból, de mindenképp Isten-hiányos állapotból.) Ha gyógyítani nem lehet, akkor elviselni, sőt érdemszerzővé tenni: igen, ez már kegyelem.

Lehet, hogy a teológusok tudják az örök élet definícióját; de hogy a keresztények többsége nem tud a gyermekfantázia hittanórákon táplált torz képzeeteivel leszámolni, abban biztos vagyok. És valójában ez hat vissza az istenképre, s torz istenképből hogy is születhetne egészséges egyházkép?!

Úgy vélem, még mindig a „dedós” módszerekhez menekül az egyházi tanítás, amikor nem beszél világosan Isten országáról, amely bennünk van, és a Sátán országáról, amely úgyszintén bennünk van. És szemlátomást van népe Istennek, s van tábora a Sátánnak. És egyik sem rajtunk kívül! Mindkettő számol velünk. A küzdelem bennünk zajlik, s általunk a történelemben. De két úrnak nem szolgálhatunk. Ehhez a döntéshez kaptuk a szabad akaratot, s hogy élni tudjunk vele, képessé kell válni a látszatok mögött rejlő valóság felismerésére. Valahogy úgy, ahogy Ignác tanítja, vagy ahogy megtanultunk a hazug sajtó sorai között olvasni. És lehetséges, hogy amikor nem tudunk dönteni, Isten csodákkal avatkozik be a mi veszélyessé váló, oktondi játékainkba. Akkor pedig nem bámulhatunk tétlenségbe zuhanva az égre, mint a galileai férfiak. Mert az idők jelei a földön, előttünk állnak.

2. A mai magyar egyházban is figyelmeztetnek *az idők jelei*. Lelkiségi mozgalmak forrásai buzognak fel, és – mint Krómer István is látja – nyitott szellemű egyházi vezetők szentelik életüket fontos szolgálatokra. *Egyszerre van jelen a megújulás igénye és visszafelé menekülés ösztöne*. Ráadásul ez sem mindig két, jól elkülönülő táborba rendeződve, hanem egyetlen személyben is jól megfér a kettő, ideológiákkal megerősítve ezt is, azt is. Így fordulhat elő, hogy pl. egy modern szemléletű főpap vagy egy megújulásnak elkötelezett világi képes a legkonzervatívabb véleményt képviselni egy-egy rész kérdésben.

Az idők jele az is, hogy *nincs államegyház, sem egyházállam*. Üldözés sincs, csak lemosolygás vagy közöny. Ezért aztán nehéz karakteres mentalitást kialakítani. Az ősegyházi modell vonzó ugyan, de ma éppúgy megvalósíthatatlan, mint az ötven évvel ezelőtti struktúra, vagy a mai lengyel, latin-amerikai stb. gyakorlat. Vannak persze mindnek életképesen adaptálható, gyakorlati elemei.

A mai magyar egyházi élet legnagyobb problémáját én abban látom, hogy *az egyház gondosan elkülönül a társadalomtól*, s nem vegyül el benne, mert fél a szekularizált társadalom kivédhetetlen kölcsönhatásától. Pedig a kovásznak, sónak – mint már sokszor átelméltük – el kell vegyülnie, egyébként önmagában élvezhetetlen és funkciótlan. (Sőt hányingert okoz.) Nem az állammal kell jóban lenni, hanem a társadalommal! Ez azt is jelenti, hogy a pásztorok nem általánosságban, hanem a tényleges élethelyzetekben kell a nyájjal foglalkozni, igen, a csellengőkkel, veszélyeztetettekkel, gyengékkel, elveszettekkel leginkább. De jelenti azt is, hogy minden kereszténynek van pásztori küldetése, amit tudatosítani, erősíteni kell. Amíg az egyház elkülönül a társadalomtól, az egyház *tagjai is külön szegmentumba rendezik vallási és társadalmi életüket*. Ez megerősíti az elvileg elvetett tételt, miszerint a vallás magánügy. Az egyház társadalmiasulása lenne a feladat, s ehhez minden keresztény szervezetre szükség van, legyen az szerzetesrend, egyházközség, iskola, kórház, kulturális intézmény, bázisközösség, vagy ifjúsági, értelmiségi, munkás-, cigány-, nő-, jótékonyági stb. szervezet. (Ne félőrájában, egy hasábjában, hanem szellemében legyen keresztény a média! Lehet ilyet is csinálni, de csak annyi marad meg belőle, amennyire igény van. Az igény pedig azért támad, hogy nem kezeljük tabuként saját meggyőződésünket, nem sértődésekkel vagdalkozunk, hanem nyíltak, nyitottak vagyunk mindenre, ami körülöttünk zajlik.) Ideig-óráig heroikus küzdelmek árán fenn lehet tartani az egyház számára fontos, de a társadalom számára szükségtelen intézményeket, de vajon ezt kell-e tenni? *Nem volna-e jobb kiindulni a társadalom igényeiből, hiányaiból?* A szélsőséges szociális rétegek

mellett azoknak is cselekvőképességet adni, akik a munka, a társ, a közösség hiányától szenvednek. Ezáltal lehetne hatékonyan misszionálni! Azt se felejtjük el, hogy bizonyos szervezetek, intézmények nem hálózják be az országot! Nincsenek jelen a lelkeségi mozgalmak mindenütt, sokan nem is tudnak a Regnumról, sőt a cserkészlet sem mindenütt működik jól. Sok helyen pap sincs, nemhogy fokoláre, karizmatikus megújulás, csupán néhány buzgón imádkozó öregasszony.

Ám ez a dolognak csak egyik oldala. Majdnem fontosabb a társadalmiasulás szempontjából az, hogy a keresztény ember ne vonakodjon részt venni a közélet különböző fórumain, szervezeteiben. Sajnálkozunk, ha az önkormányzatok vagy a sajtó nem szentel általunk elvárt figyelmet az egyház ügyeire; de nem vesszük a fáradságot, hogy képviselőket juttassunk be ezekbe a körökbe. Nem készítjük fel őket (magunkat) ilyen feladatokra, sem a civil teológián, sem a hitoktatóképzőn, sem más módon. A keresztény ember nem tartja ildomosnak, hogy aktívan politizáljon. Pedig a kereszténység a világba kapott küldetést, arra, hogy az Isten országába szóló meghívót kézbesítse mindenkinek, és örömhírével megszentelje a világot. Ehhez a püspököknek hivatalosan is szót kell emelni bizonyos társadalmi jelenségek ellen, vagy inkább a pozitív tendenciák mellett. De minden kereszténynek feladata ez a saját környezetében. És nem a „gettó”-nyilvánosság előtt, pl. püspöki körlevélben, nem a mise utáni beszélgetésben egymás között, hanem a közszolgálati médiában, a munkahelyen, az iskolában, a közgyűlésen, a parlamentben. Nem elég hivatalos nyilatkozatokba szorítani az egyházi jelenlétet. Ez csak deklarálja különállásunkat. Jó, ha a püspök, a pap elmegy a helyi eseményekre, ha gyalog is jár, vagy tömegközlekedéssel utazik, egyszerűen úgy él, mint a társadalom többi tagja. Jobban fog sikerülni a beszéde, a gyóntatása, a közösségépítése. Még az is javára válik, ha pártpolitikától mentes társadalmi szervezetben is tevékenykedik, mindig szem előtt tartva elsődleges „állapotbeli kötelességét”. Szerencsére az ilyen pap sem egészen fehér holló, de majdnem az...

Mondhatjuk, s mondjuk is, nem akarunk evilági hatalomra törekedni. Jézus sem törekedett. Ám hatalma nem az uralom, hanem a szolgálat paradox tekintélyére alapulva mégis létrejött. Mégpedig azért, hogy küldetését maradéktalanul teljesítette. Az egyetemes papság lényege éppen e küldetés folytatása. Nem azért van szükség a világiakra, mert kevés a pap, hanem a krisztusi küldetés lényegéből fakad megbízásuk. Kissé cinikusan azt is mondhatnánk, hogy a *paphiány* is az idők jele. Ha másként nem jövünk rá a *világiak* felelősségteljes méltóságára, juttasson minket felismerésre a kényszer!

Még mindig az idők jeleinél maradván egy olyan tényre kell a figyelmet felhívni, amit mindenki tud, de mégsem történik semmi. *Az egyházból eltűntek a férfiak!* Vajon miért? Nem akarok okokkal előhozakodni; de a legfájdalmasabbak közül egyet említek: az önálló gondolkodás elsorvasztását a férfiak nehezebben viselik el. A szociológusok más okokat is tudnak. Rétegvizsgálatok is bizonyára vannak. Nagyon szükségesnek érzem, hogy ezt a témát egyszer külön is körüljárjuk. Most csak annyit, hogy a tény előtt nem szabad szemet hunynunk.

A nők döntő többsége érzelmi alapon vallásos. Ezt kár lebecsülni, hiszen az érzelmi töltés igen hasznos közösségi energiákat szabadíthat fel. A nők domináns jelenléte az egyház életében a cölebsz papság számára gondokat is okozhat, de az ettől való félelem nem használ az egyházi közösségek kialakulásának. Sok pap a nőket nem is tekinti felnőtt keresztényeknek. Eszem ágában sincs női papságot követelni, a feminizmust nő létemre kifejezetten károsnak tartom; de a papi tekintély nemi alapon történő megalapozása távol esik Jézus példájától. Mert persze, hála Istennek, van különbség nő és férfi között, de ez sem lehet a személyválogatás alapja. Az elmagányosodó, légüres térben élő pap fél a természetes emberi kapcsolatoktól, illetve azok félremagyarázhatóságától. Ez pedig hiúság. Az ilyen személyiség a közösségben

is társas magányban él. Pletykák, intrikák veszélye miatt egy pap sem adhatná fel közösségépítő, tényleges pásztori hivatását, még akkor sem, ha ebben a nők segíthetik leginkább. Másfelől a kapcsolat minősége nemcsak az egyik félen múlik. A nők lelki vezetése is igen differenciált feladatot jelent. Manapság már nem ritka, hogy a nők teológiailag is műveltebbek, tanultabbak, mint a férfiak. Az egyház a nőket csakis anyaként értékeli. Más világi hivatás szinte bűnnek számít. Lelki vezetésük is – ha egyáltalán létezik – a konvencionális általánosság szintjén mozog. Pedig a társadalom éppen a nők vonatkozásában változott leginkább. A nemek szerepe módosult, s akár helyesnek tartjuk, akár nem, a társadalom többféle szerepet ad a nőnek. Igen sok nő küzd magában azért, hogy kifogástalan anya és feleség legyen, s emellett komoly, felelős munkaerő, teljes értékű, felnőtt keresztény, s mégse megosztott, hanem integráló személyiség. A férfiaknál szinte mellékes a családapai szerep, egyáltalán nem szokás elítélni pl. a karrier építését, még a család rovására sem. Pedig nincs kétféle mérce.

3. Egyetértek Krómer Istvánnal abban is, hogy az egyház nem lehet taglétszámok bővületében élő szervezet. Igazi közösségi erejét, így élő testként való működését belső kohéziója adja. Ehhez a szentségek közösségépítő ajándékait kellene jobban megbecsülni. Időről időre meg kellene vizsgálnunk, hogyan élünk a szentségekben rejlő közösségépítő erővel.

Nemcsak a saját keresztségünk és bérmálásunk kapcsol be minket az egyház közösségébe, hanem minden keresztes és bérmálás. A közösségbe emelő szentségekben Isten a felelősségünkre számít: személyünkben nemcsak magához köt, hanem egymáshoz is.

Közösségünk kohéziójához ad újjászülő erőt a bűnbánat és az eucharisztia szentsége. Ezek sem csupán az Istennel való érintkezés egyéni eszközei, hanem egymással is megújult kapcsolatba állítanak. Az étkezés, különösen az ünnepi lakoma közösségi esemény. Jézus vágyva vágyott, hogy tanítványai közösségében költse el a húsvéti vacsorát. A megtört kenyér minden morzsája visszautal az egészre. Az elszándozás és a bérmálás után mégis alig lehet megtartani az egyház aktív közösségében a fiatalokat. Talán ez is azért van így, mert elkülönítjük az egyházi életet a mindennapi élettől. (Néha nem is hittanóra, hanem korrepetálás, nyelvtanulás, bál, foci kellene nekik. A kínálat igényt ébreszt, de a túlkínálat csömört okoz. Attrakciókban úgysem szárnyalhatjuk túl a tévét; annál inkább van gyógyító szavunk arra, amire a tévének nincs: az elidegenedés, a szorongásos magány oldására. Feladatot adva megbecsülni őket, és akkor lehet tanítani, aztán menni tovább, övelük másokhoz, majd bizalommal őket küldve...)

Ha a házasság vagy az egyházi rend szentségét vizsgáljuk, világos, hogy ezek az önátadás, vagyis a legbensőbb közösség szentségei. Mégsem csupán a jegyespárra tartozik a házasság szentsége, hanem az egyházközösség is felelős az új családért. És ugyanígy a (fiatal) papok közérzetéért is. Ne kelljen falakba ütköznie lendületüknek! S ha a pap nem kedvünkre szól vagy tesz, ha bűneit, hibáit, alkalmatlanságát is észre vesszük, akkor van szükségünk igazán az imára értük és magunkért! Hogy a jót is meglássuk, hogy segítsük, ha valamiben nem elég ügyes, nehogy elszigetelődjék, csigaházába húzódják, vagy leszáradjon a szőlőtőről!

Még a betegek szentsége is közösséget teremt; az elmagányosodó betegben tudatosítja szenvedése közösségi értelmét. Mert hát végül is az áldozat a legfontosabb eleme a közösségnek. Áldozatra pedig csak a szeretet képes. Azért, hogy szeretete

viszonzásául olyanná váljunk, amilyenek Krisztus akarta a közösséget, és testének egészséges működését saját életerőnkkel is elősegítsük.

Igen, egyházunk létkérdése az önkéntesség és a személyes megtérés, a megújulás permanens képessége, amire Isten szeretetének felismerése vezetheti el az embert. Ez a személyes kapcsolat belső és külső közösségekbe köti az embert. E közösségek ma még hiányzó integrációja megsokszorozná életerőnket. Közösségépítő gondjainkért mégis hálát kell adnunk Istennek, hiszen ezek már a növekedés gondjai, mint amikor a családban új ruha, új cipő, új kiságy kell. S ezek örömteli gondok, nekünk mégis nyomott a hangulatunk, komorak vagyunk, fuldoklunk a visszhangtalanságtól, tehetetlenségtől, kimerülünk a helybenjárástól.

Úgy lehetne ebből kilépni, ahogy néhol már látszik is, hogy szánnánk időt arra is, hogy őszintén megbeszéljük zsinaton, egyházközösi testületekben, kisközösségekben, hogy az adott helyen milyen lépésekben szeretnénk még örömtelibbé tenni egyházi életünket, melyek a legfőbb teendőink, kik adják oda magukat boldog felelősséggel egy-egy feladatra, s ezek munkája hogyan integrálódik az egészbe, az egyetlen nagy közös ügyünkbe, amiért a világon vagyunk: Isten megdicsőítésébe.

Brückner Ákos: Néhány szempont Krómer István *Lélekben újuljunk meg* című cikkéhez

Igen-igen! Újuljunk meg lélekben, a Lélekben! Szívesen olvasom Krómer István cikkében, mintegy annak kereteként, hogy „az egyház megújulásához a szervezeti mellett, sőt azt megelőzően szemléleti reformra van szükség”, hogy összehangolt cselekvés kell. Léptenyomon felhívásokat kapunk hibáink észrevételére, hiányaink pótlására. Ugyanakkor észre kell vennünk, hogy körülövez bennünket számtalan kikezdés, sokirányú próbálkozás ígéretes modellje is. Ajándék és bátorítás számunkra a jó példák tanúsága. Valóban, van mit összehangolni...

Talán ezért csitította el bennem a mai magyar keresztény valóságot elemző, prófétikus cikk olvasása nyomán a vitatás, válaszolás és gyakran a benső éljenzés ingerét valami nagy-nagy szelídség. Ha ez a nagy átmérőjű, tucatnyi nekifutású, néhol sommásan éles, máskor frappánsan fényes írás azt mondja: hát így állunk, vagy leglábbis így látunk és láttatunk, akkor ide fény és meleg kell. Feltörő forráserőkre és az értékeset kiolvasztó tüzekre szorulunk, éppen az Úr Lelkét sóvárogjuk!

Ráchel siralma, Tiborc panasza, Mécs László óvása („ha a mérték tönkrement, senki semmi meg nem ment”) és népem naponkénti panasza számomra csak úgy viselhető el, ha

1. Minden legkisebb jót is *észreveszek*, és meg is *köszönöm* azt. Tanúsítom, hogy ahová csak nézek, mindenfelé az élni akarásnak, a megújulás vajúdásának jeleit látom, illetve számtalan kritikus és kritikán aluli jelenség mellett ezeket is látom.

Látok frissen felújított házakat és rendházakat, sarjadó kisközösségeket, csendes egymássegítést. Ismerek alkoholozásból kiszabadult és ma másokért tevékenykedő házaspárt. Nem látok olyan, az Egyház kezébe került-visszakerült intézményt, amin ne látszana valami áldás...

2. Ha valami jót látok, nemcsak megköszönöm, hanem amennyire győzőm, *továbbmondom*. A képek, hangok, transzparenszek emberséget roppantó, keserűségbe taszító nyomása ellenében nagy erő a jó hír, a szemtől szembe mondott üzenet, a személyes hívás. Ezzel próbálkozom. Ünneplem, ha valami a helyén van, józan, időben elkészült, kivételesen kifogástalanul jó, netalántán közös és összerendezett alkotás.

Így itt is elmondom, hogy van olyan elaggott egykori egyetemi lelkipásztor, akit a ma már hetven év körüli tanítványai egymást beosztva gondoznak. Vannak az életért kiálló, egymást továbbképző orvosok. Vannak tánciskolák a vakoknak. Vannak lelkigyakorlatos-házak, találkozók, konferenciák – mindezek a jövő építéséért, nem csupán a „projekt” „kiszignálásáért”.

3. Nemcsak továbbmondom a jó programokat, de keresem is valamelyes *részességemet az együtt teendő feladatokban*. Bármilyen kevés is az, bármilyen jelentéktelen és láthatatlan. Bármennyire észre sem veszik, és ezen a parton soha meg sem köszönik. Lehet, hogy szolgálatomnak éppen csak a gyenge pontját emlegetik. Mindenesetre, ha jót látok meg, azt el nem hallgatom. Már az is valami, ha a másikat meghallgatom...

Igenlem a cikkíróval, hogy „az alulról induló lelkiismereti reformmozgalmak legtöbbje megfelelően együtt tud és akar működni” nemcsak a főpapjaival, de a helyi plébániákkal és egymással is. Sok olyan társról tudok, akik elbeszélgetnek az Isten-

keresőkkel, és próbálják mai nyelven tanítani hitünket. Minduntalan tetteikkel fedezik, amit ajánlanak...

4. Mindezekén túl, ha úgy adódik, megpróbálok magam is *szervezni*. A formátlanná vált cselekvéseket legalább kezdetlegesen intézményesíteni, az életet regulálni maradandó jótett lehet. Persze, nem egyedül. Egyedül sokszor csak annyit érek, mint egy kezdetleges, kézi kapcsolású telefonközpont: összekötöm a hívót a keresettel. De ahol már lehet, másokat is bevonok feladataimba, szét is osztom azokat, a kedvező szerepeket is megosztom. Részletetni a jövőért való felelősségben, és osztozni a lehetőségekben! Talán a legégetőbb, hogy az elkötelezettség jó ízét megéreztessek azokkal, akik képesek odaadni magukat. Az élet frontvonala ma éppen itt húzódik. Klubszerűen, alkalmasint, mint lehetséges fogyasztó-résztevő már bőven akad érdeklődő programjainkra. A jövőnk menti, aki hajlandó beállni, akár vezetőnek is, részt vesz ilyen irányú képzésekben, és szervezi azokat. Áldott, aki „termel” is, ad is, odaadja magát. Nem véletlen, hogy az utóbbi hónapokban, a 2000. év jubileuma irányában a pápa annyiszor felhívja figyelmünket a mártírokra...

Ma még nehéz felmérni, mit jelenthetnek egyházmegyéink szinódusi folyamatai, mennyi önfelelt együttgondolkodás és ima igyekszik lekörözni azt a helyesen meglátott ténytet, hogy „összességében eléggé magunknak élünk”. – Mennyi tapintat és tisztelet van pl. „A Szeged-Csanádi Egyházmegyei Zsinat Könyve” 027 rendelkezésében: „A pap szeretettel fogadja a szülőket. Eleve ne tételezze fel róluk, hogy alkalmatlanok a keresztény hitben való nevelésre... Ha a keresztiséget valami oknál fogva el kell halasztani (ezeket bátran felsorolja a szöveg), jelezzük a szülőknak, hogy a keresztiség kiszolgáltatása a későbbiek során bármikor pótolható, ha a feltételek realizálódnak.” Mennyi közösségvállalás, hitelességigény van fiatal papjainkban, szerzetesnövendékeinkben... Vannak ma már megszólítható, a megértett célokra igénybe vehető egységeink: cserkészörsök, karitatív hittancsoportok, egyházi iskolák.

5. Mindezen nekifeszülések mögött ott van legelsőként, legelsőként *a prófétikum*, az áldozat. Az idők jeleit keresem, és amennyire megadatik, olvasom, átmeditálom azokat. Tudom, hogy a holnap tartóelemeire ma nem szükösen, nem is homályosan mutat rá egyházán, választottain át az Úr.

Bár az információk áramlása még a céljaink megláttatásában is gyakran „katasztrófális”, mégis a források egész rendszere áll rendelkezésünkre, hogy tiszta, szilárd és áldott alapokra építsük a holnapot. A II. Vatikánum, a Katolikus Egyház Katekizmusa, a *Tertio millennio adveniente* konkrét lelkipásztori programja(!), az egyházmegyei zsinati könyvek, a jobbnál jobb klasszikus és új lelkipásztori íráskor sora segít a tájékozódásban. És vannak prófétáink, közös elmélkedést nyújtó pápalátogatások, Nagymarosok, Márianosztrák, Máriabesenyők, Máriapócsok...

Evés közben jön meg az étvágy, izzadás közben derül ki a cselekvés öröme, próbatételek között fakad fel a remény ellenére való remény, áldozatok árán csillan fel a húsvét fénye. Úgy figyelem, hogy akik nagy távlatokban tudnak nézni, ha komorak is, vagy legalább komolyak mostanában a világ égboltjára nézve, azért az ősegyházból ránk öröklődött küldeni akarást fel nem adják. Valóban isteni ajándék, ha tudunk hinni, remélni...

Bárdosy Éva: Krómer István egyháza

Nehéz benne kivetnivalót találni. Olyan ember gondolta ki ezt az egyházat, aki ismeri az Alapító szándékait, nem is akar másikat alapítani helyette, *belülről* dolgozik a megújítás szent szándékával ennek a helyi egyháznak a reformján. Mégcsak nem is egyedül kívánja megmutatni az olvasóknak, hol mindenütt találhatók azok a nem is olyan rejtett és feltétlenül kiküszöbölendő hibák. Hiszen a helyzetelemzés lehetőségét mindenesetre meghagyja a „végre beindult egyházmegyei zsinatok, lelkipásztori tanácskozások” stb. számára is.

Amiket a reformok életre váltásának nehézségeiről elmond – a lélektani, a szociológiai, a struktúrából következő nehézségekről –, azokat átviszi alapvetőnek tartott hitbeli torzulásokra morális következményekkel, majd egyszercsak az egyháztörténelemben találjuk magunkat, hogy elérkezzünk a megújulás kulcskérdéséhez, ahhoz, hogy kereszteljünk-e vagy ne kereszteljünk-e meg akárkit. Természetesen ne! Várjunk el kemény követelményeket a jelöltektől: az ókori egyház példájára bizonyítsák be előbb hűségüket, s akkor több az esélyünk arra is, hogy a jóindulatú, csak az ApCsel-ből tájékozódó kívülálló a magyar római katolikus közösségekben is meg fogja találni a keresztényeket. Kevesen lesznek ugyan, de feltétlenül hitelesebben képviselik Krisztust és egész programját, és minden bizonnyal könnyebben szólítják majd meg a Zakeusokat, Mária Magdolnákat. Dióhéjban képet kapunk a Jó Pásztor viszonylag ismerős koncepciójáról: keresi az elveszettet, s ez jó alkalom a szerzőnek, hogy kapásból némi programot készítsen a többnyire sokgyermekes keresztény családoknak, legalábbis életüknek abban a szakaszában, amikor a gyermekeik már tizenévesek (ilyenkor viszont dolgozzanak mind a gyermekek, mind a szülők), még arra is akad egy zárójeles megjegyzése: *mikor* eredjenek az elveszett bárányok nyomába (ti. televízió nézés helyett). Kevéssel odébb tanácsot kapnak az újjászerveződés nehézségeivel, a munkájukhoz mégiscsak szükséges elementáris ingatlanok visszavételével bajlódó szerzetesrendek, egyéb egyházi intézmények, a sajtó, az egyházmegyei hivatalok, a mozgalmak, szó esik a soha le nem rágható csontokról (a szakadékról a papság és világiak között stb.), s szinte minden problémára akad Krómer Istvánnak egy-egy jó tanácsa. A lelkipáztorkodó papság anyagi gondjaival kapcsolatban például korszakalkotó ötlete támad: nem esik le az aranygyűrű az ujjukról – többé-kevésbé így fogalmaz –, ha Szent Pálhoz hasonlóan valami kenyérkereső foglalkozást is űznének. Attól eltekintve, hogy erre már végképpen honnan lenne idejük, gondoljunk a különösen vidéken égető munkanélküliségre, de eszünkbe juthat néhány idevonatkozó idézet is az Újszövetségből.

Egészeben mi bajom van tehát ezzel a programmal? Leginkább az, hogy bár a szerző helyzetelemzésének címében többes szám első személyű igealakot használ (*Lélekben újuljunk meg*), ezt a megújulást csakis másoktól várja. Pedig annak a *H. Mühlen*-könyvnek a mottója, amelyet ez a cím (talán nem véletlenül) fölidéz bennem, így szól: *Újítsd, Uram, egyházadat, de kezdjed velem!* Az eredeti Alapító, Jézus Krisztus meghalt ezért az egyházért. Az olyan, amilyenért. S ezért szeretem mégis jobban ezt az olyan, amilyen egyházat, mint Krómer Istvánét.

Kovács István: Észrevételek Krómer István *Lélekben újuljunk meg* című írásához

A lendületes, jóakarátú fejtegetésből világosan kitűnik a szerző „érted haragszom” magatartása. Az elemzés azonban arról is árulkodik, hogy szerzője az elmúlt évtizedek szülőtte: történelmi tényként veszi át az elmúlt évtizedek egyházellenes propaganda-hadjáratának a „patronjait”: a keresztesháborúkban csak a rosszat, a Jézus nevében való öldöklést látja. Nem veszi észre a kultúrtörténeti értékeket, amelyeket a keresztetek hoztak létre. Az inkvizíció állami túlkapásait is az egyházra vetítve ugyancsak propagandisztikusan, egyoldalúan általánosít. Történelmi szemléletűnek szeretne látszani, de nagyon történelmietlennek bizonyul, nem szólva a tények hiányos ismeretéről!

A Bokorral kapcsolatban egyoldalúan foglal állást: fel sem tételezi, hogy a Bokor közösség tanításában valóban a keresztény tanítástól eltérő, azt meghamisító nézetek is vannak, amik az elmérgesedett vita és elítélés hátterében húzódnak meg. A szolgálatmegtagadás kérdésében is csak részben volt igazuk (az Egyház ui. elismeri azt az utat, de nem azt tartja az egyetlen és kizárólagosan keresztény útnak; vö. *Gaudium et spes* 79. paragrafus).

Egyoldalú a fejtegetés az „államegyház-modell”-l és az ősegyházi gyakorlattal kapcsolatban is. Mintha az elsőt teljesen rossznak, a másikat teljesen jónak tartaná. Így kissé nosztalgikusra sikerül a kép, s elfeledkezik a már kezdetben mutatkozó problémákról, melyekre pedig már az ApCsel is utal (Ananiás és Szafira esete a vagyonszétosztás egész problematikáját felveti: a jeruzsálemi közösség fenntartásához az egész akkor ismert egyház adományaira volt szükség). Nem szólva a vértanúk egyházának idejében történt visszaesésekről: a hittagadásokról, a visszaesőkről stb.

Túl általános a „mindenféle érdemszerző teológia” említése is. Az ismert jámbor vallásos cselekményekről is megvan a véleménye (mintha nem venné észre, hogy a helyes Szent Szív-tisztelet mennyire megelőzte és talán elő is készítette a II. vatikáni zsinat krisztocentrikus fordulátát, ahogy erre Karl Rahner is utalt).

Sajnálom, hogy elmaradt a finomabb és pontosabb problémafelvetés, mert az alapvető szándékával egyet kell értenünk: szükséges az Egyház megújulása! Ennek belülről kell fakadnia. Valóban szükséges a szemléleti reform. Erősen kell hangsúlyoznunk a megújulás kegyelmi feltételeit: a megtérést, az önkéntes elköteleződést a radikális Krisztus-követésre, amelynek sarokpontja a szeretet! Természetesnek tűnik, hogy közösségi modellben kell gondolkodnunk...

Ha tovább sorolnám a feltételeket, követelményeket, tennivalókat, mintha az Esztergom-Budapesti Egyházmegyei Zsinat megállapításait ismételném. Akik részt vettek a zsinat előkészítésében és a tárgyalásokon, ismételten megtapasztalhatták, hogy az emberi jóakaraton felül a Lélek az, Aki működik! Jó lenne, ha felelős együttgondolkodással, a problémák őszinte feltárásával, egymást tisztelő párbeszéddel, s a célok közös megvalósításával, a Szentlélek segítségével sikerülne megújulnia Egyházunknak! Ennek jegyében írtam le észrevételeimet, hogy – a lényegben egyetértve – közösen tudjunk dolgozni az Egyház megújításán!

Gyorgyovich Miklós: Széljegyzetek Krómer István tanulmányához

Az érdekes összefoglaló továbbgondolkodásra serkenti olvasóját. Krómer István dolgozatát többször elolvastam, s a következőkben reflektálok az általa felvetettekre.

1. Magam az egyházhoz, illetve az Istenhez közeledés kritériumaként fogom fel, ha valaki felismeri az igazi értékeket, és azokhoz ragaszkodva él. Hogy ki hol „áll”, csaknem elhanyagolható. A lényeges, hogy vajon elmozdul-e korábbi önmagához képest az értékek mentén, az Isten felé. Az egyháznak ezt az úton járást kell megvalósítani, az emberek elé élni, perspektívájukat a Végtelen Szeretetig tágítani, és segíteni mindenkit az úton járásban. Ez a fejlődve fejlesztés lehet egyetemes célja az egyháznak. Jóllehet nem szabad türelmetlennek lenni a társadalom tagjai iránt, számba kell venni azt is, hogy az egyes ember élete „gyors lefutású” és megismételhetetlen.

2. Az Evangéliumot mindenki számára hirdetniük kell, akár alkalmas, akár nem.

Tapasztalatom szerint a társadalom nagy része, talán a többsége is, a tévé előtt ülve tölti szabadidejének jelentős hányadát, s az ott tapasztalt modelleket igyekszik követni. A reklámoktól megfertőzött napjait, hozza meg döntéseit: számára az a világ létezik, amelyik a képernyőn megjelenik.

Amikor Indiában a hallatlan méreteket öltött analfabetizmus témája került a szakemberek elé megoldandó feladatként, s arra a kérdésre keresték a választ, vajon hogyan kellene megszüntetni abban a szegény országban a tömegméretű írástudatlanságot, arra a következtetésre jutottak, hogy a látszólag legdrágább megoldás valójában a legolcsóbb: műholddal kell továbbítani a tananyagot valamennyi település részére. Vegyen minden falu tévét, s megindulhat a tanítás. Véleményem szerint sokat segít a társadalom erre fogékony részén, ha legalább rádiófrekvenciát vásárol az egyház, hogy ezen át az evangéliumot hirdesse. Mindez nem is olyan lehetetlen. Tudomásul kell venni a paphiányt, s azt is, hogy ma az emberek zöme a tömegkommunikációs eszközöknek hisz. Azt hiszi el, azt tartja hitelesnek, ami ott elhangzik. Fontos dolgunk e lehetőség megragadása, a rendszeres katolikus rádióadás lehetővé tétele. Nagy szükség van arra, hogy a rászorulóknak lelki táplálékot kaphassanak a nap bármelyik szakában.

3. A papok (és komoly keresztények) bemutatása, velük interjú készítése ugyancsak fontos lehet, hogy a keresők ne kerüljenek lelki sarlatánok karmai közé.

Nem vitatom, vannak anyagi papok. De hadd emlékeztessenek arra, hogy vannak ellenkező példák is, és ez lehet a többség. Pl. Temesi József SJ, aki az ajkacsingervölgyi bányászok viszonylagos jóléte ellenére majdnem éhen halt, amikor közöttük szolgált. (Vö.: *Üldözött jezsuiták vallomásai*, 243.old.) Én tehát nem vádolnám anyagiassággal – általánosítva – az egyházi előljárókat. Nem ez az általános. Hol marad ez a társadalmi méreteken megvalósuló harácsolás mögött! Lassan a koldusok és a Krómerok országa leszünk.

4. Egyházunk Isten jóvoltából igen változatos. Talán nem jó általában, ha a pap a szobájában üldögél, és várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön. De ha ugyanott imádkozik, jól teszi. Varga László írja le a *Keresztény Élet* című lapban (1995. június 25-i szám): fél éve szolgált már Várpalotán anélkül, hogy bárki közelített volna hozzá. Magányosan imádkozott hát szobájában, Istent kérve, küldjön hozzá embereket, akiknek hasznára lehetne. Még ima közben megjelent egy lány, aki a kint álló többiek képviselőjeként kérte a pap segítségét.

5. Az egyháztörténelemszerek a megmondható, hogy Európa soha nem volt egyöntetűen keresztény. Volt egy kevéske mag, amely a kovász szerepét töltötte be időről időre, és képviselte a Krisztust és az evangélium tanítását. Ha egykor mégis jobb volt a helyzet, talán

azzal függ össze, hogy valaha az egyház ugyanolyan eséllyel képviselhette tanítását, mint bárki más a sajátját. Ma a tömegkommunikációs eszközök térhódításával megbomlott ez az egyensúly. Az az eszme terjed, amelynek képviselői a kamerák előtt ülnek, s diktálják – mintegy önmaguk megsokszorozásával –, hogy mit divat hinni. Orwelli valóság a miénk, ami miatt észnél kell lennünk!

6. A rosszal való fenyegetettség nem teljesen alaptalan a minket végtelenül szerető Isten valósága ellenére sem. A *Washington Times* idei június 12-i számában Daniel Lapin rabbi hívja fel a figyelmet arra, hogy terjed a rossz, és miközben álproblémákkal eltereljük figyelmünket a valódiakról, olyan erők szabadulnak fel, amelyek a mindennapi életet teszik egyre színvonalatlanabbá, mocskosabbá és veszélyesebbé... Idézem: „A legtöbbünknek nagyon is van félnivalónk ama sok ifjú szörnyetegtől, akik a törvénytisztelő polgárokra leselkednek, függetlenül az áldozat fajától és vallásától. Mi már nem az antiszemitáktól félünk, hanem a barbároktól” – írja a rabbi. Nem új keletű a dolog. A sátán legnagyobb trükkje, hogy elhiteti: ő nem is létezik. Krisztus végleg legyőzte a sátánt. Ezen nincs mit vitatkozni. A mennybejutásról viszont kijelenti Jézus, hogy ez embernek lehetetlen, ám Istennek minden lehetséges (Mt 19,26). Isten és ember viszonyából fejlődik ki az üdvösség.

P. Bulányiról és mozgalmáról

„... Keresni akarjuk a közös nevezőt minden olyan embertársunkkal, akiben él a felelősség azért, hogy e Terra bolygó minden ember otthona, még hozzá emberhez méltó otthona legyen. Arról szeretnénk hitet tenni, hogy ez a vágyunk közös nevezőjévé lehet az emberiségnek. Lehet, mert feltalálható a nagy vallási kultúrákban is, az eruópai kultúra profán, reneszánsz-felvilágosodás vonulatában is, sőt abban is, amit napjainkban a »demokrácia« legigazibb tartalmának gondolunk.

Ennek alapját jó kétszáz éve a magyar felvilágosodás Bessenyei Györgye a »természetben« találta. Mi talán inkább a »lelkiismeret« szót használnók, de alighanem ugyanarra gondolunk. Benne van ez a tartalom a bölcsőnkben, mert kicsi gyermek is érti: *jónak kell lenniünk.*

Jézus ezt a közös emberi örökségünket megtalálta népének szent tekerceiben is, hiszen azokból idézte: »Szeresd felebarátodat, mint önmagadat.« (Lev 19,18)

Radikálisan felszámolta magában a három kategóriát: barát, semleges, ellenség. Behelyettesítette ezeket egyetlen eggyel: *minden embert felebarátjának tekintett,* ellenségeiért is imádkozott. Következett ez istenképéből: Jézus Istene »felkelti napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és hamisaknak«. (Mt 5,45)»

(*Útmutató* a Bokor Katolikus Bázisközösség által rendezett *Kézfogás* konferenciájára, 1993. január 30–31. Részlet P. Bulányi „fűszövegéből”, amely a konferencia első témáját mutatja be.)

*

A Távlatok mostani számában a Bokor mozgalmat Máté-Tóth András mutatja be, aki Paul M. Zulehner irányításával elkészített egy német nyelvű habilitációs disszertációt P. Bulányiról és a Bokor mozgalomról. Tanulmánya után András Imre és Szabó Ferenc beszélgetése következik: elmondják véleményüket a „Bulányi-ügyről”, amelyet évek óta figyelemmel kísértek.

Máté-Tóth András: Bokorból vadonba? Jegyzetek a Bokor mozgalom gyakorlatáról és teológiájáról

1. Jóbel év kérdőjelekkel

A „Bokor” magyar katolikus mozgalom 1995. június 3–4-én ünnepelte fennállásának ötvenedik évfordulóját. A kerek szám a Bokor tagjait és ismerőit részben megörvendeztette, részben kérdést jelentett számukra. Minden egyházi életjelenség Isten dicsőségét hirdeti, az Ő adománya. Ugyanakkor feladat is: (újra) rátalálni az adakozó szándékára. Az alapítás óta eltelt legalább két politikai fordulat, s a lassan hazánkba is beszűrődő zsinati fordulat óta a magyar egyházban nem nyílt kiegyensúlyozott alkalom arra, hogy a nyáj és pásztorai kritikus árnyaltsággal és árnyalt kritikával értékeljék ezt az ötven esztendő üdvtörténetét. Ezzel az írással ezt az értékelést szeretném előmozdítani. (1)

2. Elitképzés

A Bokor mozgalmat Bulányi György, 1919-ben született piarista tanár alapította 1945-ben Debrecenben. Az alapításra egy római titkos követtől kapott indíttatást, aki azzal a küldetéssel járta térségeink országait, hogy az ottani keresztényeket felkészítse az egyházi illegalitás korszakára. A csiszolt intellektusú és lendületes egyéniségű Bulányi páter a küldött által ráhagyott csoportokkal találkozárra döbrent rá, amire számos külföldi kortársa is: a háború utáni katolicizmusnak gyökeres megújulásra van szüksége.

2.1 ... a fennálló egyháznak

A kiscsoportok Debrecen legigényesebb fiatal katolikusáiból alakultak. Céljuk a rendkívül intenzív lelki és szellemi élet volt, s ennek az elitkatolicizmusnak kisközösségi kapcsolatok általi terjesztése, akkori szóval élve: az apostolkodás. A korabeli AC-vezetés támogatta ezt a kezdeményezést, hiszen beleillett pasztorációs elképzeléseibe. Bulányi atya néhány rendtársával együtt egy-két év alatt végiglelkigyakorlatoztatta az ország nagyvárosait. Egyéniségére fogékony fiatal értelmiségiek tucatjai hallgatták, s természetesen (?) sokak irigyelték is. E korszak lelkiségét fejezi ki az alábbi imádságrészlet:

„Köszönöm, hogy a magyar nemzet gyermekévé tettél. Akarom is szolgálni minden erőmmel országom és nemzetem. De túl minden országon és nemzetem életem nagy célja a Hegyi Beszédben meghirdetett Isten Országá. Egész éneket, úgy, ahogy Tőled kaptam, az Isten Országá építésére ajánlom. Akarom, hogy a lelkemben megszülessék az Ország, amelyben szent az Istennek a neve, s amelyben az ő akarata történik, miként a mennyben.”
(2)

Ebben a korszakban a csoportok – mert akkor még nem nevezték magukat bokornak – tagjait ott találjuk a reggeli szentmiséken térdepelve és a gyóntatószékek előtti sorban várakozva. A közösségi találkozók ehhez kiegészítést jelentettek. Szentírást olvastak és közösen elemeztek, igényes lelkiolvasmányokról referáltak, és megvitatták őket. A háború utáni zilált szellemi és társadalmi viszonyok közepette ezek a közösségi képzések jelentették a tagok számára az alapvető katolikus értelmiségi tájékozódást. Bulányi piarista tanári karizmája révén a találkozók légköre partneri volt: a vezető személyiségének hitelessége, nem pedig felszentelt volta jelentette tekintélyét. A kérdések helyes megfogalmazásában és a válaszok szenvedélyes keresésében vezetők és tagok egyek voltak.

2.2 ... a jövő egyházának

Az 1950-es bolsevik társadalom- és egyházgyilkossági kísérlet szétszélesztette ezeket a csoportokat – a többi hasonló kezdeményezéssel együtt. Valójában azonban nem ez a fordulat provokálta a börtönök után lassan újjászerveződő közösségekben és magában Bulányi atyában is a gyökeresen új önértelmezést, hanem az 1964-es, a Vatikán és a Magyar Népköztársaság között létrejött, ún. részleges megállapodás. Először emiatt, majd ezt követően a közösség tagjai egyre inkább úgy érezték, hogy az egyház vezetése lemond róluk. Miközben éhesen olvasták a II. vatikáni zsinat dokumentumait az egyházzól, a kinyilatkoztatásról és a világról, azt kellett tapasztalniuk, hogy az egyház vezetői – főképpen a kommunista rezsim nyomására, de más szempontból zsinat előtti egyházképük alapján is – éppen a zsinat által szentesített megújulás úttörőit marasztalják el. Ez a szörnyű élmény azonban Bulányi atya és csoportjai számára egy új teológiai munka áldott alkalmává vált.

3. Gyakorlat

Miközben a korabeli egyházi vezetők az új politikai helyzetre egyházpolitikai választ adtak, a közösségek eredeti teológiai választ kerestek és találtak. A kezdetekben nyomokban már megfogalmazott alap gondolat ettől kezdve vált a Bokor-tudat meghatározó elemévé: nem a régi s most kényszerből elárult papcentrikus és territoriális egyház élmunkásai vagyunk, hanem a (zsinati-evangéliumi) jövő közösségi egyházai. Ettől fogva a Bokorban a létező egyház kritikája elől – amely majd csak a 80-as években kerül előtérbe – elhárultak a teológiai akadályok.

3.1 Életvezetés

A Bokor autonóm módon terebélyesedett. Tagjai még mindig főként a hozzá tartozó papok plébániájának igényesebb katolikusaiából, valamint a törzsközösség rokonaiból és munkatársaiból verbuválódtak. A *lelki élet* egyre inkább a közösségen belül zajlott, a találkozók az idő harmadát-negyedét a közös imádság tette ki. A tagok minden hónapban lelkivezetői megbeszélésen vettek részt, amelyet majdnem mindig gyónás követett. Az éves lelkigyakorlatok végén záróimádságban lelki és életalakítási programot fogalmaztak meg, s kérték hozzá a közösségi társak segítségét.

3.2 Önképzés

A szellemi életet elsősorban az Újszövetség könyveinek Bulányi atya szóanalízis-módszerével való elemzése, a hónapról hónapra feladott olvasmányok és az aktuálisan felmerült elméleti problémák megvitatása jelentette. A tagokat lelkiismeretben ösztönözték arra, hogy a Bokor „Karácsonyi Ajándék” füzetei számára dolgozatokat írjanak, amelyek évente 10-14 db, 80-100 oldalas, írógéppel sokszorosított kötetekbe kötve kerültek a közösségek közös karácsonyfája alá. A nyelvtudók egyre-másra fordították a nyugati teológiai irodalom bestsellereit és a *Concilium* nemzetközi teológiai folyóirat egyes köteteit.

3.3 Közösségépítés

A Bokor apostolkodásban tanúsított szorgalma mellett a magyar értelmiség vallási-szellemi-közösségi éhségét is igazolja, hogy a közösségi hálózat a 80-as évek elejére már mintegy 150 közösségvezetővel és több ezer taggal rendelkezett. Civil férfiak és nők lelkitükreinek és katolikus keresztény önértelmezésének szerves, kihagyhatatlan eleme volt a

közösségek gyűjtése és táplálása. Önmaguktól és egymástól is elvárták, hogy néhány éven belül legalább egy 6-8 tagú, havonta rendszeresen találkozó közösséget „halásszanak” össze, s ezek tagjai néhány éven belül maguk is „emberhalásszá” váljanak.

A közösségek természetesen nemcsak lelki és szellemi életet éltek, hanem sokszor egymást szorgosan segítő, szolidáris baráti közösségekké is váltak. A tagok a közösségekben megtapasztalhatták a „százannyról” szóló jézusi biztatás igazságát. (Vö. Mt 19,29.) Kirándulásokat szerveztek, gyermektáborokat tartottak, számos ingóságukat és ingatlanukat egymás rendelkezésére bocsátották, lakásépítési kölcsönkasszát tartottak fenn, szaktudásukért minimális pénzt kértek, ahol lehetett, lobbzytak egymásért.

3.4 Projektek

A Bokor figyelte az „idők jeleit”, s ebből néhány jellemző projekt keletkezett, melyek közül némelyik annyira ismertté vált, hogy a többit méltatlanul hangsúlyárnyékba szorította a katolikus közvélemény előtt.

A *katonai szolgálat* lelkiismereti okokból való megtagadása miatt 1979 és 89 között mintegy huszonöt Bokor-tag szenvedett börtönbüntetést. Ehhez kapcsolódóan több tucat férfi és nő küldte vissza katonakönyvét és/vagy tiltakozott a katonai nyilvántartásba vétel ellen. A „Ne ölj!” parancs, az erőszakmentesség eszménye és a II. vatikáni zsinat dokumentumai motiválták ezeket a fiatalokat.

Az ún. adástörvény és a szegény Jézus követésének vágya a közvetlen környezetben túlmenően a *III. világ éhezőinek* évente többmillió forintot juttatott a Bokorból. Ez abban a korban, amikor a „kádári béke” révén éppen tollasodni kezdett sok magyar polgár, valóban komoly tanúságtétel volt.

A „szaporodjatok és sokasodjatok!” felszólítást a Bokor eszménnyé emelte. Az egykéz-kettőkéz korszakában a „féltucat gyerek” szlogenjével és az egy fizetésből való megélhetés konkrét módozatainak kimunkálásával törekedett a maga nagycsaládos kultúrájának megvalósítására. Sokhelyütt a féltucatból egy tucat gyermek is lett, s az általánosan is nagy gyermeklétszám a gyermeknevelési és pasztorációs kérdéseket is napirenden tartotta a közösségekben.

A Bokor nem csupán azért, mert az Egyházügyi Hivatal nem engedélyezte az aktívabb tagok számára a teológiai levelező tagozat látogatását, hanem saját teológiájának mélyebb kidolgozása és megtanítása céljából 9 (!) éves levelező bokorteológiát alapított, amelynek elvégzése minden közösségvezető „kedves” kötelességének számított. Később – figyelembe véve a bokorbeli nők igényeit – „egyetemet” szervezett a közösség, melyben a háztartási, nevelési, egészségügyi és mentálhigiénés ismereteken túlmenően a feminizmus alapkérdéseivel is szembesülhettek a (nemcsak nőnemű) hallgatók.

4. Konfliktusok

Az élet konfliktusokkal teli. A közösségi élet is az, különösen ha kívülről nagy nyomásnak van kitéve. Az alábbiakban a területi korlátok szorítása miatt a konfliktusok pasztorálteológiai dimenzióinak vázolására törekedhetem csupán.

4.1 A múlt konfliktusai

Köztudott, hogy a pórázon tartott egyházvezetés Lékai bíborossal az élen kezdetben általános hadjáratot indított a kisközösségek ellen – teológiai és politikai alapállásuktól függetlenül. Később szinte egyedüli kivételt képezett a Bokor teljesen negatív megítélése. E támadássorozatban – a politikai kényszerek mellett – tovább érvényesült a zsinat előtti

ekkléziológia, illetve ennek negatív pasztorális következményei. Az a tény, hogy a püspöki kinevezésnél szükség volt az állami hozzájárulásra, bénította a belső egyházi kapcsolattartást. Hogy pedig – Lékai bíboros hasonlatával – az egyház testéről „leműtsék a kóros fekélyt”, teológiai tévedések vádjával az egyház belső ügyévé tették a Bulányi-ügyet.

A nyolcvanas évek első felében először egy magyar teológusokból álló bizottság vizsgálta Bulányi atya két írását (4), s találta néhány pontban a katolikus tanítással összeférhetetlennek. Később pedig a Hittani Kongregáció fogalmazott meg – a témákat tekintve a magyar kérdésektől sokban eltérő – vitatható pontokat, s kérte a Pátert, hogy fejezze ki ragaszkodását a katolikus egyház tanításához. A teológiai konfliktus ezen a ponton zátonyra futott. A Páter sokféleképpen megvallotta római katolikus hitét, de a Hittani Kongregáció kérését nem volt hajlandó maradéktalanul teljesíteni. Azt ugyanis semmiképpen nem tartaná tárgyszerűnek, ha „hűségnyilatkozatával” közreműködne abban, hogy a vele szembeni kifogások politikai vonatkozásaira fátyol borulna. A Hittani Kongregáció nem tartotta ugyan teljesen kielégítőnek Bulányi atya nyilatkozatait, mégsem ítélte el, mert számára is világos, hogy ez megpecsételné az egyházához annyi szenvedésen át hűséges páter és követői sorsát a magyar katolikus egyházban.

Ennek ellenére ez a teológiai patthelyzet azt az általános véleményt tartja ébren a katolikus közvéleményben, hogy Bulányival és a Bokorral valami nincs rendben, s ezért a legkülönbözőbb diszkriminációk sújtják a mai napig a Páteren kívül a Bokor számos tagját. Néhány kivételtől eltekintve egyházi funkciókat nem tölthetnek be, szolgálatukra a mai ínséges pasztorális viszonyok ellenére sem tartanak igényt. Valójában a kommunista nyomástól szenvedő, a zsinat szellemisége szerint meg nem újult egyházi vezetés tette a hazai katolikus egyház számára a Bokort fekélyvé, s ideje, hogy gyógyulása elől elhárítsa az akadályokat.

Az egyházi marginalizálódás újabb profilmódosulást és krízist idézett elő a Bokorban. A csoporttalálkozók megterhelődnek a konfliktusok problematikájával, ami miatt elgyengült vonzóerejük. A szellemi energiákat is a konfliktusok kezelésére kellett fordítani, ami elvonta az éberséget az „idők jeleinek” elemzésétől. A feszültségeket nehezen viselő tagok, különösen a legnagyobb nyomást tapasztalni kényszerült papok kezdtek lemorzsolódnival, hiszen a Bokor egyre kevésbé volt képes pasztorációs munkájukat szellemi és személyi segítséggel támogatni.

Ebből az identitást és struktúrát egyaránt érintő krízisből a Bokor a mai napig nem tudott kilábalni, olyannyira, hogy a létező szocializmus alatt kiérlelődött intézményi keretei közötti továbbéléséhez egyre kevesebben fűznek reményt. A politikai fordulatot követően a civil nyilvánosság viszonylag nagy teret adott Bulányi atya számára, aki a hivatalos egyházi nyilvánosság híján ezen kívül taglalta nehézségeit és ismételte követeléseit. Ahelyett, hogy ebből az érdemi – történeti és teológiai – vita bontakozott volna ki, inkább a kölcsönös elhidegülés erősödött tovább. A ritkásan megjelent püspöki válaszokat is figyelembe véve inkább a süketek párbeszédét mutatják a nyilatkozatok.

Ugyanakkor a benne szerzett sajátos istenélmények és közösségi egyházi tapasztalatok számos módon szülnek egyházat, elsősorban olyan területeken, ahová a „hagyományos lelkipásztorkodás” közismert okokból nem jut el.

4.2 A jövő konfliktusai

A Bokor gyakorlata és teológiája – függetlenül az előzőekben vázolt súlyos konfliktusoktól – utal az egész magyar katolikus egyház zsinati megújulásának számos időzített bombájának ketyegésére.

A Bokor klerikusok által indított mozgalom, ahol mára klerikusok és laikusok testvéri egységben, a Jézus-követésben megalapozott élethitelesség alapján vállalt és teljesített

szolgálat révén működnek együtt, megtartva a papság és a laikusság közötti szentségi és egyházi különbségeket. Ez az egység a magyar egyház hagyományos tereire nem jellemző, kisközösségeiben van csak jelen. Amíg az egyház nem lesz közösségivé, addig maga hátráltatja az evangélium hatékonyságát.

A Bokornak az evangéliumhoz és az idők jeleihez forduló teológiájában a Jézus-követés szempontja és a közösségi dialógus konstitutív elem. A tagok civil végzettségüknek megfelelő vagy azt meghaladó mértékű és mélységű teológiai ismeretekkel rendelkeznek, a hitben felnőttek, és az egyházban felelősen vezetni képes személyek. Magyar egyházunk egyes vezetői pótcselekvések garmadájával akadályozzák, hogy a laikusok gyakorolhassák királyi papságukat. Néhány kivételtől eltekintve a magyar teológiaművelés máig valóban klerikális jog. A magyar teológusokra halmozott szerepek és a teológiai vitakultúra teljes likvidálása esélytelenné teszi a zsinathoz és a kor tudományos-intellektuális igényeihez méltó teológiai megújulást.

A Bokor a területiális pasztorációs elvet meghaladva személyességre és rétegigényekre alapozott pasztorációs modelleket dolgozott ki, melyeket törekedett megfeleltetni a társadalomban beállt változásoknak. A magyar egyház felelősei alig mutatják jelét annak, hogy nyíltan, elmélyülten szembe akarnak nézni a társadalmi változásokkal; és a plébániarendszeren kívül élő keresztényeket akolba terelendő, elkóborolt nyájnak tekintik!

A Bokor saját brosráiban a lehető legalacsonyabbra szorította a cenzúrát, és teret adott a gyakran fájó vagy kínos véleménykülönbségeknek is. A magyar egyház felelősei nem tanulnak meg a nyilvánossággal bánni, s az eltérő véleményeket művi módon egységesítik a befolyásuk alá eső lapokban. A katolikus újságírás és könyvterjesztés Magyarországon gyanakvó hierarchikus tekinteteknek van kitéve, a vonatkozó római dokumentumokra való hivatkozás pedig főbenjáró bűnnek számít.

Ezek az időzített bombák a Bokor lététől vagy elfogadottságától függetlenül ketyegnek. A Bokor talán abban ajándék a magyar egyház számára, hogy általa erőteljesebben döbbsenhet rá égető feladataira. Természetesen a Bokornak magának is törekednie kell arra, hogy a benne lévő sokféle karizma emberi gyengeségek és feldolgozatlan történetek ellenére is szolgálhassa egyházunk reformját. Ebben a vonatkozásban nyugodtan állítható, hogy a Bokor a magyar egyházban és azzal együtt rászorul Ura irgalmára és megújító erejére.

Jegyzetek

1 Az itt közöltek bővebb kifejtésben az év végére olvashatók lesznek a Bécsi Magyar Egyházzociológiai Intézet gondozásában megjelenő könyvemben, egyelőre német nyelven. A könnyebb olvashatóság érdekében az olvasót nem akarom lábjegyzetekkel és nagy irodalmi aparátussal terhelni. A Magyarországon működő kisközösségekről Kamarás István *Bensőséges bázisok* című kutatási jelentése nyújt gazdag áttekintést.

2 *Második hullám*, Budapest 1990, 8. old.

3 Részletesen lásd Csapody Tamás: *Elmélet és gyakorlat*, Budapest, 1993.

4 Ezek közül csak egyet írt ő, az *Egyházrendet*. A vizsgált másik tanulmányt, a *Kinyilatkoztatás* címűt nem ő írta. Egyébként ekkor Bulányi atyának már mintegy 2500 oldalnyi írása körözött a Bokorban. A vizsgálat tárgyát képező példányokat az AEH hamisította és juttatta el számos püspökhöz, Lékai bíborosnak azt állítva, hogy ezeket a bulányisták az Emke aluljáróban ingyen osztogatják. (Udvardy püspök közlése.)

Beszélgetés P. Bulányi mozgalmáról

Szabó Ferenc: A magyar olvasóközönségnek nem kell bemutatnunk Bulányi György piarista atyát, aki 1993. január végén aranymisésként adott hálát Istennek szenvedésekkel és örömmel bőven megáldott életútjáért. A „Kézfogás” című egésznapos konferencia január 30-án, majd másnap az aranymise és szeretetlakoma résztvevői felidéztek a Páter életét és a Bokor mozgalom kibontakozását, valamint az egyházi hierarchiával (nevezetesen Lékai bíborossal és a Hittani Kongregációval) kialakult nehézségeit, konfliktusát. Szokolczay Lajos *Páter Bulányi* című kis könyve 1989-ben az atyával folytatott beszélgetés formájában vázolta az életút főbb állomásait, és számos dokumentumot tett közzé az „ügy” illusztrálására. Ismertek – többek között – Bulányi György írásai is az egyházrendről és az engedelmességről. (A két tanulmány hiteles, részben a szerző által pontosított szövege az Egyházfórum-könyvek 3. köteteként jelent meg Luzernban 1989-ben.) Célunk most nem az alapos felmérés, amelyet Máté-Tóth András példásan elvégzett, hanem néhány megjegyzés, „széljegyzet”, hogy a problémát felvessük, és hozzászólásokat „provokáljunk”.

András Imre: Máté-Tóth valóban tudományos igényű dokumentumgyűjtést végzett és monográfiát készített a magyarországi egyházüldözés egyik kiemelkedő jelenségéről, a „Bokor” néven ismertté vált magyar egyházi-kisközösségi mozgalomról és alapítójáról, P. Bulányi György piarista szerzetesről. Én magam csupán azt javasoltam a szerzőnek, hogy a most kiadandó monográfia szerkezetén módosítson, tehát kiadványunk elejére kerüljön a Bokor mozgalmat ismertető történeti rész, és második helyre az elméleti, a tényekre reflektáló és a teológiai kérdéseket érintő rész.

Sz. F.: Mivel Máthé-Tóth András e számunkban vázolja a Bokor mozgalom történetét, mindjárt rátérhetünk az értékelésre.

A. I.: De még előtte szólnunk kell az ún. *Ostpolitik*ről, mert P. Bulányi mozgalma, egész működése és nehézségei elválaszthatatlanok ettől; csak a most vázolandó háttér ismeretében értjük meg teljesen. Ismeretes, hogy a háború után hamarosan hatalomra került kommunista rendszer kemény harcot indított a vallás és az egyház(ak) ellen: a katolikus egyházat adminisztratív eszközökkel akarták megsemmisíteni. Az egyházhoz hű főpapok és papok/szerzetesek súlyos börtönbüntetésekkel szenvedtek el „államellenes szervezkedés” és hasonló koholt vádak alapján. Az ellenállás szimbóluma Mindszenty József bíboros lett. A Szovjetunióban az ortodox egyház az államegyháziság koncepcióját alakította ki; de a közép-kelet-európai országokban, ahol a lakosság többsége katolikus volt, és más történeti háttérrel jelentkeztek a problémák, a „nemzeti” (Rómától független) egyház létesítése lehetetlennek bizonyult. Így Magyarországon is megbukott a kísérlet a magyarok hagyományos Rómahűsége miatt. Nálunk az állami beavatkozás hagyománya a jozefinizmus volt...

Sz. F.: Csakugyan, a Kádár-korszakban ez valósult meg...

A. I.: A kommunista formula ez volt: „megegyezés az egyház és az állam között.” Tudjuk, hogy mit jelentett ez a „kompromisszum”: a magánszférán túl minden vallási megnyilvánulást az állam (ÁEH) ellenőrzött; a Lékai bíboros idején kialakult, ún. „kis lépések” politikája is akadályozta az egyházi élet kibontakozását...

Sz. F.: És – mint látjuk – az ún. „Bulányi-ügy” is jó volt arra (Miklós Imréék szándéka szerint), hogy ezzel is fékezzék a „kis lépéseket”...

A. I.: De térjünk még vissza a keleti politikához. A vallásüldöző kommunista rendszer különböző okok (pl. az 1956-os forradalom) miatt önmérsékletre kényszerült. A párt már 1958-ban olyan elvi határozatot fogadott el, hogy a vallás elleni harc történelmi méretű, és hogy nem szabad azt adminisztratív eszközökkel folytatni. A kommunista rendszer elbizonytalanodott, kereste a *modus vivendi*-t az egyházzal. Maga a katolikus egyház is, XXIII. Jánossal és a zsinattal kezdődően, párbeszédet akart folytatni még az ateistákkal is, kinyújtotta kezét a vallásüldöző kommunizmus felé is. De bizonyos lépések már korábban elkezdődtek. Itt utalok arra az interjúra, amelyet 1991-ben König bécsi bíborossal, az *Ostpolitik* egyik főszereplőjével készítettem. (Vö. Távlatok, 95/5.) König bíboros többek között elmondta, hogy Wyszynski varsói érsek 1956-ban XII. Piusznál járt, és hosszasan beszámolt arról, hogy miképpen próbált dialógust folytatni a kommunista hatalommal. Közismert, hogy XII. Piusz milyen határozottan állást foglalt a kommunista rendszerrel szemben. Mégis, úgy tűnt König bíborosnak, a lengyel főpappal való tárgyalás után a pápa némileg módosította nézetét. Mindenesetre a II. vatikáni zsinatig lényegében az volt Róma álláspontja, hogy felkészítse az üldözött egyházakat a megmaradásra, hogy megakadályozza az egyház adminisztratív megsemmisítését. Az egyik ilyen szerény lépés volt egy Kolakovszky álnéven utazó horvát jezsuita küldetése, aki Magyarországon át tartott a Szovjetunió felé: Debrecenben négy egyházi kis csoportot hozott létre. Ebbe a munkába 1945 tavaszán bevonta P. Bulányi Györgyöt is, aki aztán tovább folytatta a kisközösségek szervezését. Amikor P. Bulányi azt kérdezte a jezsuitától: miért kell ezt csinálni, a válasz ez volt „Mert hamarosan olyan idők fognak jönni, hogy az egyház csak ezekben az egészen kicsi közösségekben tud tovább élni.” (Szokolczay, P. Bulányi, 22.)

Sz. F.: Tulajdonképpen P. Bulányi és csoportjai ezt az alapmagatartást fogadták el, és ellene voltak a XXIII. János, majd VI. Pál alatt kialakított „keleti politikának”, a Casaroli-féle kompromisszumoknak, miként Mindszenty bíboros is. A *Távlatok* egyik előbbi számában Mészáros István közzétette Mindszenty bíboros 1971-es helyzetértékelését a Szentszék és a magyar kommunista rendszer tárgyalásairól: a bíboros élesen bírálta Róma engedékenységet a püspöki kinevezésekben, továbbá a békepapság működését illetően. Úgy tűnik, ezt az álláspontot vallották mindvégig Bulányiék is. És utalnék itt még Lénárd Ödön piarista atya legújabb könyvére: *Erő az erőtlenségben*, amelyben hasonló kritikát találunk a Czapik- és Lékai-féle egyházpolitikával szemben, tehát mindazokkal szemben, akik az evangéliumi hűség (vértanúság) helyett a „túlélést” választották, ami a politikai hatalommal való kompromisszumhoz vezetett. (Lásd alább P. Pálos ismertetését.)

A. I.: P. Bulányi és a Bokor mozgalom számára a legnagyobb megpróbáltatást nem az egyházüldözés, hanem a Szentszék és a kommunista állam 1964-es részleges megegyezése okozta. Úgy érezhették ugyanis, hogy a Szentszék feladta azokat az alapelveket, amelyekre ők az életüket tették rá – vállalva az üldöztetést Krisztusért. Szerintem ez a tény kulcsjelentőségű P. Bulányi és a Bokor mozgalom egyházfegyelmi és tanbeli konfliktusos megnyilatkozásaiban.

Sz. F.: Minden bizonnyal ez lényeges kérdés.

A. I.: Szerintem ezt a tényt figyelembe kell venniük az illetékeseknek, amikor végre meg akarják valósítani P. Bulányi és a Bokor mozgalom egyházi integrálódását. Azt is nyíltan ki kellene mondani, hogy P. Bulányi mennyit tett a kisközösségekben a hit ébrentartásáért, az egyházüldözést is elszenvető katolikus csoportok szolgálatáért, és mennyit szenvedett a börtönben Krisztusért és egyházáért. Igazában a dialógus és a megegyezés is csak azért

következhetett be – bármennyire paradoxnak tűnik is ez az állítás –, mivel voltak „ellenállók”, akik az üldöző állami szervekkel megértették, hogy az egyházat üldözéssel elpusztítani nem lehet. Sokkal „célravezetőbb” a cinkos árulás kiépítése és a kompromisszum, mint a hősiesség helytállásáról tanúskodók bebörtönzése – gondolhatta az ÁEH.

Sz. F.: Valójában innen érthető P. Bulányi tétele az engedelmeskedés elítéléséről és (egy bizonyos) engedetlenség igazolásáról, ami annyi gondot okozott Lékai bíborosnak és Miklós Imrének. Tagadhatatlan, hogy P. Bulányinak vannak vitatható kitételei; bizonyos kijelentései (főleg az engedetlenség általánosítása) egyenesen elfogadhatatlanok. Szerencsére az Egyházfórum Könyvek sorozatában (1989-ben) megjelent változat függelékében maga P. Bulányi tisztázza félreérthető terminológiáját.

„Dolgozatom terminológiájának az volt a hibája, hogy egyaránt »engedelmességnek« nevezte a kiskorú, a helyes nagykorú és a helytelen nagykorú engedelmességet. Ezt a hibát csak fokozta, hogy az »engedetlenséget« általában erkölcsileg bűnösnek értette. Ha különböztetni akarunk, akkor ki kell tennünk a pontosító jelzőket: »bűnös engedelmesség«, illetve »lelkiismeretre hivatkozó engedelmesség« (»polgári engedetlenség«).” (173–174. old.)

Ez szükséges pontosítás. P. Bulányi elismeri, hogy terminológiája megbotránkozást keltett. Világos, hogy kötelessége engedetlennek lennie, ha lelkiismeretével (meggyőződésével) szembenállót akarnak parancsolni. Új megfogalmazása már elfogadhatóbb (de még félreérthető!): „Csak az Istennek engedelmeskedés erény! – és ez egyet jelent a hűséggel meggyőződéssel.” Az egyháznak (tanítóhivatalnak) vagy az előljárónak kijáró engedelmességet nem lehet egyszerűen vak, gyerekes engedelmeskedésnek számítani. Mindenesetre Jézus engedelmes volt egészen a kereszthaláláig, mert Atyjától kapott küldetését a végsőig teljesíteni akarta. A keresztény engedelmesség és szabadság csakis a jézusi hit fényében érthető és értelmezhető. Egyébként az engedelmességgel kapcsolatban érdekes levélváltásra került sor P. Weissmahr Béla és P. Bulányi György között: *Mérleg* 1990/2, 221, és 1990/4, 447. A katolikus morális mindig helyet adott az ún. epikaiának: bizonyos esetekben, pl. amikor az előljáró ki van szolgáltva egyházzellenes politikai hatalomnak, nem vagyok köteles engedelmeskedni, ha ezt lelkiismeretem tiltja. De az epikaiát nem lehet általánosítani, amint ezt P. Bulányi teszi: ti. hogy az ő szubjektív meggyőződése a csúcsérték „*akárminő* hatalmakkal szemben”.

A. I.: Nyilván P. Bulányi jól tudta, hogy a kommunista hatalmat képviselő Miklós Imre diktálta Lékai bíborosnak a „kis lépések” ritmusát, és az egyházat elfojtó hatalom mondta ki a jelszót: addig nem lesz előrelépés, míg a Bulányi-kérdést meg nem oldják. 1981 után Miklósék engedékenyebbek lettek pl. a Regnum irányában; Bulányiéknál a katonáskodás megtagadása különösen irritálta a hatalmat. Maga P. Bulányi mondta Szakolczaynak (i.h. 78–80.): „Az ateista államhatalom 1981-ben az összes kisközösség felszámolásának politikája helyett – amire Helsinki óta már nem volt lehetősége – beírta a számára legkellemetlenebb »szalámszelet« levágásával, illetve – mivel a hierarchián keresztül valósította meg elképzeléseit – levágatásával. A nemrég elhunyt Emődi László, a Regnum szellemi-lelki vezetője az elmúlt évtizedek során, mondta-írta nemegyszer – egy kissé nekünk is adresszával: „Nekünk nincsen külön filozófiánk, teológiánk, dogmatikánk, morálisunk...; mi az egyház tanítását tanítjuk. A mi közösségünk kétségtelenül »teológusabb« jellegű. A Bokor tagjainak írásaiból már 158 (!) gépelt kéziratkötet sorakozik polcainkon...”

Sz. F.: Közben már tisztázódott a lelkiismereti ellenvetés kérdése: a II. vatikáni zsinat tanítása szerint jogos a lelkiismereti ellenvetés, miként, a haza védelmében, a katonáskodás is. (*Gaudium et spes*, 79.)

A. I.: A Bokor mozgalomban intenzív teologizálás folyt, erről Máté-Tóth tézise is tanúskodik. P. Bulányi irodalomtanárnak készült, de végül teológiai vitákba is belebonyolódott, amikor magyarázta valamelyik (egyházpolitikai) állásfoglalását, vagy védelmezni akarta valamelyik tételét az egyházpolitikai indíttatású „teológiai felülvizsgálattal” szemben. A csatározáshoz kölcsönbe vett szellemi fegyverekkel – nyugati cikkek és könyvek révén – néha olyan álláspontot foglalt el, amelyet a tanítóhivatal joggal kifogásolt, pl. az általad is említett egyházrend értelmezésében. Így aztán okot szolgáltatott a még ma sem lezárt „hivatalos tisztázó eljárásra”.

Sz. F.: *P. Bulányi egyházfelfogásának* egyik jellegzetessége: élesen megkülönbözteti, szinte szétválasztja az eszményi, a Jézus által akart egy, szent, apostoli és egyetemes egyházat, tehát a Szentlélek által éltetett egyházat, és a történelemben megvalósuló egyházat (egyházakat), amelyek tökéletlen(ek), csak megközelítik az eszményt. „Eszmény voltából kifolyóan a Jézustól akart egyház csak ezeknek az eszménytől különböző módokon és fokokban lemaradó különféle egyházaknak az alakjában létezhet. Ezekről függetlenül, önmagában tehát nem létezhet a valóság rendjében (*in re*), hanem csak a tudatunkban (*in mente*). Hogy a ténylegesen meglévő egyházak közül melyik közelíti meg leginkább a jézusi egyházeszményt, ez azon fordul, hogy melyik egyházban élő emberek átlaga zárkózik fel viszonylag legteljesebben a jézusi egyházeszmény megvallásához és megvalósításához. Ennek eldöntéséhez a szíveket és veséket vizsgáló Isten mindentudására volna szükség. Isten azonban ezt eddigelé nem nyilatkoztatta ki nekünk.”

Ebből nagyon is kétértelmű *egyházmeghatározásból* (protestánsoknál, szektásoknál hasonló elgondolásokat találunk) következik Bulányi atya *egyházhűségének* kétértelműsége, kettőssége is. „A történetileg adott, egyházi-szociológiai alakulathoz fűződő hűség szükségképpen feltételes hűség, ha a jézusi egyházeszményhez feltétlen hűség köt bennünket.” A hűséget többféle történelmileg adott egyházalakulatban lehet gyakorolni; tehát nem szükséges áttérnem, hanem meg kell térnem abban az egyházban, amelybe beleszülettem. Bármilyen történelmileg megvalósuló egyház gyarló emberekből áll, csak megközelíti a jézusi eszményt. Így tehát át kell engednünk magunkban a vezetést a bennünk működni akaró isteni Léleknek, akkor megvalósul a szeretetegység. (Egy Bokor-vita végeredménye, 1987, in: Szakolczay: *Páter Bulányi*, 239–243.)

A. I.: Nem lenne nehéz példákat idéznünk arra, hogy a történelem folyamán miképpen töredezett szét a nagy egyház éppen azért, mivel egyesek, reformátorok és szektaalapítók, „a Lélektől vezetve” (tehát objektív szempontok és támpontok figyelembe vétele nélkül, a mindenkor történelmileg megvalósult egyháznak való engedelmesség nélkül) igyekeztek megközelíteni a jézusi eszményt.

Sz. F.: Most csak a II. vatikáni zsinat egyháztanának pár szempontjára hívnám fel a figyelmet. A zsinat – éppen a fentebb vázolt szubjektív egyházfelfogás kiküszöbölése végett – hangsúlyozta, hogy az egyház egyszerre látható valóság és kegyelmi közösség, a megtestesülés analógiájára. Ezért Krisztusnak ez az egyetlen egyháza szent is, mivel a Lélek élteti, ugyanakkor, mivel bűnös tagokból áll, állandóan megtérésre és megújulásra szorul (*Lumen gentium* 8). Abban tehát igaza van Bulányi atyának, hogy a földön vándorló egyház csakis az állandó megtisztulás és megtérés révén közelíthet a Krisztus által akart eszményhez. De a zsinat azt is kiemeli, hogy „nem kell két valóságnak tekintenünk a hierarchikus

szervekkel ellátott társaságot és Krisztus misztikus testét, a látható gyülekezetet és a kegyelmi közösséget (...) Ezek emberi és isteni elemekből álló *egyetlen* összetett valóságot alkotnak.” (Uo.) Továbbá még mindig ugyanabban a pontban: „Ez Krisztus egyetlen egyháza. Egynek, szentnek, katolikusnak és apostolinak valljuk a hiszekegyben. (...) Ez az egyház ebben a világban mint alkotmányos és rendezett társaság, *a katolikus egyházban áll fenn*, vagyis Péter utóda meg a vele közössében élő püspökök által kormányzott egyházban, bár szervezetén kívül is megtalálható a megszentelődés sok eszköze és sok igazság.” (Uo. – az aláhúzások tőlem. Sz. F.)

A. I.: Ez az egyházkép nem ugyanaz, mint amit Bulányi atya vázolt, jöllehet többször hangoztatta, hogy elfogadja a II. vatikáni zsinat tanítását.

Sz. F.: Persze még több olyan pontot idézhetnénk a zsinati dokumentumokból, amelyektől meglehetősen eltávolodott P. Bulányi és közösségeinek némely tagja. Például: nem csupán fokozati, hanem lényegi különbség van a megkereszteltek általános papsága és a hierarchikus (szolgálati, felszentelt) papság között. (*Lumen gentium*, 10.)

Az említett „pneumatikus” egyházfelfogás és egyházhűség következménye aztán többek között az lesz, hogy amikor Bulányi, a pápalátogatás előtti római látogatás alkalmával (1991. február-március), már-már hajlandónak mutatkozik a Rómával való kiengesztelődésre, végül mégis a Bokor egyes radikális elemeinek vétőjára hallgat. Ő maga idéz és kommentál két levelet. Végül is úgy dönt, hogy Isten Lelkére hallgat, ezért visszautasítja a hierarchiával való kompromisszumot. Nem akarnak „rehabilitációt”, hiszen már nem gondolkodnak „római katolikusul”. Igaz, P. Bulányi itt disztinolvál: „Ha »római katolikusul« gondolkodni egyet jelentene azzal, amit a Hittani Kongregáció napjainkban nyilatkozik, igaza volna a levélnek.” Mivel azonban ez a „társaság” (tudniillik a római egyház és a tanítói tekintélyt képviselő Hittani Kongregáció) a hatalmi visszaélés folytán bűnben él, nem tartozik neki engedelmséggel. „Római katolikusoknak lenni nem azonos azzal, amit a vatikáni vagy hazai hierarchia, s a maguk lelkiismeretét papjaik zsebében hordó közkatolikusok tartanak s mondanak elibénc áment mondásuk céljából...” (Bulányi György: *Örököljük a földet?* Bp. 1991, 174–175.) Aztán még Bulányi – lényegében visszautalva arra, amit az engedelmeskedés ellen írt – párhuzamot von a vezérőrnagy és a honvéd magyarsága, illetve Ratzinger és Mariska néni katolikusága között: „Ratzinger nem feltétlenül hitelesebb képviselője a római katolikuságnak, mint Mariska néni, ha ez a római katolikus társaság Jézushoz igazodó társaság akar lenni...”

A. I.: A római katolikus egyházzól alkotott ilyen felfogás és az egyházhűség ilyen magyarázata után majdnem lényegtelen, hogy Bulányi atya újra aláírja-e vagy sem az a II. vatikáni zsinatot.

Sz. F.: Valóban. Hiszen a zsinati szövegeket is lehet csúrni-csavarni, illetve szelektíven elfogadni vagy elvetni, amint ezt pl. Küngék teszik. Úgy látszik, a „bokrosok” szemében a Szentlélek elhagyta a Vatikánt és a hierarchiát, és a Jézus által akart hűségre egyéni utakon vezet a Bokor közösséget. Bármennyire bírálható is a Vatikán keleti politikája – Lékai bíboros és Miklós Imre „szövetsége” (*Örököljük a földet?* 226) –, itt és most az egyházhűség és a jézusi szellem azt sugallja minden kereszténynek, hogy maga tartson bűnbánatot, térjen meg, és legyen az egyház egységének a munkálója, az új evangelizálás előmozdítója. Ezt mondtam 1991. január 27-én P. Bulányinak a Vatikáni Rádió irodájában, amikor két és fél órán át beszélgettünk. (Vö. *Örököljük a földet?* 171). És akkor ezzel Gyurka bá' is egyetértett. Hogy ma mit gondol, már nem tudom. De mindenképpen az egységről kellene tanúskodniok a Krisztus-hívőknek (a hierarchia képviselőinek és a bulányistáknak, valamennyiünknek) a

hitetlen és közömbös világban. Jézus akarata semmiképpen sem lehet a széthúzás, a vádaskodás és az egyház testének szétszaggatása.

A Bokor pápához intézett levele (1991. augusztus) arról a fájdalmas tényről számol be, hogy a magyarországi katolikus egyház megosztott, és emlékezteti a pápát, hogy az ő feladata lenne az egység helyreállítása. Utal arra, hogy Mindszenty bíborossal együtt tíz- és százezrek szenvedtek a kommunista diktatúra alatt, és hogy a „gerinctelen megalkuvásból egyházunk hierarchiája sem” maradt ki. Ezután kitér Bulányi György teológiájának elítélésére, a Bokorhoz tartozó papok felfüggesztésére. A pártállam bukása óta sok minden megváltozott – írják –, de a Bokor tagjait továbbra is kirekesztik az egyház életéből. „A kiengesztelődésnek részünkről nem volt és nincs akadály. A bennünket büntetésekkel sújtó püspököket is rendre apostolutódként szólítottuk meg, és soha nem válaszoltunk kitaszításra kitaszítással. A magyar társadalom egészének is nagy szüksége volna rá, hogy hierarchiánk bevallja múltját...” És ismét csak azt sürgetik, hogy a püspökök vallják be gyengeségeiket, akkor a még életben lévő áldozatok némi vigasztalást kapnak, és elkezdődhet a kiengesztelődés. (Vö. *Örököljük a földet?* 181–182.)

Jellemző ez a levél, bár hangja szelídebb, mint egyéb Bokor-megnyilatkozásoké. Térjen meg a másik, térjenek meg a püspökök, Casaroli, a pápa; változzon meg a római katolikus egyház vezetése, vagyis kövesse a jézusi eszményt, ahogy a Bokor, akkor lehetséges a kiengesztelődés. Sok Bulányi- és Bokor-iratot olvastam (még P. Bulányi is talált nálam a Vatikáni Rádiónál olyat, ami neki sem volt meg!), de igazában azt sohasem figyelhettem meg, hogy P. Bulányi és a Bokor beismeri hibáit, hogy konkrétan jelét adja a folyton hangoztatott megtérésnek, hogy – felejtve a múltat – a jelenlegi konkrét magyar egyház építésében részt akar venni. Háttha ők maguk rekesztik ki saját magukat?

A. I.: Úgy tűnik, P. Bulányi egyházkritikája 1991 óta radikalizálódott. Egyre többször hivatkozik olyan nyugati kontesztáló teológusokra, mint Küng, Schillebeeckx, Boff...

Sz F.: Számomra korábban is világos volt, hogy P. Bulányi a *Concilium* című folyóiratból, az ott publikáló haladó teológusoktól vett át nézeteket. Ezt a tényt ő maga is megerősítette a Hans Küng 65. születésnapjára kiadott *Festschrift*-ben (Piper, 1993, 757–775.). Küng magyarországi recepciójáról írva P. Bulányi mintegy Küng magyar szócsövének tartja magát. (Megjegyzi, hogy a *Mérleg*-ben – kezdetben névtelenül – közzétett recenzióim túl kritikusak voltak. Vagyis az ő véleménye más volt, kedvezőbb.) „Hans Küng teológiájának hatása Magyarországon? Az ő bátorsága és egyben valóban »katolikus« felelősségtudata, az igazság egyre jobb megközelítésének szolgálatában, az ő egész életpéldája, nem kevésbé segítettek minket, hogy mi is fel merjünk vetni azokat a kérdéseket, amelyekről a Lélek nem enged bennünket hallgatni. Ugyanaz a Lélek, aki nemcsak az igazság lelke, hanem az igazságkeresés lelke is.” (770. old.) Hogy aztán az egyre radikálisabb nézeteket valló P. Bulányi ma mit fogad el, és mit nem Küng teológiájából, azt nehezen tudnánk megállapítani. Mindenképp nemcsak a „római teológusok”, nemcsak a Hittani Kongregáció, hanem olyan jeles haladó teológusok is, mint pl. K. Rahner, W. Kasper vagy H. U. von Balthasar, több küngi tételt komoly bírálatnak vetettek alá. Dehát nem is a mi dolgunk, hogy most részletekbe menően elemezzük és bíráljuk P. Bulányi teológiáját. Legalábbis nem ebben a beszélgetésben. Most csak annyit jegyeznek meg, hogy ha valaki közzéteszi írásait, akkor számolnia kell azzal, hogy kiteszi magát a kritikáknak is. A jóindulatú kritikát nem kell „üldözésnek” vagy „inkvizíciós eljárásnak” tartani, hanem tisztázni kell – testvéri párbeszédben – a nézeteket. Végül is se Küng, se Bulányi nem tévedhetetlen! Szent Ágoston is revideálta korábbi nézeteit. (*Retractationes.*)

A. I.: Mivel itthon a katolikus sajtó nyilvánosságát teljesen megvonták P. Bulányitól, ezért szinte arra „kényszerítették”, hogy a szenzációt kereső magyar világi vagy a külföldi sajtónál kérjen nyilvánosságot. A belső párbeszéd hiánya mindenképpen hátráltatta a tisztázást. A kérdést még bonyolítja az is, hogy P. Bulányi és a Bokor *ma már* nem az eredeti célért, a kommunizmussal szembeni ellenállás szükségességének bizonyításáért küzd, hanem egyik-másik progresszív és kontesztáló nyugati teológus álláspontjának igazáért. Ezért a magyar katolikus közönség, amely hosszú ideig el volt zárva a nyugati teológiai forrongástól, P. Bulányi nézeteit „protestánsnak”, „eretnekgyanúsnak” tartja. Ez a minősítés minden bizonnyal túlzás, de eljött a nyílt és testvéri eszmecsere ideje.

Sz. F.: Igen, a gyanúsításokra okot adnak olyan lapok is, mint pl. az *Érted vagyok* (1994. augusztus. 19–20.), amely a római központot minősíthetetlen stílusban ócsárló és P. Bulányit a „bátor” Küng és Drewermann mellé állító leveleket közöl. Egyébként az *Érted vagyok*, amely a Bokorból nőtt ki, és talán annak legradikálisabb tagjait szólaltatja meg, következetesen és masszívan folytatja a destruktív munkát, a katolikus egyház belső bomlasztását. (Lásd pl. az 1995. júniusi és októberi számok írásait, fordításait.) Gergely G. András (= Gromon András?) népszerűsíti a Gromon András katolikus pap által fordított, *A valódi Jézus* című, botrányos és eretnek könyv szerzője, Karl Herbst eszméit. Ez még súlyosabb, mint a Küngtől, Friestől vagy Buhlmanntól fordított írások a „restaurációs” és retrográd Wojtyla pápa ellen. A Bokor egyik ismert tagja, Merza József elveszítette a Vatikánba vetett bizalmát („A bizalomvesztés korróziója alaposan megrongálta kapcsolatainkat az Intézménnyel...”), és ezért kísértést érez, hogy már ne az egyházban maradjon lojális belső ellenzékként, hanem elmenjen. De vajon a saját „kritikus társaságának” magatartását nem kellene-e felülvizsgálnia, és nemcsak azt hangoztatni, hogy „évtizedek óta vagyunk kiteve különféle adminisztratív, fizikai, lelki, elméleti ellenhatásoknak”. (*Érted vagyok*, 1995. október, 15. oldal.) Vajon Merza József mit szól lapjuk említett írásaihoz? Meglepő volt magának P. Bulányinak a nyilatkozata is a *Magyar Hírlap* 1994. június 15-i számában: valóban küngi és drewermanni stílusban bírálja Rómát és magát a pápát is. Kinek használ ezzel? Biztosan nem az egyház építésének, a magyarországi evangelizálásnak, amikor az egyház ellenségeivel egy követ fűj.

A. I.: Nem minden alap nélkül állította nemrég a Bokor mozgalomból kivált egyik pap: furcsa az, hogy Bulányi atya, amikor bolsevista kollaborálással vádolja a püspököket, ezt az átkeresztelt, de lényegében változatlan bolsevista sajtóban teszi. Vajon ez nem kollaborálás? (Vö. *Igen*, 1995. szept. 15, 30.) Vajon mit szólna ehhez Mindszenty bíboros, akit P. Bulányi példaképként tisztel?

Sz. F.: Csakugyan! Bizonyos következetlenséget látok én is ebben. De senkinek sincs joga ahhoz, hogy a másik lelkiismereti döntését megítélje. Ez Istenre tartozik, aki a szívek és a vesék vizsgálója. És ez áll egyaránt Lékai bíborosra és P. Bulányira. De mivel társadalomban, egyházi közösségben élünk, mivel a kimondott vagy leírt szónak megvan a konvencionális jelentése, e közléseket igyekszünk megérteni és értelmezni, mindenfajta belemagyarázás vagy ferdítés nélkül. (Sajnos, a kommunista időkben meghamisítottak egyes Bulányi-írásokat.) Ha nem jól értelmezzük P. Bulányi írásait és megnyilatkozásait, kérjük, igazítsa helyre. Nem az ítélőbíráskodás, nem is az igazságszolgáltatás szándéka vezet bennünket, hanem egyes-egyedül katolikus egyházunk belső egységének ügye és az új evangelizálás sürgető feladata.

Pálos Antal: „Közösségi lelkiismeret-vizsgálat”

A *Vigilia* 1991-es évfolyamában találkozunk írásokkal, melyek elég részletességgel foglalkoznak olyan egyházi személyek sorsával, akik az elmúlt évtizedek kommunista uralma alatt börtönbüntetést szenvedtek. Ezek jórészt vallomások voltak, melyeket Elmer István, a lap belső munkatársa gyűjtött össze, és öntött irodalmi formába. Közülük kiemelkedett Lénárd Ödön piarista atya tanulmánya: „Koncentrált támadás a »hallgató egyház« ellen” című sorozata. Nemcsak terjedelme miatt (*Vigilia*, 1991, 6–7–8–9), hanem még inkább alapos elemzése miatt. Nemcsak az eseményeket, folyamatokat rögzíti, hanem igyekszik azok hátterét is fölfedni, de utal azokra a következtetésekre, melyeket mindenkinek meg kellene fontolni a jövő kialakítása érdekében. Elmer István 1994-ben *Börtönkereszt* címen kiadta a *Vigiliában* megjelent riportok tekintélyes részét. De ebben a könyvben nem találkozhatunk Lénárd atya fent említett írásával. Ez érthető is, hiszen Lénárd atya tanulmánya nem riport volt, hanem önálló írás.

Nagy örömünkre a börtönélmények hatására keletkezett „sziklevelek” mégiscsak kihajtottak, és íme, most mindannyiunk tanulságául meg is jelentek egy nagyszerű könyvben.* A szerző lelkületétől távol áll mindenféle tetemrehívás vagy igazságtevésre való törekvés, nem óhajt senkit felelősségre vonni. Ennél sokkal többet kíván nyújtani. Társadalmi összképet akar adni, „ahol az egyes emberek, helyzetek és történések csak illusztráló példák”. A könyv célja, hogy „közösségi esti lelkiismeret-vizsgálatra” szólítson fel mindenkit, akik a mai magyar katolikusok életviteléhez kötődnek, akár mint felelős vezetők, irányítók, akár mint egyszerű hívők; függetlenül attól, hogy a szerző szerint megvont kategóriák egyik vagy másik feléhez tartoznak.

Lénárd atya idézi és helyesli a már Istenhez megtért Emödi László atyának, a Regnum közösség volt házfőnökének az osztályozását. Szerinte a diktatúra éveiben az egyházban voltak *legálisak*, akik keveset tudtak ugyan csinálni, de azt tisztességgel végezték, és mindig ott leselkedett rájuk a lebukás veszélye. Aztán voltak *illegálisok*, akik ugyan még kevesebbet tudtak csinálni, de azt szívvel-lélekkel és mindent vállalva tették. És végül voltak *legálisan illegálisok*, akik belementek abba a játékba, hogy majd okosabbak lesznek ellenfeleiknél, és majd „átejtik” őket. Mintha sose olvasták volna az Úr szavait a világ fiairól, akik a maguk dolgában sokszor okosabbak a világosság fiainál. Ezek aztán a gyakorlatban kényszermosolyú árulókká váltak, vagy a saját lelkiismeretük malomkövein zúzódtak szét.

A szerző szerint nincs sok értelme a vádaskodásoknak, az odamondogatásoknak, a kölcsönös felelősségre vonásoknak, de annak igazán van értelme, hogy közösen gondolkodjunk múltunk hibáiról és fogyatkozásairól. Főként azért, hogy a jövőben elkerüljük azokat a csapdákat, amelyek folytonosan leselkednek Krisztus követőire. Erről a mi szentegyházunk alapítója egész nyíltan és nem is egyszer beszélt. De aki „a múltat végleg el akarja felejteni”, az éppen azt a múltat kívánja restaurálni, melyre nyíltan még gondolni sem akar.

A szerző történelemszakos tanár, Szekfű Gyula tanítványa volt a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Nem is tudja, de nem is akarja a történelem iránti elkötelezettségét titkolni vagy mellőzni. Az utóbbi években lehetősége nyílt arra is, hogy az elmúlt évtizedek dokumentumainak még eddig el nem pusztított példányaiba betekinthessen. (Lásd a kötet végén közölt *Táblákat* [I–XIV.] a 233–264. lapokon.) Így állásfoglalásai, megállapításai ugyancsak nem légből kapottak. De éppen a szakember és a benne érvényesülő keresztény lelkület készíti nagy önfegyelemre és óvatosságra, amikor az egyes személyek felelőségének megállapításáról esik szó. Ugyanakkor tisztában van a személyes döntés, a szolgálattal együttjáró felelőség kérdésével is. Nem hajlandó tehát felmentést adni a nagyon is megkérdőjelezhető „túlélés” „slogan” mindent rózsaszínre mázoló manipulálásának.

A szerző a börtönben töltött majdnem két évtizedet (még leírni is sok annak, aki csak belekóstolt a szocialista börtön minden szépet és jót romboló levegőjébe). Fogsága beleszívódott fizikai és szellemi életének minden pórusába, de – Isten jóságából – nem érintette egy fikarcnyit sem a jó Istennek adott elkötelezettségét, és ami ezzel jár, a még ellenségeitől is megcsodált lelki békéjét. Mindez lehetővé tette számára, hogy az elmúlt évtizedekről erkölcsi-történelmi megközelítést vázoljon fel nagy pontossággal és önfegyelemmel. Véleményünk szerint a szerző könyvének ez a része („Logikus beteljesülések”) a legfigyelemreméltóbb.

Lénárd atya úgy ítéli, hogy azok a különféle irányzatok, melyek a magyar katolikus társadalmat megosztották, éles ellentétbe fordultak. Ez az ellentét többé-kevésbé mind a mai napig megfigyelhető.

Amikor a magyar katolikus püspöki kar Mindszenty bíboros elfogatása után 1949. január 10-én először tanácskozott, és Czapik egri érsek javaslatára úgy döntött, hogy eltitkolja azt a levelet, amelyet XII. Piusz pápa írt hozzájuk – a pápa ebben kéri őket a komoly helytállásra és a mindvégig való hűségre –, ezzel a gesztussal szinte normává lett a magyar egyházban a „túlélés” politikája, majd a „kis lépések” elmélete, és mindaz, amivel ez a cselekvésmód együtt járt: az egyházkormányzat átengedése az ateista funkcionáriusoknak, elhatárolódás azoktól az egyházi személyektől, akik a nehéz körülmények között is hűséggel kívánták szolgálni Isten magyarországi népét. A könyv célkitűzése a tisztázás. De ennek az elrendező és a jövő felé nyitni kívánó feladatnak, amely ugyancsak fontos lenne, éppen azok szegülnek ellen, akik erre leginkább rászorulnának. Az irányító és hangadó pozíciók a „múltak érdeméből” túlnyomórészt a kompromisszumkeresők kezében vannak mindmáig. „A kollaborálók nem tartanak bűnbánatot, nem nyúlnak az üldözöttek után, és fennen hirdetik: Ugye megoldódott magától minden...” – kár volt hóbörögni...

Ki ne tudná, hogy a magyar katolikus egyház vezetői példátlan erkölcsi, sőt nem egy esetben fizikai nyomás alatt éltek és tevékenykedtek már a szovjet megszállás első éveitől kezdve? Az is bizonyos, hogy a nagytekintélyű Mindszenty hercegprímás elfogatása és megalázó kirakatpere megrendítette a főpásztorokat. A folyamatos és kíméletlen egyházellenes intézkedések – így a több mint tízezer szerzetes kirekesztése a társadalom életéből –, a saját, hűséges munkatársaiktól való megfosztottság elszigetelte a főpásztorokat a szabad döntésektől. Két dolog azonban mégis kifogásolható. 1) Az evangéliumot senki igaz hívő keresztény nem olvashatja eklektikusan: a teljes elkötelezettségre, akár az életnek is feláldozására intő felszólítást nem szabad költői túlzásnak tekinteni, és csupán az első századok keresztény híveinek „legendájaként” értékelni. 2) Az egyházban a tisztség felelősségteljes szolgálattal jár, ezért a tisztségviselőknél adott helyzetben mindent el kell követniük, hogy a hívek hozzájussanak az evangéliumok igazságaihoz és a szentségek erősítő kegyelméhez. Ezért igenis tárgyalni kell mindazokkal, akiktől függenek ezek a lehetőségek, de – amint Ratzinger bíboros egyik nyilatkozatában kifejti – tudni kell a tárgyalóasztaltól felállni akkor, ha alapvető emberi értékek meghiúsításához kérik az egyháziak közreműködését. Hogy az a „túlélő” szemlélet majdnem egyedüluralkodóvá lett a magyar egyház életében, az a főpásztorok előtt nem egyetlen lehetőségként állt. Hiszen akadtak jócskán a papok közül is, akik ennek a szemléletnek csaknem mindenestül ellenálltak. Nem hiába hívták egy időben pl. a márianosztrai börtön I. emeletét Vatikánnak; hiszen ott képviselve volt minden egyházmegye és csaknem valamennyi férfi szerzetesközösség.

Az is szomorú tény, hogy a papság részéről számosan becsvágyból, félelemből, különféle kedvezmények, jövedelmező plébániák elnyeréséért teljesítették, sőt néha túlteljesítették az állam, illetve az ateista párt elvárásait, sőt olyanok is akadtak, akik egy-egy alkalommal jókat mulattak azokkal, akikről ők maguk is tudták, hogy az egyház megsemmisítésére törekednek. Ezeket a személyeket a főpásztorok nevezték ki felelős szolgálatra, persze nem önként, hanem a „túlélés” hamis mítoszának reményében. Az a főpásztorok mentségére van, hogy

senki a magyar katolikusok közül nem készült fel ilyen totális támadásra, főként a hitelesebb és jobb információ hiánya miatt. Sem a papság, sem a hívek, sem a katolikus sajtó képviselői nem számoltak azzal, hogy a XX. század közepén Európa szívében lehetséges ilyen minden jogot, emberséget megtipró eljárást rendszeresíteni.

A katolikus sajtó munkatársai sokszor hiányolták a bizalmat, amelyet – szerintük – nem kaptak meg a főpásztorok részéről. De vajon rászolgáltak-e erre e bizalomra? A most már hozzáférhető dokumentumokból kitűnik, hogy a katolikus sajtó prófétái közül többen 1948-tól kezdődően mindent megtettek, hogy szabaduljanak Mindszenty bíboros befolyásától, és elfogadják az ÁEH gyámkodását. Nem mentség, hogy ezt főként saját egzisztenciájuk érdekében tették. Aki a keresztény értékek védelmére kötelezi el magát, annak számot kell vetnie azzal, hogy meggyőződése és saját egzisztenciája között feszültség keletkezhet, és nem kétséges, hogy ilyen esetben melyik szempontnak kell győzedelmeskednie. Ha nem így történik, az hiba, amelyet aligha lehet a „túlélés” nagyon is kétes szemléletével igazolni. Az meg egyenesen nevetséges, hogy egyházhűségüket olyan cikkekkel igyekeztek igazolni, amelyek csak akkor születtek, amikor taktikából a hatalom még kesztyűs kézzel bánt velük. Nem véletlen, hogy a katolikus sajtónak nem volt „ügyeletes börtönlakója”, ahogy talán nem is olyan nagyon fontos pozíciókban lévő közösségeknek volt. A *Vigilia* is, természetesen a „túlélés” érdekében, sokszor élt „a lelki eladottság” szomorú kényszerével. A párt tűrte, mert csapdának, kirakatnak szánta. Az egyszerű lelkipásztorok pedig inkább „a nem kérdezni, nem jelenteni” módszerét választották, és többen – sajnos – a „nem csinálni semmit” elvet, mert abból nem lehet baj. A cinkosok között nemcsak a néma lehet vétkes, hanem az is, aki szól, mert ez a kötelessége, de mellébeszél, féligazságokat mond, üres jelszavakat pufogtat, és azt a látszatot kelti, hogy nálunk az egyház és állam között szent a béke. Jó néhány ilyen jellegű felszólalással kellett találkoznia a hívő katolikusnak a hazai és külföldi úgynevezett békegyűléseken.

A „modus vivendi” keresése néha nagyon fontos és szükséges dolog, de ha az ellenfélben nincs fikarcnyi jóakarát és elemi tisztesség sem, akkor ez a folyamat „modus moriendi”-vé válhat.

A szerző igazán nem vádolható egyoldalúsággal. Hiszen nagyon jól tudja, hogy a másik oldalon is emberek voltak és vannak. Azok sem mentesek az emberi gyöngeségektől. A szerző el is sorolja a gyakrabban előforduló hibákat. Ilyenek: az ítélkezés, az elmarasztalás. Egyedül az Isten lát és tud mindent: a személyi adottságokat, a természetből és neveltetésből származó fogyatékoságokat, a körülményekből és a szűkebb környezetből származó korlátozottságokat: ezeket valójában csak az Isten látja és tudja. Ezért csak az Isten tudja felmérni és értékelni az emberi döntések valódi értékét vagy értéktelenségét. A keresztény ember számára inkább eligazító az Úr szava: „Ne ítéljete, hogy titeket se ítéljenek el!”

Ezenkívül: a személyt ért sokszerű és méltánytalan igazságtalanság sok esetben okozhat görcsöt, amely néha szinte a beszámíthatatlanságig fokozódhat; így előfordulhat az, hogy valaki csak a rosszat, a negatívumot látja, és nem hajlandó semmiféle békülékenységre és megbocsátásra. Utópiákra nem alapozhatjuk a jövő egyházképét. El kell egymást fogadni – sürgeti a szerző; de ez nem azt jelenti, hogy a hibákat, mulasztásokat hősi ellenállásnak tüntessük fel. Evangéliumi stílus: a bűnt el kell ítélni még önmagunkban is, de a bűnöst szeretni kell, még akkor is, ha az én életemet törte derékba.

A szerző szerint a magyar egyházban nagyon hiányzott a kronológiai tisztánlátás, és eluralkodott a tisztán nem látás. De a közösségi döntések mögött nem lehet a személyi felelősséget eltussolni.

Tanulni kell tehát, mind a „túlélés” áfiumától elkábítottaknak, mind a másik oldalon lévőeknek. Rosszul vizsgáztunk. Aki megbukott, annak ismétlni kell.

Ez a könyv nagyszerű kézikönyv lehet az ismétlővizsgára.

Bárcsak ott lenne sok egyházi ember – hívő katolikus ember – asztalán, és belebelepözve minél többen készülhetnék a pótvizsgára, hogy ott sikeresebben szerepeljünk, mint az elmúlt évtizedekben. Mennyire fontos, hogy Isten magja itt, nálunk, ebben a sokszorosan megpróbált országban valóban jó talajba hulljon.

Lénárd atyának szívből köszönjük ezt a hallatlanul fontos „lelkitükröt”.

Jegyzet

* Lénárd Ödön: *Erő az erőtlenségben*, Budapest, 1995, Márton Áron Kiadó. Esmélődés élmények és dokumentumok fölött a magyar katolicizmus helytállása köréből a kommunista diktatúra alatt. Az esztergomi egyházhatóság engedélyezte 1994. április 8-án.

Sasvári István: Hozzászólás a szerzetesi gimnáziumok kérdéséhez

Kitűnő tanulmányt közöl a *Távlatok* 1995/2-es száma Mészáros István professzor tollából „A szerzetesi gimnáziumok hazánkban 1950–1990” címmel. A szerző részletesen tárgyalja a téma igen sok nagyon lényeges elemét.

Azonban két fontos, a jelenlegi magyar katolikus egyházkép reális feltérképezésének szempontjából talán szükséges momentumáról nem esik benne szó. Rövid hozzászólásom e valóságos vagy vélt hiányt kívánna pótolni.

Az első tényező

Már a hatvanas évek elejétől kezdődően a természettudományi karokon, a műszaki egyetemeken, sőt az orvosi karokon is igen elterjedt az a meggyőződés, hogy az egyházi középiskolákból érkezett hallgatók reál-szaktárgyi tudása megkülönböztetetten jó, sőt kiváló. A kollegiális szellem pedig, mely a hallgatókat jellemzi, egyértelműen példás. Ezt a véleményt a jelen sorok írója még a Budapesti Műszaki Egyetem hallgatójaként ismerte meg, de a későbbiekben mint oktató eleven valóságként találkozott vele az akkori miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen. Más csatornákon keresztül is jöttek feléje ilyen információk, pl. a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemről, a Debreceni Orvostudományi Egyetemről. A későbbiekben pedig a sokat emlegetett „szivárványhíd Pannonhalma és Debrecen között” szép költői kép elődjével már a hatvanas évek vége felé találkozott – debreceni egyetemi körökben.

Ez az egyértelműen pozitív vélekedés föltehetően úgy alakulhatott ki, hogy a hitvallásos középiskolákból odakerült hallgatók átlagos tanulmányi eredményei voltak lényegesen jobbak társaikénál. Az átlagost persze itt természettudományos diszciplínákra kell érteni, mert hiszen az említett egyetemek profilja ilyen jellegű.

Ami nem jelenti azt, hogy ne lettek volna ekkor is olyanok, akik egy-egy tantárgyban értek el kiemelkedően magas szintet. Főleg a Budapesti Piarista Gimnáziumból érkezettek között. A leírt helyzet kialakulásában valószínűleg közrejátszott egy akkoriban eléggé elterjedt felvételi gyakorlat.

Milyen is volt ez?

Adva van például egy, mondjuk a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumba járó tanuló, aki főként természettudományos érdeklődésű. Nyilván szülei, tanárai s ő maga is úgy ítélték meg, hogy műszaki, orvosi vagy természettudományi karon tanuljon tovább, jelentkezett tehát alkalmasint a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karára. Felvételizett, a felvételi vizsgája sikerült is, de – úgymond – „helyhiány” miatt nem vették föl oda. Ezek után följánlották a diáknak, hogy felvételt nyerhet a Miskolci Egyetem Gépészmérnöki Karára, a debreceni KLT Természettudományi Karára stb... Ezt persze néhány önérzetes hallgatójelölt nem fogadta el, s „kapásból” visszautasította. Aztán a következő évben – esetleg katonáskodás után – ismét jelentkezett oda, ahonnan ilyen módon elutasították, és akkor a dolog kezdődhetett előlről. A többség azonban a följánlott lehetőséget mégis elfogadta. Számítva arra, hogy majd csak lesz valahogy, esetleg majd menetközben, különbözeti vizsgával, így-úgy átkerül az eredetileg jelentkezett oktatási intézménybe.

Ezeknek az elfogadásoknak az lett az eredménye, hogy az ilyen hallgatók zöme ott rekedt a miskolci vagy valamelyik debreceni egyetemen. Először fanyalogva, azután többé-kevésbé elfogadhatóan érezvén magát. Végül diplomát szerzett ott, ahová illetéknéppen „kénytelen-kelletlen” került.

A leírtak okán azután ezeknek a vidéki egyetemi városoknak a hallgatói állománya „feldúsult” pannonhalmi bencés meg kecskeméti, ritkábban pesti piarista diákokkal. És terjesztette a jó, az emberséges szellemet, kezdetben kedvetlenül, később egyre lelkesebben. Ez a szituáció a későbbiekben jótékony hatásúvá lett ezeknek az egyetemeknek az általános szellemi légkörére, sőt a kelet-magyarországi városoknak a szellemi légkörére is.

A körülmény egyház-szociológiai szempontból nagyon fontos, hiszen rámutat több, sokak számára talán érthetetlen tényre. Milyen tényekre gondolok?

1) Hogy például Miskolc polgárai még 1994 decemberében is hívó katolikus kereszténydemokrata politikust választottak polgármesternek

2) Hogy Miskolcon – nehézségek közepette bár, de – három egyházi középiskola működik – miközben a magyar kereszténység dabas-sári ügyekkel küszködik;

3) Hogy rendkívüli népszerűségnek és közszeretetnek örvend a Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium;

4.) Hogy az országos átlag fölötti a kereszténydemokrácia iránti szimpátia;

5.) Hogy a keresztény szervezetek – KÉSZ, Lévay-kör stb. – az 1994-es fordulat ellenére jól működnek.

A másik hozzáfűznievaló

A különböző diákszövetségek létrejöttében milyen mértékben játszottak szerepet az elmúlt negyven évben működni engedett hitvallásos iskolák?

Kétségkívül igaz lehet, hogy nem csak „patronás”, „bencés”, „piarista”, „ferences” diákszövetségek működnek-működtek akár a diktatúra éveitől is.

Ha a pápai, sárospataki egykori református diákok országszerte működő szervezeteitől eltekintünk is (amitől nem szabad eltekintenünk!) – hallani-olvasni lehetett a „margitosok”, a „ciszterciek”, a „piuszosok”, a kassai-gödöllői „premontreiek” találkozóiról.

Azonban az is igaz lehet, már csak az életkoroknál fogva is, hogy mire eljött az egyébként nem várt és előre meg nem jósolható rendszerváltás ideje, addigra azok az egykori egyházi iskolai diákok lettek aktív, produktívan cselekvőképes nők és férfiak, akik az elmúlt negyven évben jártak hitvallásos középiskolába. Akikre tehát a társadalmi, a gazdasági, a politikai közéletben számítani lehetett. Ők azok a polgártársaink, hívőtársaink, akikre a politikai ellenlábások rásütötték a „gittegylet”, a „familiáris körből szervezett államapparátus” és egyéb pejoratív felhanggal fölruházott megfogalmazásaikat.

Amiben – szerintünk – a leglényegesebb mindig az volt, hogy „nem igazán szakemberek”, merthogy „kontraszelektív módon”, ismeretségi, baráti, diákszövetségi körből történt meg a kiválasztásuk.

Mármint igaznak kell tartanunk azt, hogy ezek az emberek (mármint a 90-94-es vezetés) részben ilyen diákszövetségi tagokból választódtak ki. De miért is lett volna ez másként? Hol van a világon olyan politikai vezető, aki munkatársait ellenségeiből válogatja? Ez az elv ma is, a jelenlegi államapparátus esetében is érvényesül annak ellenére, hogy a kiváló szakértőiségről zengzetes retorikák működtek-működnek.

Tehát vezetők lettek 1990-ben az egykori hitvallásos iskolák diákszövetségeinek tagjaiból, akik nagy többségben kiváló emberek, és ami még lényegesebb: kiváló szakemberek! Az egykori és mai egyetemi oktatók ezt tanúsíthatják. Pedig azokban az időkben nekik, az egyházi középiskolákból érkezetteknek nehezebb volt kiválónak lenniük!

A negyven év alatt egyfajta „megmutatom én, mire vagyok képes a nehézségek ellenére” szellemű dacreakciónak kellett működni bennük. És persze nem véletlen, hogy ez a reáliák területén ténykedőknél volt könnyebb, hiszen az ideológiamentesség ott eleve adott lehetett.

Természetesen a diákszövetségeknek vannak olyan tagjaik is, akik nem az elmúlt 40 évben voltak egyházi iskolai diákok. De ők – számos kivételtől eltekintve – korosabbak, egy részük külföldön vészelte át a diktatúrát, ennél fogva a rendszerváltáskor azonnal nem tudott rendelkezésre állni.

A hitvallásos iskolákban végzett egykori diákokra tehát megalapozottan és indokoltan lehetett számítani a társadalmi élet minden területén. Itt jegyzem meg, hogy e megállapítás nyilvánvalóan igaz a humaniorák területén működőkre is, csak nekik itthon esetleg nehezebb lehetett „tisztának maradniuk”. De azért a többségnek ez azon a területen is sikerült.

Mészáros professzor értékes és sok lényeges szempontot föltáró tanulmányához ezeket a gondolatokat tartottam szükségesnek hozzáfűzni.

Lelkiség

Bíró László: Isten tetteit ünneplő és követő karácsonyt!

A dekorációk, a kirakatok, a tévéprogram, a karácsonykor földíszített lakások mintha arról szólnának: él még a karácsony, mintha keresztény ünnepeink közül társadalmunk a karácsonyt értékelné a legtöbbre. De ha utánagondolunk, hogy a széles tömegekben milyen források – üzlet, konzumizmus, néprajzi hagyományok, szentimentális nosztalgia stb. – táplálják karácsony hangulatát, kételkedni kezdünk. A motívumok sokféleségének zavaros egyvelege nehézzé teszi számunkra karácsony ősi üzenetének fölismerését, tartalmatlanná lúgozza az ünnepet.

Drámaian, provokatívan érzékelteti egyik legszentebb ünnepünk elsekélyesedését a svájci író, Dürrenmatt néhány sora: „Karácsony volt. A távoli síkságon mentem át. A hó olyan volt, mint az üveg. Hideg volt. A levegő is halott volt. Semmi mozgás, semmi hang. A horizont lezárt volt. Az ég fekete. A csillagok kihunytak. A Holdat tegnap eltemették. A Nap sem kelt föl. Ordítottam. Nem hallottam a saját hangomat. Újra ordítottam. Észrevettem, valami ott fekszik a hóban. Egy gyermek-Krisztus figura volt. A végtagjai fehérek és melegek voltak. A glória egy sárga, megfagyott korong. Kezembe vettem a gyermeket. Föl-lemozgattam a kezét. Fölnyitottam szemhéját. Nem volt szeme. Éhes lettem. Megettem a glóriát. Olyan volt, mint egy darab száraz kenyér. Leharaptam a fejét. Elrégült marcipán. Tovább mentem...”

Provokáló történet. Ez lenne a karácsony? A Gyermek csupán szimbólum? Már nem tudja betölteni éhségünket? Csupán marcipán figura, élettelen dekoráció a karácsonyunkon?

Ahol várják, csak ott születhet meg a gyermek.

Az ősegyház várta, vágyta Krisztust: „A Lélek és a menyasszony hív: 'Jöjj el!' Aki hallja, hívjon: 'Jöjj el!' Aki szomjazik, jöjjön, s aki kívánja az élet vizét, igyék ingyen... Aki minderről tanúskodik, kijelenti: 'Igen, hamarosan eljövök.' Úgy legyen. Jöjj el, Uram, Jézus!” (Jel 22,17–20).

A harmadik évezred küszöbén, 1995 karácsonyán várjuk Őt? Sürgetően invitáljuk Őt életünkbe: „Jöjj el, Uram, Jézus!”? Vagy inkább késleltetjük: „Várj csak, ne siess úgy!” Nem mondjuk mi is Dosztojevszkij főinkvizitorával: „Egyáltalán miért jöttél? Ne zavarj minket, soha, soha.” Mi valószínűleg nem mondanánk. Legalábbis szavakkal nem. Adventben csengő hangon énekeltük: „Harmatozzatok, égi magasok, téged vár epedve a halandók lelke, jöjj el, édes Üdvözítőnk.” – De ahogyan élünk, azzal nem harsogjuk-e túl az ének hívogató szavát? Életünk nem azt kérdezi (talán nem ilyen nyersen és egyértelműen): „Minek jönnél, nincs időm, tele a naptárom, tele a fejem mindenféle gonddal, a sajtó információival. Nekünk nem hiányzol. Ha valami hiányzik, az a pénz; de tőled az idegen, minek jönnél? Kortársaim sem várnak tőled semmit. A gazdasági válság majd megoldódik, és akkor minden jóra fordul. – Hallhatunk rólad a templomban. Egyébként is mennyi Jézus-könyv jelenik meg mostanában! Igaz, sokszor furcsamód értelmezik életedet, de ezek rólad szólnak, s nekünk ez elég. Ne zavarj bennünket!”

Számba veszem ismerőseimet. Vannak közöttük nagyon elégedettek, ők legfeljebb az időjárásra panaszkodnak. Semmit sem várnak sem Istentől, sem embertől. De mások is eszembe jutnak: vannak közöttük olyanok, akiknek mindenük megvan, mégis elégedetlenek, és egyre és egyre feszültebbek. Az élet értelme után kérdeznek. Nem adják föl a reményt: a dolgokon túl is van valami. Szeretnének kitörni abból a beton bunkerből, melybe létük beleágyazódott. „Jöjj el, édes Üdvözítő!”

Olykor egy-egy csöndes órában magamtól is megkérdezem: várok-e még valamit tőled, Jézusom? Falakat látok magam körül, amelyek elválasztanak tőled, testvéreimtől. A dolgok kezdenek birtokolni engem, társaimat. „Jöjj el, édes Üdvözítő!” Egyre többen jutnak eszembe, akik várnak tőled valamit: életük megváltozását, hogy letörölje valaki könnyeiket, hogy az alkoholtól, a drogtól vagy más szenvedélytől megszabaduljanak, és uralmad alá helyezték életüket. Velük együtt is mondom: „Jöjj el, édes Üdvözítő!”

A karácsony elsőkélyesedik annak, akiben kihalt a vágy Krisztus után. „A vágyakozás a szív fáradozása. A vágyakozás ad mélységet a szívnek” – mondja Szent Ágoston. Mi történik azzal az emberrel, akinek a szívéből kihalt minden vágyakozás? Visszazuhan önmagába, mert a vágyakozás az, ami az embert önmaga fölé emeli, kiemeli önmagából. „A bűn tulajdonképpen nem a kegyelmet töri össze, hanem kiöli belőlünk az Isten utáni vágyat.” (Bernanos) Ahol a vágyakozás megsemmisül, ott az élet kilátástalanná válik. A várakozó, a vágyakozó messze, a távolba néz. „Ha hajót akarsz építeni – tanítja Saint-Exupéry –, ne arra hívd össze az embereket, hogy fát hordjanak, vagy szerszámokat készítsenek, hogy eloszd közöttük a munkát, hanem hogy fölébressz bennük a távoli, végtelen tenger utáni vágyat.”

Személyes életünkben, Egyházunk életében nem azért ürül-e ki a karácsony, mert túl sokat szervezünk, mert túl sok az előkészület, Krisztus utáni vágyódásunk pedig nem elég eleven? Az imádság az, ami begyakoroltatja velünk a Krisztus utáni vágyat.

Ha egy házasságban új élet jelentkezik, azt mondjuk: „gyermeket várnak”. Mennyi gyöngédség húzódik meg e szavak mögött! A gyermeket természetes síkon is ajándékként kapjuk, az ember csak várhatja. Ahol várják, ahol vágyakoznak utána, a gyermek csak ott születhet meg. Karácsony Gyermekére is áll ez.

„És az Ige testté lett” (Jn 1,14)

Az Ige, a szó megtörte a hallgatást

Kilépett önmagából. Elérkezett hozzánk. Egyszerűen itt van. A mi nyelvünkön szól: „Miután többféleképpen és különböző módon szólt hajdan Isten a próféták útján az atyákhoz, e végső korszakban Fia által szólt hozzánk.” (Zsid 1,1)

Jézus a szó, Ő a Logosz. Benne teremtett minden. Aki rá hallgat, benne megragadhatja a kozmoszt. Milyen élménye ez az első századok keresztényeinek: Ő az Ige, Ő a Szó, benne áll fönn minden! Benne az igazság mélységeibe hatolhatok, benne mindent, ami nagyszerű, megtalálhatok.

Az Ige, a Szó megtörte a hallgatást. Milyen egyszerűséggel fejezi ki az istenit! A mi életünkben vett hasonlatokkal beszél, emberi érzésekkel: hogyan keveri össze a háziasszony kovással a lisztet, hogy söpri föl a lakását az elgurult pénz miatt, hogyan vonul a pásztor a nyájával. Milyen egyszerűséggel mutatja be Isten gondoskodását, jóságát! Ajkán a szó egyszerre Isten és ember párbeszéde. Milyen messze van Jézus egyszerű beszédmódjától a mi szavunk, mellyel tanúskodunk róla! Az Ige testté lett, és mi mégis milyen távolivá tesszük Őt komplikált beszédünkkel. Mikor lesz egyszerűbbé szavunk, hogy Istenről szóló tanúskodásunk elérhesse az emberi szíveket?

Az Ige, a Szó megtörte a hallgatást. Isten kimondott szavából születik karácsony ünnepe. Karácsonyról nem beszélhetünk úgy, hogy Istent meg sem említjük. Karácsonyt nem az ember találta ki, nem tőlünk indul, mi csak megérkezünk hozzá.

Az Ige, a Szó Gyermekké lett, húsunkká, vériinkké, testünké lett

Emberi arcot vett föl. Isten Benne mondja ki szavát. De egy gyermek még nem tud beszélni. Vagy mégis? Minden gyermek igazában megtestesült szó: közvetlenül szívünkhöz beszél. Bár nem szól, szavával mégis megtöri a hallgatást, a felnőttek beszélni kezdenek körülötte. Ki ne értené meg tágra nyílt tekintetét, levegőbe csapkodó kezecskéjét, kiszolgáltatottságát?

Az Ige, a Szó Gyermekké lett. Ki gondolta volna ezt így? Ez valami új, meglepő. A hatalmasok világában Isten erőtlen gyermekként szól. Benne az uralkodás új stílusa jelenik meg. Benne Isten kimondja: az emberi élet értelme nem a hatalmaskodásban, a másik fölötti uralkodásban áll. Isten nem hatalom, hanem szeretet. Az emberi élet értelme nem a minél magasabb pozíciókban rejlik, hanem a gyermeki nyitottságban. Ebben a nyitottságban sérülések érhetnek bennünket, mégis ez tesz képessé arra, hogy mint a gyermek, szeretetet adjunk és fogadjunk. A gyermek képes feltörni a kemény szíveket, mosolyt csal a komor arcokra. A gyermekké lett Ige szeretne átváltoztatni bennünket: „Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be Isten országába.” (Mt 18,3)

Született Szűz Máriától

Született. Ő nem látomás, hanem valóság. Húsunkká, vérünkkelé lett. Belépett világunkba, mégpedig azon a ponton, ahol kitaszítottság, éhség, didergés, ridegség lakozik, egy istálló jászolába.

Szüztől született. Jézus léte nem vezethető le teljesen emberi családfákból. Vele a történelemben valami egészen új kezdődött. A szüzi születés eleven jele ennek a titoknak. Világunk közepette a Szűzanya ölen egy új világ keletkezett. Jézus felülmúlja összes lehetőségünket: Ő egyszeri és felülmúlhatatlan. Nélküle messze más lenne életünk. Mennyi szabadító tűnt föl a történelem során, és mind csendben elmerültek az időben. Milyen jó, hogy Ő egyedül az Üdvözítő, a Szabadító, az Úr, az Isten! Akik nem tudják karácsony titkát hitben elfogadni, másutt keresik a szabadítót, az életet. Akik nem hiszik Isten inkarnációját Jézus Krisztusban, azok könnyen válnak a reinkarnáció hívőivé. Pedig az a születés, amit karácsonykor ünnepelek, egyszeri és megismételhetetlen. A megtestesülés titkában ajándéku nyertük az újrakezdés szüntelen lehetőségét. Nem majd, hanem itt és most. Nem egyedül, a magunk erőfeszítéséből, hanem a Szentlélek erejéből, ahogy a Szűzanya életében is történt. Kereszténynek lenni annyi, mint a Szentlélektől foganni és fogantatni, annyira befogadónak lenni, mint a Szűzanya.

Világosság a világosságtól

„Mint dicsőségének kisugárzása és lényének képmása, Ő tartja fenn a mindenséget.” (Zsid 1,3) Érzékeljük még ezt a fényt? Látjuk még ezt a világosságot? Nem vagyunk rá vakok? Világunkhoz nemcsak a föld tartozik, hanem a fény is, a betlehemi csillag is. Ha ezt a fényt elveszítjük, ha a mindenségen minden nyílást gondosan bereteszelünk, mit fogunk nézni távcsöveinkkel, mikroszkópjainkkal, képernyőinken? Mindig és mindenütt csak önmagunkat fogjuk találni. A világmindenség olyanná válik számunkra, mint egy hatalmas tükörterem, melynek ott ülünk a közepén. Sehol egy ablak, körülöttünk, alattunk, fölöttünk minden tükör, minden csak minket tükröz: először talán érdekes, de egy idő után elkeserítően unalmas.

Ez ellen a természettudomány, a technika, a racionalizmus létrehozta bezártság ellen tiltakozik a kortárs ember, amikor arról szól, hogy új korszak érkezett világunkba, és rajongva azonosul a *new age* gondolataival, amely kozmikus energiákról beszél, vallási egyvelegként hoz egy kicsit a buddhizmusból, a hinduizmusból, hozzákevert valamit az asztrológiából, az ezoterikus „tapasztalásból”. Látszólag nem Jézus ellen szól – sokszor még hivatkozik is rá –, csak éppen nem tartja Őt egyedülinek. Pedig Ő, a betlehemi Kisded „Isten dicsőségének egyedüli kisugárzása, és lényének képmása.” Ő nem egy a sok vallási tanító közül, hanem az egyetlen, aki „világosság a világosságból”.

Keresztény az, aki minden kompromisszum nélkül dönt Jézus mellett. A keresztény hiszi, hogy a világ és az élet nem ablak nélküli tükörterem, nem egyenlő a vak sorssal, nem névtelen,

arc nélküli anyag. A fény, „világosság a világosságból” betört a mi világunkba. Isten történelme egybefonódik az ember történelmével. Ezt a fényt ünnepeljük december 25-én, amikor legsötétebb, legmélyebb az éjszaka.

Karácsony története hívás és küldés

A pásztorok

Az angyalok éneke után a környék nyájainak egyszerű őrei indultak a „jel” után. Példát adtak nekünk, mit jelent a karácsonyi hit.

Indulnak. A „jászolban fekvő Kisdéd” mozgásba hozza őket. Nem tétováznak, sietve útra kelnek. Most nincs számukra semmi, ami fontosabb lenne. Nem egyedül, együtt indulnak. Karácsony titka indít, közösségbe hív.

Látnak és hallanak. A barlangistállóhoz érve, amit látnak, azt összekötik azzal, amit az angyaltól hallottak. Bennük a látás és hallás egységbe jut. Ezért látnak ott, ahol semmi különösebb látnivaló nincs. Meglátják a gyermekben a szabadítót, a Krisztust, az Urat. Annak az örömhírnek követői lettek, amit láttak és hallottak. Ők, az egészen hétköznapi, jelentéktelen emberek lesznek az evangélium első hirdetői. Aki lát és hall, az továbbadja az örömhírt. Ha csak maga építkezik belőle önelégülten, még nem lát és hall a maga teljességében.

Dicsérték az Istent. A pásztorok visszatértek nyájukhoz, a hétköznapi világához. Fáradtság és csüggedés helyett dicsérték Istent mindazért, amit láttak és hallottak. Nem álltak meg a látásnál és a hallásnál. Isten dicsérete fölhangzott hétköznapijaikban is.

Megtért keresztény – emberközeli Egyház

Kereszténységünk megajándékozta a világot karácsonykor az öröm és a bensőség ünnepével. De ünnepünkben mintha hiányozna az erő. Mintha elvesztette volna társadalmat formáló erejét. Nem szabad, hogy karácsony a romantika, a szentimentalizmus ünnepévé silányuljon sem személyes keresztény életünkben, sem Egyházunk életében. Nem szabad, hogy miattunk az istenkeresők ne ismerhessék föl a jászol pici gyermekében a szabadítót. Nem szabad, hogy a minket körülvevő világ azzal oldalogjon el a jászoltól, hogy ez a gyermek túl kicsi azokkal a sokszor démoninak tűnő erőkkel szemben, amelyek életünket befolyásolják. Nem szabad, hogy gyertyás, csillagszórós karácsonyfáink elfeledtessék velünk azt a fontos igazságot, hogy ünnepünk megtérésre, Istenhez fordulásra hív. Csak a megtérést követően teljesülhet be életünkben az angyali ének: „*Békesség a földön a jóakarató embereknek.*”

Az a szabadulás, amely a Gyermekben érkezett el hozzánk, csak a megújult, a megtért, a Krisztushoz egész szívvel odaforduló keresztényekben lesz megtapasztalhatóvá. A betlehemi Kisdédben leomlottak a válaszfalak társadalmi osztályok, népek és nemzetek között, benne megadatott számunkra a lehetőség, hogy az emberiség vágyva vágyott egysége megvalósuljon, ha egyházunkkal egységben egyenként is készek vagyunk elindulni feléje.

Hol kell kezdeni? Ott, ahol az emberré lett Ige is kezdte: az Úr elhagyta az atyai házat, először a mennyeit, később a földit is: „Nem volt hova lehajtania a fejét.” (Mt 8,20) Az Egyház és benne minden egyes keresztény emberibbé válik, ha mer olyan egyszerűvé, átlátszóvá lenni, mint a jászolban fekvő Kisdéd. Egy tespedt, konvencionális keresztény elveszíti hitelét technicizált, tudományosan egyre fejlettebb világunkban. Isten a Fiában emberré lett, hogy közel kerülhessen világunkhoz. Szüntelenül fáradoznunk kell nekünk is, hogy krisztusi emberré válva emberközeli kereszténységet éljünk, részt vállalva társadalmunk örömeiben és gondjaiban. Nem saját erőnkől kell ezt tenni, hanem annak erejéből, akinek megtestesülését ünnepeljük. Megkapjuk ezt az erőt, ha kapcsolatban vagyunk vele az imádságban, a szentségek vételével, a Szentírásban. Engedjük, hogy a megtestesülés folytatódhasson világunkban Egyházunk révén a mi közreműködésünkkel.

Imádni a megtestesült Istent

Az ősbűn óta különböző arckokban jelenik meg az a törekvésünk, hogy függetlenítsük magunkat Istentől. A paradicsom kertjében az ember olyan tökéletes akart lenni, mint az Isten. Ma ugyanezt gondolva önmegvalósításról beszélünk. Az ember független akar lenni, kezébe akarja venni sorsát, történelmét, környezetét, az egész kozmoszt. Tudja ezt tenni? Mi lesz vele Isten nélkül? Nemcsak félelmei fognak állandóan fokozódni? Teilhard de Chardin mondja: „Nincs távol az a nap, amelyen az ember választhat öngyilkosság és imádás között.” Mit választunk? Az imádást fogjuk választani? A pásztorok leborultak és imádták Őt.

Az *imádás* az ember egyedül helyes alapmagatartása. Olyan életre vagyunk hívva, mely egyszerre megadja mind Istennek, mind az embernek az őt megillető tiszteletet. Az imádásban az ember elismeri a maga korlátait, és Istennek megadja az Őt megillető tiszteletet. A béke, amelyről a karácsonyi angyal szól, föltételezi: „*Dicsőség a magasságban Istennek.*” Az embernek, hogy ember maradhasson, be kell ismernie ember voltát, Istennek pedig meg kell adnia a dicsőséget. Csak így valósulhat meg belső békénk és a világ békéje.

Családdá lenni, „ne csak így karácsonykor”

Érdemes fölfigyelnünk arra a tényre, hogy a karácsony ünneplésének mai formái a 19. században alakultak ki, amikor az ipari társadalom kikezdte a családot, individualizálta az embert. Az ember riadtan nyúl karácsony ünnepéhez, szeretne megadni mindent övéinek, amit elmulasztott az év folyamán. Ekkor kerülnek előtérbe a nyárspolgári szokások, melyek elfödik karácsony igazi tartamát. Családdá nem válhatunk kampányszerű akciókkal, karácsony mélységét elfedő ajándékhegyeinkkel, ürességünket betakaró hatalmas fenyőfáinkkal. Ahogyan a megtestesülés Isten szüntelen tette a történelemben, úgy családdá formálódásunknak, önmagunk elajándékozásának is életünk szüntelen tettévé kell lennie. Karácsony ünnepe, Isten önmagát elajándékozó megtestesülésének példája segítségünkre szeretne lenni, hogy kimozduljunk önző, a szeretetből önmagunkat kispóroló életvitelünkből, segítség szeretne lenni ahhoz, hogy családunk életét szüntelen betölthesse a betlehemi Gyermekek békéje és szeretete.

François Varillon: Szűz Mária. „Fogantatott a Szentlélektől, született Szűz Máriától”

Hiszekegyünkben azt állítjuk, hogy Jézus, aki Szűz Máriától született, a Szentlélektől fogantatott. Az emberi ész szemszögéből nézve ez kétségkívül elképesztő állítás. Hogy is ne rökönnyödné meg az ember arra a gondolatra, hogy egy apró emberke hímnemű lény beavatkozása nélkül fogant meg? Miképpen lehetett egy nő egyszerre szűz és anya? Pedig ezt merik állítani nyugodt lélekkel a keresztények, mint hitük egyik lényeges pontját.

Krisztus szűzi fogantatása valós esemény

Nem meglepő, hogy mindig is megpróbálták ezen a ponton minimalizálni az Evangélium tanúságtételét, csökkenteni horderejét. Szent Máté és Szent Lukács szövegeinek fogalmazásában különböző irodalmi rétegeket próbáltak megkülönböztetni.

Nyomatékkal hangsúlyozták, hogy az ókori emberekből teljesen hiányzott a kritikai vagy a tudományos érzék. Megkísérelték az eseményt szimbólummá redukálni: szűzi fogantatást emlegetni – mondták – gyönyörű dolgot jelenthet, de csak akkor, ha nem fogadjuk el, hogy történelmi eseményről van szó.

Erre vonatkozóan hadd idézzek máris két lyoni teológust, a dominikánus Duquoc atyát és a marista George atyát. Előbbi ezt írja: „Fenn kell tartanunk azt az állítást, hogy a szűzi fogantatás értelmét csak a tény történetiségével kapcsolatban őrizhetjük meg. Az esemény gondolkodtat el, nem pedig az elmélet, amely kitalál egy szimbólumot. A hitvallások mindig is így értették. Nincs komoly ok arra, hogy a hitvallások igazát kétségbe vonjuk.” Ez határozott és világos beszéd.

George atya pedig így ír: „Mit jelent végül az, hogy »történelmi esemény«? Olyan esemény, amelyet kritikailag igazolt tanúságtételek alapján ismerünk. Napóleon létezése, a waterlooi csata ilyen értelemben történelmi esemény, mert megbízhatóan igazolták őket. Krisztus halála Tiberius idejében, Poncius Pilátus helytartósága alatt, szintén történelmi esemény, melyet hívők és hitetlenek kritikailag igazoltak, és a zsidó hagyomány, valamint az »Annales«-ben Tacitus történetíró is tanúsít.

Vajon ugyanilyen kategóriájú tény-e Jézus feltámadása? Azt állítani, hogy Jézus feltámadt, azt jelenti, hogy kilépett a történelem elfogadott keretei közül, hogy rá nézve már nem érvényes a tér és az idő az Isten örök jelenében. Krisztus feltámadását csak hívő ember állíthatja, aki ezzel az állítással belépett a hit rendjébe, ahol már a tisztán történelmi renden túlmutató realitásokhoz jut el.

Ugyanez áll az angyali üdvözletre is, amely természetfeletti, belső tapasztalatként jelentkezik. Egy angyal megjelenése, szigorúan teológiai szemszögéből nézve, spirituális, teljesen belső jelenség. Ami nem jelenti azt, hogy irreális. De olyan realitások rendjéről van szó, amelyek másfajta ismeret, következőképpen másfajta tanúságtétel körébe tartoznak.

Egyedül Mária tudhatja, hogy gyermeke szűzi módon fogantatott. Ez a tény önmagában véve nem tarthat a történelmi bizonyítás körébe, erről csak magának Máriának lehetett tudomása. Amint Szent Máté leírja, Mária eleinte nem szólt Józsefnek, és ez igen valószínűnek látszik. De Szent Lukács, aki az angyali üdvözlést elbeszéli, az Apostolok Cselekedeteiben azt is elmondja (1,14), hogy Mária jelen volt az Egyház születésénél, a mennybemenetelt követően együtt imádkozott az első hívekkel. Valószínű, hogy miután Jézus feltámadt, és tanítványai felismerték az ő isteni mivoltát, kérdezgetni kezdték Máriát. Valószínű, hogy miután az Egyház már megkapta a Szentlelket, megkérték, mondja el, mi is történt vele.

Igaz, hogy az Újszövetség sehol sem állítja, hogy Mária a szűzi fogantatásról beszélt volna. De vannak rá utaló jelek. Pl. Szent Lukács kétszer is említi: »Mária meg mind emlékezetébe véste szavaikat, és gyakran elgondolkozott rajtuk«, »Szavait anyja mind megőrizte szívében« (2,19 és 51). Márpedig ez a formula több ízben előfordul Dániel könyvében, amikor olyan kinyilatkoztatásról van szó, amelyet meg kell őrizni a jövőre, olyan üzenetről, amely csak később adható át. Szent Lukácsot evangéliuma írásánál nagy mértékben ihlette Dániel. Mikor azt mondja: »Mária emlékezetébe véste ezeket, és gyakran elgondolkozott rajtuk«, kétségkívül azt akarja értésünkre adni, hogy Mária ezekről a dolgokról nem beszélt azonnal. Míg Jézus élt, Mária hallgatott. Jézus dolga volt beszélni, ha ezt jónak tartotta. De miután Jézus feltámadt, és az Egyház már a Szentlélekből él, természetes, hogy Lukács Máriához fordul, és kéri, mondja el emlékeit.” És Mária, aki mindeddig gondosan megőrizte őket erre az időre, most elmondja Lukácsnak.

Azt is megpróbálták, hogy az Evangélium tanúságtételét a vallástörténelem keretébe helyezték el, hogy a szűzi fogantatást egy egyetemes mítosz variánsaként mutassák be. Tény, hogy a megváltó gyermek csodás születésének mítosza igen széles körben elterjedt. Napjainkban Freud és a pszichoanalízis is felújította. Az emberiségnek egyfajta nosztalgiáját fejezi ki: az érintetlen szűz az üdeséget és a tisztaságot személyesíti meg, a megnyugtató és jóságos anyaságot. Vajon az Evangélium nem csupán az emberiségnek a „szűz-anya” felé szálló homályos vágyait veszi át?

Alapos tanulmányozással ki lehetne mutatni, hogy Szent Máté és Szent Lukács elbeszéléseinek gyökerei nem az egyetemes vallástörténetben, hanem az ószövetségben keresendők. Ratzinger bíborosra hivatkozva különösen azt kell hangsúlyozni, hogy a csodálatos születés mítoszáét illetően alapvető különbség van az Evangélium és a pogány elbeszélések között. A pogány elbeszélésekben az isten fizikai, pontosabban biológiai értelemben apja a megváltó-gyermeknek, az isten bizonyos fokig szexuális tevékenységet hajt végre, nemz, megtermékenyít úgy, hogy a megfogant lény félisten: félig isten, félig ember.

A megtestesülés misztériumában erről szó sincs. Isten nem a szó biológiai értelemben apja Jézusnak, mintha a Szentlélek spermát helyezett volna el Szűz Mária méhében. Mária szüzessége nem alapja Jézus isteni származásának. Jézus nem félig isten, félig ember. Ő valódi Isten és valódi ember, vagyis teljes egészében Isten, és teljes egészében ember.

Ratzinger a maga részéről úgy véli – de nem minden teológus osztja nézetét –, hogy Jézus istensége akkor sem volna vitatható, ha Jézus normális házasságból született volna, ha úgy, mint mi mindnyájan, egy férfi és egy nő szexuális érintkezéséből fogant volna meg. Ratzingernek bizonyára igaza van abban az értelemben, hogy az apostolok a feltámadás következtében hittek Jézus istenségében, tehát a szűzi születéstől függetlenül. De az egyházatyáknál, amikor Krisztus istensége mellett érvelnek az eretnekekkel szemben, a szűzi fogantatás mégis fontos szerepet játszik.

Akárhogy legyen is, a keresztény hit szerint a szűzi fogantatás nem azt jelenti, hogy egy új isten-fiú fog születni. Istennek örökkévaló Fia, azaz maga Isten válik emberré. Tehát nem a vallástörténet keretében sikerül majd az Evangéliumot mítoszvariánssá redukálni.

A dolgok lényege az, hogy Isten, egyes-egyedül Isten az atyja Jézusnak. Krisztus nem az emberiség történetének gyümölcse, nem az emberiség nemzi Krisztust. Ő a Magasságból jövő Ajándék. Nem az emberiség törzsanyagából, hanem Isten Lelkéből származik. Mint Szent Pál mondja, Ő az „új Ádám” (1Kor 15,47). Ádám az emberiség. Krisztussal új emberiség kezdődik.

Ratzinger megjegyzi, hogy ha tisztán szimbolikusan értelmezzük a szűzi fogantatást, ha töröljük az eseményt, ahogyan ma sokan hajlamosak eljárni, nem marad más, csak üres beszéd, s a szó szoros értelmében ez tisztességtelen eljárás.

Az Egyház hitének melegsége és mértékletessége

A Credo rendkívül mértéktartó. Nekünk is nagyon mértéktartónak kell lennünk, főleg amikor Máriáról beszélünk. A mértéktelen, túlzó beszéd mind odavezet, hogy lealacsonyítja azt, amit arányt tévesztve igyekszünk dicsérni. A lehető legjobb szándékkal szabadjára engedjük a fantáziát, az érzelmességet, még a kíváncsiságot is. És esetleg elfelejtjük, amit az Evangélium megkíván, hogy ti. Isten misztériuma előtt el kell fojtani a kíváncsiságot, a fantáziát, az érzelmességet, amely mind igen gyakran kibontakozik a felszínen, a mélység rovására.

A mértékletesség nem zárja ki a melegséget. Az igazi bensőséges viszony se nem száraz, se nem hideg. Csodálatos dicséret lakozik a szerető csendben. Hiszen a dicsérettel azt adjuk tudtára valakinek, hogy méltó a szeretetre. Márpedig egy pusztá pillantással ékesszólóbban kifejezhetjük ezt, mint szavak áradatával.

Melegség és mértékletesség: ennyiből áll az Egyház mélységes élete. A kettő mindig együtt jár. A melegséget az ima adja, mely szakadatlanul, szívből felbuzog Isten népéből. A mértékletesség a dogmatikus meghatározások velejárója: az Egyház, amikor szükségesnek tartja, röviden és világosan megfogalmazza azt, amit állítani kell, hogy a Krisztusból jövő világosságot helyesen fogadjuk be. Ha a vallásos érzést nem világítaná meg a dogma, nehezen kerülné el a végleteket, a túlzást, tehát az elhajlást. De ha a dogmatikai megfogalmazásba nem lehelne életet a szív meleg lendülete, akkor száraz volna, akár egy elvont, végső soron terméketlen tantétel. A kiéhezett lelkek számára olyan volna, mint a kő, holott olyannak kell lennie, mint a kenyér.

Az Egyház, történetének kezdete óta, gondolkozik Krisztus istenségének és emberségének misztériumán. A Megtestesülés a központja mindennek, a Valóság szíve maga a Valóság. Nem egy misztérium a sok közül, hanem a Misztérium.

Mindazonáltal nem lehetséges, hogy amikor Krisztusról elmélkedünk, megfontolásainkat ne kísérje a Máriáról való elmélkedés. A „kíséret” szót állítólag a keresztény Kelet megfigyelői használták a legutóbbi zsinaton. Igen találó szó. A zenében van dallam és van kíséret: a dallam a fontos, s ha a kíséret is az, szerepe alárendelt, a dallamtól függ. Egy zenedarab kíséretét nem önmagáért és nem a dallamtól függetlenül hallgathatjuk meg, hanem kizárólag a dallamhoz kapcsolódva.

Az Egyház is mindig így értette a dolgokat. Imádkozott Mária közbenjárásáért, dogmatikailag megfogalmazta Mária nagyságát, de mindig kizárólag a Krisztushoz szóló imádságnak, a Krisztusról való elméleti megfontolásnak kísérete gyanánt. Kíséret: nem önkényes, hanem szükséges. Ahogyan Ratzinger bíboros írja: a Mária-tisztelet nem nyugodhat olyan mariológián, amely a krisztológiának mintegy második, rövidített kiadása. Nincs se jogunk, se okunk ilyenfajta duplikátumot létrehozni. Az egyházatyák Móriában mindig az Egyház mintaképét látták, a hívő ember mintaképét, aki önmaga teljes megvalósításához csak a szeretet ajándéka által jut el, amelyet a teológia Kegyelemnek nevez. Krisztus az adott Ajándék, Mária az elfogadott Ajándék.

Jegyzet

* Ezt az elmélkedést F. Varillon SJ (1905–1978) *Joie de croire, joie de vivre* (Centurion 1981) című könyvéből vettük, amelynek magyar fordítását Kaposiné Eckhart Ilona készítette el. 1996 nyarán megjelenik a *Távlatok* kiadásában. – F. Varillon J. Ratzinger *Einführung in das Christentum* című, 1968-ban megjelent könyvére hivatkozik, amelynek magyar fordítását (*A keresztény hit*) a bécsi OMC tette közzé 1976-ban. (Vö. 163–168. oldalak.) Hivatkozik még a gyermekségevangeliummal foglalkozó francia teológusokra is: ezek Jean Daniélou, Xavier Léon-Dufour (*Biblikus teológiai szótár*) és Th. Rey-Mermet.

Halász Pius: Karácsonyi gondolatok. (Részletek „Csendesen csorduló napok” című 1973-as naplójegyzeteiből)

Valaki fölvetette a kérdést: „Ugyan minek örüljön az Egyház ma? Van ugyan csillag, de nem Betlehembe vezet; vannak bölcsek, de más utakon járnak; van arany, de fegyverkezésre költik; van tömjén, a hatalmat tömjénezik vele; mirha is van, csalódásaink rejtett könnyei...”

Föl kell szabadítani a népeket a gazdasági és faji elnyomás alól. De akkor következik a nagy csalódás: a fölszabadt népek nem tudnak mit kezdeni a szabadságukkal. Tehát a népek fölszabadítása után, helyesebben vele párhuzamosan, az embert is föl kell szabadítani. Fölszabadítani saját céltalansága, földhözragadtsága és énközéppontúsága alól. Egyrészt a megváltás nevében nem szabad elterelni a figyelmet a társadalmi és gazdasági fölszabadulásról, másrészt ennek sem szabad feledtetni a lélek megváltását. Mikor jön el az idő, amikor e két törekvés egymásra talál, és egy úton halad az ember, a teljes ember boldogítására? Most tehát azon kell dolgozni és azért imádkozni, hogy a szocializmus és a kereszténység ne csak taktikailag, hanem valóságban is elismerje egymást.

Krisztuson mérhető le, milyen lesz az Isten sorsa, ha emberközelbe kerül. Amíg távol van, nem kell komolyan venni, míg láthatatlan, el lehet menni mellette és levegőnek nézni. Még aki hisz is, az sem engedi, hogy beleszóljon az életébe. Legtöbb esetben a vallás sem más, mint „isteni dolgokkal” kiszorítani a valóságos Istent a valóságos életből. Vallásgyakorlatokkal, imákkal és böjtökkel akarjuk kiszúrni az Isten szemét. Sok tagadás mögött is az a félelem lappang, hogy ha van Isten, akkor rabszolgái leszünk. Nem hisszük el, hogy a végső önzés az önző pusztulását jelenti. Isten nem a boldogságunkat akarja elvenni, hanem méltó célt és tartalmat akar adni neki.

Teilhard de Chardintól származik az a mondás, hogy „Az ember szabadsága határ az Isten számára.”

A földi paradicsom mítoszával párhuzamosan növekszik az öngyilkosok és a lelki betegek száma. Pillanatnyilag az idegklinikák a legsúlyosabbak. Igen, amikor megvan a szép lakás és az új kocsis, a boldogság még sincs, vagy amikor két ember egymásban látta a boldogságot, s aztán csalódott egymásban, akkor jön a depresszió: a magáramaradtság, a céltalanság, az élet értelmetlenségének végső szomorúsága.

Külön fejezet az öregedés melankóliája. Mikor az életerők csökkennek, elszürkül az érzélemvilág, és jön az elmagányosodás, mindez a halált hozza életközelbe. Vannak ügyes pótmegoldások, amelyek ideig-óráig álcázzák a valóságot: hobbyk, turisztika, jóga, öregek klubja stb. A depresszió végső fokon a szeretett Én összeomlásából fakad... Ezért mondja *Pascal*: „Vedd el tőlem, Uram, azt a szomorúságot, amit az önszeretet okoz!” *Karácsony* éppen arról beszél, hogy a régi embernek meg kell halnia, mert csak ezen az áron születhetik meg az új ember. Ott, ahol a földi utak semmibe vesznek, új távlatok nyílnak a végtelenbe. Az öreg Ádám haldoklik bennem, hogy helyet adjon az új Ádámnak.

Ha az ember belegondol, van valami abszurdum abban, hogy tragikomikus életünket állandóan a halál függönye előtt éljük, a függöny bármelyik pillanatban legördülhet. Nagy szavak, hősi tettek, örök szerelmek, egyformán a halál karjaiban táncolnak. Vajon nem válik ezáltal nevetséges pózzá minden emberi magatartás? „Az ég nem felel – mondja *Schopenhauer* –, csupán papok jönnek a kinyilatkoztatással.” A halál hallgat, nem lehet mögéje kérdezni. *Camus* azt írja: „Legnagyobb gondom, hogy olyan szakadékot találjak, amely elég mély ahhoz, hogy belevessem magamat.” Én pedig keresztény vagyok, ezért legnagyobb gondom, hogy olyan magasságot találjak, mely méltó ahhoz, hogy belevetessem magamat. A halál önmagában abszurdum – s a halál színe előtt az élet is értelmetlen.

Karácsony a születés jegyében áll: „*Kezdetben volt az Ige, s az Ige Istennél volt...*” – tehát a születés előtt már van valami, azért a halál után is van valami. Ha az ember nem csupán „vérből, testből és a férfi akaratából, hanem Istenből születik”, akkor Istenbe is hal bele. Meghalni így: beleélni az Istenbe.

Áldott órák, amikor a történelem újra fölfedezi Jézust, nem a fényes katedrálisokban, nem püspöksüvegek és csillogó mellkeresztek között, hanem egy elhagyott barlangban, egyszerű pásztorok között. Jelentős probléma, hogyan lehetne és hogyan kellene megszabadítani az Egyházat attól a sok történelmi lerakódástól, amelyet kétezer év hordott rá, és amely nagyon sok ember előtt eltorlaszolja a Krisztushoz vezető utat. Amíg az Egyház azonos volt Jézussal, addig nem volt probléma. Mindenki Jézust kereste, szerette, élte – ez volt az Egyház. De mikor egyre kevesebb lett Jézusból, és egyre több a személyes érdek, a rítus, a forma, az előírás és hagyomány, akkor egyre nehezebb lett Jézust megtalálni benne. Az egyházhűség nem volt minden további nélkül azonos a Jézushoz való hűséggel. A papság nagy része hivatalból volt keresztény és nem hivatásból, az Egyház-élmény sokszor nagyobb volt a Jézus-élménynél. Most itt van szemünk előtt a csendes csoda: kis csoportokban fölébred az Evangélium szelleme. Ám a konstantini egyház is résen áll, hogy szabványosítsa őket.

Mirjam nővér: Avilai Szent Teréz időszerűsége

„Egyedül az Egyetlennel” – ez volt Avilai Nagy Szent Teréz vágyakozásának örök célja. Egyes-egyedül ahhoz ragaszkodni, aki a mindenek fölött való. A kármelita rend megújítója egy személyben volt Mária és Márta, vagyis a szemlélődő és az aktív élet megtestesítője. Bejárta az akkori Spanyolországot, hogy újabb és újabb kolostorok alapjait vesse meg. Szemlélődéseinek gyümölcseit, a lélek Istenhez való felemelkedésének útját lelki írásaiban foglalta össze. A XVI. században élt kármelita szerzetesnőt VI. Pál pápa 1970-ben egyházdoktorrá nyilvánította. Vajon mennyire aktuális a ma embere számára Avilai Szent Teréz alakja? (*P. Papp Tamás bevezetője.*)

Minden kor emberének két nagy misztériumot kell megfejtenie. Az egyik az, hogy ki az Isten, a másik pedig az, hogy ki az ember. Avilai Szent Teréz is ennek a megválaszolásával vívódott sokáig. A választ, melyet élettapasztalata és az Istentől kapott misztikus kegyelmek alapján megfogalmazott, az Egyház hitelesnek fogadta el.

Teréz tapasztalatból tudja, hogy az ember – mivel Isten képmására teremtett – csak az Isten felől tudja megérteni önmagát. Egyedül a Teremtő az, aki igazán ismeri teremtménye szépségét, akit saját képmására alkotott. Isten mondja meg nekünk, hogy kik vagyunk, hogy mit jelentünk az Ő szemében. (1) Isten számára azok vagyunk, akikben gyönyörűségét leli, akikben örömet találja. (2) Isten azon munkálkodik, hogy kapcsolatot teremtsen velünk, s erre a kapcsolatra ő képessé is tett bennünket. Teréz számára az az ajtó, amelyen a teremtmény beléphet a Teremtőjéhez, az ima.

Két alapvető élmény vezette el Terézt ezekhez a fölismerésekhez. 1554 nagyböjtjében lelke mélyéig megrendíti egy kép vagy mások szerint szobor látványa, mely a sebekkel borított Krisztust ábrázolja. Terézt szíven találja ennek a végsőkig elmenő, határtalan szeretetnek a valósága. Érteni kezdi, mit jelent: „értünk szenvedett.” Megrendülten döbben rá Krisztus végtelen szeretetének realitására, s ez a realitás most hirtelen egzisztenciális megtapasztalássá válik számára. Ennek a szeretetnek a fényében ráébred saját szeretetlenségére, de ez a felismerés nem sújtja le, hanem sürgető vágyat olt a szívébe, hogy a visszonszeretet lendületében ő is tegyen valamit Istenért, aki már olyan sokat tett Terézért.

Ekkor már majd 20 éve szerzetes. Túl van egy súlyos, majdnem halálos betegségen, de még ennél a betegségnél is sokkal jobban megviselte, legyöngítette az a belső szétszakítottság, melyben évek óta él.

A másik meghatározó élmény egy látomás volt, melyben a pokol tárult elé. E látomás nyomán Teréz megértette, megérezte, mi a bűn, és miben áll a bűnhődés. A bűn önrombolás, a bűnhődés pedig, amit maga után von, az ember makacs, szinte megszállott önpusztítása. Mélységesen lesújtotta és végtelen együttérzéssel töltötte el az a gondolat, hogy a lelkek a vesztükbe rohanhatnak. Hatalmas vágy támadt a szívében, hogy tegyen értük valamit, hogy megmentse őket. Ezért minden áldozatra kész. *Az Isten iránti szeretet és az emberekért végzett ima Teréz számára a szívnek ugyanaz a rezdülése.* Saját tapasztalatából tudja, hogy az a szeretet, amellyel Isten őt körülöleli, ugyanúgy árad minden emberre. Abban szeretne segíteni, hogy mindenki meg tudjon nyílni e felé az üdvözítő szeretet felé. Mert Teréz megtapasztalta, hogy Isten jobban szereti őt, mint amennyire ő saját magát valaha is képes lenne szeretni.

E tapasztala birtokába – Teréz szerint – az ima útján lehet eljutni.

Teréz számára imádkozni azt jelenti, hogy teret nyitok magamban Isten számára, kapcsolatba lépek Vele, akinek azt tudom mondani „Te”. Megnyílok az Ő ajándékainak, s engedem, hogy Fia képmására alakítson engem a Szentség Lelke által. Az ima történet, a Krisztussal való kapcsolatomban boldog kalandja. S ha kapcsolatba lépek az élő Istennel, akkor

ez az egész lényemet megragadja, személyiségem minden rétegét érinti, s az állandó megtérés dinamizmusa felé sodor. Ekkor a következő alternatívával találom szemben magam: vagy elkendőzőm és visszautasítom saját gyöngeségeimet, korlátaimat, sebeimet, és egyfajta kettős életet élek a magamról akotott ideál függvényében, vagy pedig kiengesztelődöm szegénységemmel, és befogadom a számomra fölkínált kegyelmet. Mert az erő a gyengeségben nyilvánul meg. Krisztus nem az igazakért jött, hanem a bűnösökért.

Az ember belső útját a lelke mélyén élő Szentháromság közösségébe Teréz talán legérettebb írásában, a *Belső Várkastélyban* rajzolja meg. Teréz célja utat mutatni a Krisztussal való egységre. Fontosnak érzi azonban hangsúlyozni, hogy már az egység elérése előtt is minden léptünket, mely a Kommunió felé visz, Krisztus fénye világítja meg, s az Ő jelenléte erősíti.

Teréz úgy képzei el az ember lelkét, mint egy várkastélyt. Ebben a várkastélyban különféle lakások vannak, s a legbensőbb, a hetedik lakásban ott él a szentháromságos Isten. Az embernek ebbe a várkastélyba kell bejutnia, hogy találkozni tudjon önmagával, és találkozni tudjon az Istennel. Minden lelki útnak három szakasza van: a kivonulás, a sivatag és az Ígéret Földje, de mindenekelőtt, az origópontban (az eredetnél) ott áll Isten megelőző szeretete. Teréz szerint az első lépés az, hogy a „kifordult” ember belépjen saját belsejébe, és magára ébredjen. Az önismeret kihagyhatatlanul fontos elem. Lassan, fokozatosan megkezdődik énem központjának elmozdítása: magamból Istenbe helyezem át.

Teréz két megtérésről beszél. Mindkét megtérésnek három fázisa van.

Az első megtérés

A megtérés azzal kezdődik, hogy elszakadok a bűntől. Ki kell tépnem a gyökereimet a „fekete vizek” forrása mellől, és átültetni oda, ahol jó gyümölcsöket tud teremni. El kell távolodnom a sötétségtől, és újra rá kell találnom a fényre, a melegre. Az első megtérés első szakasza tehát *visszatérés az élethez, visszatérés önmagunkhoz, mert a bűn idegenné tett bennünket saját magunk számára*. Ekkor az ember ráébred arra, hogy képes találkozni Istennel, s elkezd beszélni vele. Saját magát bűnösnek ismeri el, de erre az önismeretre Isten fényében jut el. (3) Meglátta az Ő nagyságát, és ezért nem nyomasztja saját kicsisége.

A régi ember levetése, az önzés ösztönéből az ajándékozó szeretet szabadságába való átjutás, vagyis a Krisztusban való új teremtmény megszületése nem *megy harc és küzdelem* nélkül. A második lakás a lelki útnak ezt a szakaszát írja le. Még érzékenyek, sebezhetőek vagyunk a bűn csábításaira, mert még nincs meg bennünk az „eltökélt elhatározás” Krisztus radikális követésére. Küzdenünk, harcolnunk kell tehát mindazzal, ami visszahúz, ami megkötöz. Az élet jeleként lehet azonban értékelni, hogy a lélek már meghallja az Úr szólólgatásait, csak még nincs ereje mindent megtenni. Ez a hallás jelzi azt, hogy visszajött az életre. Az úton, amely Isten felé és önmaga felé is vezet, lépteit Isten ígéje, a Róla való elmélkedés erősíti. A Kármel Regulájának a szívében ez a gondolat áll: „elmélkedjete éjjelnappal az Úr törvényeiről, virrasztva az imában.”

Átjutva a harmadik lakásba, új vágy ébred az ember szívében: nem akarja többé megsérteni Istent, akinek megtapasztalta a szeretetét. Vágyódní *kezd az imára és a testvér* szolgálatára. Állhatatossága, kitartása és Isten irgalma révén győzelmet aratott kisebb-nagyobb küzdelmeiben. Már gyakorolja az erényeket, az imát, és ekkor Teréz – egészen meglepő módon – azt mondja: vigyázat! Alázat nélkül a lelki vágyak gyengék vagy illuzórikusak. Az alázatosság adja meg Isten számára a lehetőséget, hogy erős legyen bennem. Jézus így beszélt Teréznek az alázatosság mibenlétéről: „Ez az igazi alázatosság, ha valaki belátja, mire képes ő maga, és mire vagyok képes én.”(4) Mostantól tehát a lélek már tud valami keveset. Tudja, hogy Istennel szemben türelmetlen, embertársaival fölényes és be van zárva saját tökéletessége gondjai közé. Ekkor megérti azt is, hogy a maga erejéből nem

jut el a célig, szüksége van valakire, aki majd meggyógyítja őt, úgy és akkor, amikor és ahogy Ő akarja. Ez itt a döntés ideje. Tudok-e igent mondani Krisztus követésére, mert most már megértettem, hogy ez az, ami igazán fontos.

Ezek a fölismerések a második megtérésre szólítanak.

A IV. lakásban, amely tulajdonképpen átvezető fejezet a két megtérés között, a szív kitágításáról van szó. Az Úr megnyitja, kitágítja a szívemet az Ő dimenzióira. Most már tágra nyílt szívvel futok parancsai útján. Ekkor következik el

A második megtérés

Az V. lakásban a szív kitágítása odavezet, hogy elmondhatom Szt. Pállal: „Már nem én élek, hanem Krisztus él bennem.” Az életem Krisztus. Ezt látható események, jelek kísérik. Megértem és gyakorolom az *evangéliumi önmegtágadást*, vagyis önző, magamra hajló énem megnyílik a szolgáló szeretet felé. A Krisztusban élt élet második jele az elszakadás. Szabaddá válok a világ javainak és az emberek tetszésének hajhászásától, s szívemben felébred és testet ölt a *testvéri szeretet*.

Énem központja átkerült Istenbe. Meghalok önmagamnak, hogy új életet éljek Krisztusban. Felfedezem, hogy az a tűz, amely elégeti a régi embert, ugyanannak a szeretetnek a tüze, mely életet ad. Megismerem a belső összeszedettséget és nyugalmat, s ez nincs arányban azzal az erőfeszítéssel, amit ennek megszerzésére fordítottam. Érzem, hogy szeretem Istent, egy olyan szeretettel, melyet belém öntöttek. A szeretet már nem csupán cselekvés, hanem megajándékozottság.

Ezután átlépünk a VI. lakásba. Ez a lakás az új élet feszültségeit mondja el. Egyre hevesebben ég bennem Isten látásának vágya. Bűneim kapcsán nincs bennem többé félelem vagy kétség; tudom, hogy Isten megadja bocsánatát. Egy dolog miatt szenvedek, a hálátlanság érzése miatt. Hiszen olyan sokkal tartozom Istennek, és oly kevéssel viszonzom az Ő üdvözítő szeretetének ajándékát!

A VII. lakásban, az utolsóban, a lélek központjában ez a feszültség is elcsendesül, feloldódik. Már csak egyetlen vágy maradt az ember szívében: *megtenni Isten akaratát*. Az Ő akarata pedig minden teremtmény üdvözítése. Már nem a mennyei dicsőség érdekli az embert, hanem csak Isten vágya: megmenteni, *üdvözíteni a világot*. Teljesen azonosul ezzel a vágygal, ezzel az üdvözítő akarral. Békében él, mert csak egy vágya van: Isten akarata. S Isten megadja neki a béke ajándékát, aki maga Krisztus.

Önéletrajzában Teréz így vall erről a belső lelki útról, amit ő maga is végigjárt. „Az élet, amit eddig éltem, az enyém volt. Azt az életet azonban, amely a belső ima kegyelmével kezdődött, az Úristen élte bennem.” (5) Teréz is elmondhatja Szent Pálhoz hasonlóan: „Már nem én élek, hanem Te élsz bennem, én Teremtőm!” (6) Teréz élete ettől kezdve nem más, mint Isten élete benne.

Jegyzetek

Az írás elhangzott a Magyar Rádió katolikus félórájában, 1995. október 12-én.

1 *Belső Várkastély* I,1. – 2 *Önéletrajz* XIV.– 3 *Belső Várkastély*, 1,2 § 9. – 4 *Isteni kegyelmek* XXVIII. – 5 *Önéletrajz* XXIII, 1. – 6 *Önéletrajz* VI,9.

Lelkipásztorkodás

Verbényi István: Helyzetkép a liturgikus megújulásról

A kiváló liturgikus, Burkhard Neunheuser OSB (1). századunkat két részre osztja a liturgia fejlődése szempontjából: a klasszikus liturgikus mozgalom korszakára (1909-től) és a II. vatikáni zsinat által elindított liturgikus megújulás korszakára (1963-tól). Ez áll a mi magyar egyházunk liturgikus életére is. Jelen cikkemben nem kívánom a hazánkban végbement liturgikus fejlődést bemutatni, mert az több cikkben és tanulmányban megtörtént (2) A liturgikus konstitúció lefektette az alapokat, az egyház szervezetei (Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció, Országos Liturgikus Tanács=OLT stb.) folyamatosan meghatározták az irányvonalat, és az újabb rendelkezésekkel segítettek, segítenek.

Amikor igyekszem meghatározni azt a szintet, ahol tartunk, egyben felvetem az aktuális problémákat, és jelzem azokat a feladatokat is, amelyek a különböző területeken még előttünk állnak – és soha sem fejeződnek be.

Az OLT és az egyházmegyei zsinatok jelentősége

A zsinati előírásoknak megfelelően az Országos Liturgikus Tanács a liturgia reformjának hazai irányítója. Megalapításától kezdve látja el ezt a feladatot sokszor nagyon nehéz körülmények között. Bár az OLT tagjai között már a határainkon kívüliek is találhatók, részvételük sok segítséget jelent, de a tagok lelkipásztori feladataik mellett végzik ezt a liturgikus munkát. Természetesen ezért nem tudnak lépést tartani az új anyagok megjelenésével.

Nagy probléma, hogy alig van végzett szakember. Egyrészt a liturgia kérdéseiben mindenki szakembernek érzi magát, másrészt még ma sem tulajdonítanak igazi jelentőséget a szaktudásnak. Ezért szó sem lehet arról a mai nyomorúságos, paphiányos időben, hogy néhányukat kivonják a lelkipásztori életből hosszabb-rövidebb időre. Pedig lenne mit tenniük, amint arról a későbbiekben szó lesz. Valami reményt nyújt az, hogy az OLT három helyséből álló irodát kapott a Szabadság tér 3. sz. alatt. Ez megszünteti a zsúfoltságot, a nehéz körülményeket, és a jobb viszonyok eredményesebb munkához segítséget adnak.

Hazánkban már két* egyházmegyei zsinat zajlott le, és előbb-utóbb a többi egyházmegye is megtartja saját zsinatát. A zsinati dokumentumok a különböző lelkipásztori kérdések mellett kiemelten foglalkoznak a liturgia mindennapos eseményeivel: a misének, a szentségek kiszolgáltatásának, a zsolozsma és a népi ájtatosságok végzésének gyakorlatával.

A liturgia jelentőségét kiemeli a Katolikus Egyház Katekizmusa is. Számos tanulmány, sőt könyv is megjelent már ennek elemzésére (3) Előbb-utóbb bizonyára számunkra is lehetséges lesz ilyen mű elolvasása.

Liturgikus könyvek

A liturgikus könyvek jelentősége abban áll, hogy meghatározzák ünnepléseink teljes formáját szövegekkel és a végzéssel együtt. De közlik azokat a lehetőségeket is, amelyek közül a celebráns választhat. A liturgikus könyvek világosan meghatározzák a „változhatatlan” elemeket, és tartalmazzák a hagyományból megtarthatókat, egybedolgozva az új elemekkel. Ezért alapvető követelmény, hogy megfelelő liturgikus könyvek álljanak rendelkezésre.

A liturgikus könyvek leltára

Az egész magyar nyelvterületen várták, hogy megjelenjen a *Misekönyv* második kiadása (4). Tartalmazza a teljes bevezetést magyar nyelven, valamennyi eucharisztikus imádságot az összes miseszövegekkel együtt: időszaki, szentek ünnepei, rituális, alkalmi és gyászmisék. Mivel ez a könyv az oltárnál való használatra készült, ezért hiányzanak belőle a szentek életrajzi bevezetői. Ezt kívánta pótolni az ambó számára készült könyv (5) A nagyon is praktikus célt szolgáló könyvet kár volt ily szép kötésbe kötni. Sajnos, néhány kevésbé jó megoldás is bekerült e könyvbe. A szentek ünnepeinél számos esetben a közös misékhez kell lapozni a mise bevonulási énekei miatt. Ugyancsak hiányzik az időszaki 3. bűnbánati forma, amelyet számos országban bevezettek. Nem kerültek be a vasárnapi misék szentírási olvasmányain alapuló könyörgések (collecta).

Az *Olvasmányok könyvének* vasárnapi „A” (1989), „B” és „C” (1991) kötetei elkészültek. A többi kötet végleges szövegének kiadása még várat magára. A hívek nagy öröme szolgált és liturgikus nevelésüket jelentősen előmozdítja a *Kis Misekönyv* (6). A hívek inkább otthon használják készületképpen, hisz a templomban úgyis mindent értenek.

A szentségek kiszolgáltatásának liturgikus könyvei mind megjelentek, hasonlóképpen a temetési könyv is. A liturgikus ünneplések énekanyagát hivatottak szolgálni a különféle szertartáskönyvek (zsoltározás), a *Hozsanna* és az *Éneklő Egyház* (csak annyiban, amennyiben a liturgikus előírásoknak megfelel).

Külön említést érdemel a zsolozsma, *Az imaórák liturgiája*. Szabadon összeállított heti füzetektől, zsolozsmáskönyvektől, bővebb bővítményekkel kiadott könyvekig minden megtalálható. Az énekelt zsolozsma (Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom kiadása) – tévesen magyar hagyományra hivatkozva – figyelembe sem veszi VI. Pál pápa rendelkezését (7) Az utolsó pillanatban jelent meg hosszas várakozás után a négykötetes zsolozsma (8) Ezen liturgikus könyvünk méltatására és értékeinek kiemelésére jelen cikkem nem alkalmas. Bár lehetnek fordítási problémák, amelyek a következő kiadásban javításra szorulnak, ezek elenyészően kis számban vannak a könyv terjedelméhez képest. (Ez a probléma nemcsak a magyar könyveink esetében áll fenn.) Remélhetőleg fiatal papjaink és megújuló szerzetesi közösségeink igazi örömeiket találják e napjaikat átfonó közös imádságban.

Már egy évtizeddel ezelőtt a növekvő paphiány miatt egyre inkább előtérbe került a világi hívek szerepe az Egyház liturgikus életében. Készült is egy szabályzat (9) amely kizárólag a jogi megfogalmazásokra szorított az akkori helyzet miatt, majd egy másik könyv, számos gyakorlati anyaggal (10) De ezeken kívül is számos segédkönyv állt rendelkezésre a világi lelkipásztori kisegítőknél. A most megjelent hivatalos könyv a püspöki kar döntésének megfelelően minden fontos kérdésben eligazítást ad (11) A rendelkezéseken kívül a szertartások közzétételével is segíti a lelkipásztori kisegítők munkáját. Külön jelentősége van az egyetemes egyházban is bevezetésre került *A pap távollétében végzett vasárnapi istentisztelet* liturgikus előírásainak és szövegeinek közzététele. Meg kell jegyezni, hogy ez nem jelenti a világi lelkipásztori kisegítők teljes függetlenségét, mert valamennyien felelős lelkipásztor (plébános) felügyelete alatt végzik szolgálatukat.

Hiányzó könyvek

A felsorolásból is látható, hogy liturgikus életünkben vannak hiányzó könyvek. A legnagyobb szükség az ún. *Praeorator* kiadására van. A két háború között szinte valamennyi egyházmegye vagy átvette az esztergomi Praeorator, vagy kiadott saját „imádkönyvet”, amely tartalmazta az egyházmegyében szokásos ájtatosságok rendjét, szövegeit és saját imádságait.

Már történtek próbálkozások, és minden remény megvan arra, hogy ez a könyv a papság és a hívek rendelkezésére fog állni.

Korunkban számos esetben jelentkeznek iskolások, fiatalok, felnőttek a keresztség szentségének felvételére. A zsinat után külön könyv jelent meg (12) a kereszteni életbe való beavatásra. Fejezetei figyelembe veszik a különböző korosztályokat, és a beavatást az ókereszteni gyakorlat szerint építik fel. Magyarul mindössze a felnőttkeresztelés egyszerűbb szertartása jelent meg (13) A könyv teljes kiadásának megjelenése a közeljövőben várható.

Munkában van *Az áldások könyve* (14) is. Mivel nem fordításról, hanem a magyar nyelvterület anyagának szerkesztéséről van szó, ezért minden illetékes véleményét és segítségét kikértük. Ennek szellemében kerül sor a könyv összeállítására.

A liturgikus élet

A legszükségesebb könyvek rendelkezésre állnak, de ettől még nem lesz bensőséges, megfelelő és méltó a liturgikus ünneplés. Általánosságban a következőt mondhatjuk: az aktív részvétel legbiztosabb jele, ha a résztvevők közösen énekelnek és imádkoznak. A *Szent vagy, Uram!* (*Hozsanna*), az *Éneklő Egyház* és az *Olvasmányközi ének* használata eléggé vegyes képet mutat. Vidéken számos helyen kizárólag csak a *Szent vagy, Uram!* és Szigeti Kilián Magyar miséje ismert. A városokban valamivel jobb a helyzet, hisz a liturgia szellemében végzett igényesebb éneklést a jobb körülmények között meg tudják valósítani. Számos helyen még gitáros zene is „színezi” a szentmisét. Ezek zenei színvonala szintén nagyon vegyes, zeneileg is egysíkúak, és szövegeik is kívánnivalót hagynak maguk után. A különböző lelkiségi mozgalmak énekei figyelembe sem veszik az Egyház liturgikus hagyományait, a liturgikus időket és azok irányvonalát. Zenei anyaguk vizsgálatába nem kívánatos belekezdeni.

Sokkal biztatóbb képet mutat a különböző szolgálatokat végző személyek, elsősorban a ministránsok aktív részvétele a liturgiában. Ebben nagy szerepet játszottak azok a papok, hitoktatók, akik nagyon fontosnak érezték nevelésüket és tanításukat, hogy ezzel is emeljék a liturgikus ünneplés szépségét. Számos plébánián előtérbe kerültek a gyermek- és ifjúsági misék is, amelyeket a megalakuló katolikus iskolák még inkább elősegítettek. Szinte minden egyházmegye több-kevesebb közös programmal is segítette a ministránsokat. Még külön biztatást jelentett számukra, hogy immár harmadik alkalommal vehettek részt képviselőik Rómában a nemzetközi ministránstalálkozón.

Dicséretes, hogy a felnőtt hívek is számosan szívesen bekapcsolódtak a különböző feladatok és szolgálatok végzésébe. A lelkileg igényesebb közösségekben nem okoz gondot, hogy mindenki vállalja a maga liturgikus szerepét. Ezt segíti elő a levelező tagozatokon és a hitoktatóképzőkön folyó liturgikus oktatás.

Feladatok

Az utóbbi években örömdetesesen megnövekedett a vallásos, katolikus könyvek kiadása. Gondosan végignézve, liturgikus szempontból már nem ennyire vigasztaló a kép. A liturgikatankönyv, a liturgikus lexikon mellett nagyon kevés liturgikus lelkiséget formáló, alakító könyv jelent meg. Katolikus újságjaink sem kényeztették el olvasóikat ilyen irányú cikkeikkel. Sőt volt újság, amely az ilyen jellegű írásokat fölöslegesnek ítélte.

Szemem előtt áll az olasz egyház évenként visszatérő liturgikus hete, amely minden alkalommal az ország liturgikusainak összejevetele. A résztvevők száma minden évben két-háromezer pap, szerzetes és világi hívő. Vajon nem lenne-e időszerű egy, a magyar nyelvterületre vonatkozó liturgikus konferencia megszervezése? Színvonalas és értékes előadásokban nem lenne hiány, hisz itthon és külföldön is dolgoznak komoly szakemberek.

Ez az összejövétel tovább építené a már megkezdett munkát. Ugyanakkor bátorítást is jelentene mindenkinek, aki bármilyen szinten a liturgia szolgálatát végzi.

Jegyzet

- 1 *Storia della liturgia attraverso le epoche culturali*, Edizioni Liturgiche, Roma, 1977, 133 skk.
- 2 Szakos Gyula-Konkoly István: A II. vatikáni zsinat liturgikus reformjának megvalósulása hazánkban. *Magyar Katolikus Almanach II. A magyar katolikus egyház élete 1945-1985*, Szent István Társulat, Budapest, 1988. 650-677.
- 3 Pl. A. Donghi: *La liturgia*, Edizione Paolina, 1995.
- 4 *Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest, 1991.
- 5 *Misekönyv II*, Szent István Társulat, Budapest.
- 6 *Kis Misekönyv „A” év*, Szent István Társulat, Budapest, 1992; „B” év uo. 1990; „C” év uo., 1994.
- 7 *Laudis Canticum* apostoli rendelkezés, 1970. nov. 1. – Magyar fordítás: Az imaórák liturgiája, I. kötet 11-19.o.
- 8 *Az imaórák liturgiája*, Budapest, I.(1991); II.(1991) ; III.(1992); IV.(1991).
- 9 *A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata*, Szent István Társulat, Budapest, 1986.
- 10 *Kézikönyv világi lelkipásztori kisegítők számára*, „B” év, 1. kötet, OMC, Bécs, 1987.
- 11 *A világi lelkipásztori kisegítők kézikönyve*. Összeállította az Országos Liturgikus Tanács, Szent István Társulat, Budapest, 1995.
- 12 *Rituale Romanum, Ordo Initiationis Christianae Adulorum*, (1972; reimpressio emendata 1974)
- 13 *A gyermekkeresztelés szertartása*, MKPK, Budapest, 1973, 229–261. o.
- 14 *Rituale Romanum, De benedictionibus* (1984).

György Attila: Lelkipásztori napló (Részletek)

Mindig szívesen veszem kezembe és olvasgatom Babits Mihály remek könyvét, *Az európai irodalom történetét*. Még gimnazista koromban kaptam édesapámtól, és úgy vagyok vele, mint egy szép zeneszámmal. Azt újra hallgatom, ezt újra olvasom. Ami igazán szép, az megunhatatlan. Miközben naplómát írom, próbálok magamnak válaszolni: miért teszem? Miért fogyasztom a fehér papírt, miért hintem rájuk a betűsorok barázdáit? Babits említett könyvében válaszol erre a kérdésre: Ezeket írja: „Ma, a nagy áram gyengülésének, az európai kultúra felbomlásának, az emberi tudat megszakadozásának és elsötétedésének idején, még egyszer, röviden, lejegyezni azt, amit elfeledni kezünk, s palackba dobni az ismeretlen jövő számára.” Úgy gondolom, hogy az író által megfogalmazott diagnózis ma is érvényes, és ezért is jelennek meg igen jelentős emlékiratok és naplójegyzetek. A felgyorsuló változások számos értéket elsodornak, és ezzel elszegényítik a kultúra kincstárát. A palackokat olykor partközelsébe sodorja a tenger áramlása. Vajon lesz-e, aki kihalássza és elolvassa üzenetüket?

* * *

Nemes emberi öröm szép terveink megvalósulása. Ez a küzdve küzdés megkoronázása. Fiatalon elhunyt emberek sírján láthatunk kőből faragott, kettébe tört fatörzset. A hozzátartozók ezzel akarják szemléltetni egy beteljesületlen élet tragédiáját. Ezzel ellentétben nagy ajándék, ha sikerül fölkapaszkodnunk arra a magasságra, amit kiszemeltünk magunknak, és ahonnan már nem mondható tragikusnak halálunk. Közben felvetődik bennünk a kérdés: Vajon Isten ezt a magasságot szánta-e nekem? Hátha több is telt volna tőlem. Lábam alá olyan ösvények kínálkoznak, amelyek végét homály, köd takarja. Hátha folytatnom kellene utamat.

* * *

Ősszel és tavasszal egy-egy esperesi kerület papsága az úgynevezett koronákon találkozik. Egyre fogyatkozó létszámban, és ez a körülmény sötétre festi találkozásunk hátterét. Beszélgetéseink gyakori témája a szépség keretébe ölelt múlt. Emlékek, események, jellegzetes papi egyéniségek jelennek meg emlékezésünk képernyőjén. Természetesen a jelenről sem feledkezhetünk meg. Nehéz időket élt át az idősebb papi nemzedék. Egyházunk szeretete szívünkbe lopja az aggodást, mert nincs, kinek átadnunk a stafétabotot. Egyre szaporodnak a lelkipásztor nélküli egyházközségek. Hideg szelek oltogatják a hit gyenge lángját, és nem véletlen, ha sokan a menekülés útját választják. A környezetvédők szerint veszedelmesen növekszik földünk légköri szennyeződése, és ez tragikus következményekkel járhat. Vallási vonatkozásban ennek ellenkezője történik. Kihűlő világban, kihűlő Egyházban élünk. Várjuk a tüzet csiholó, meleget árasztó embereket.

* * *

Egyre gyorsuló sebességgel fogynak éveink, és egyre jobban örülünk a megmaradóknak. Egyre melegebb öleléssel fogadjuk a ránk köszöntő hajnalokat, és élvezzük, becsüljük ajándékaikat. Tavasztól őszi naponta többször is végigjáróm kertemet. Örömmel fedezek fel minden kinyíló virágot, legyen az szerény ibolya vagy harangozó gyöngyvirág. Életem nagyobbik részében fel se figyeltem a rigók füttyére, ma restülő füllel boldogan hallgatom. Örülök minden jó szónak, amely az emberek ajkáról röppen felém. A kevesebbre mért vágy

olyan kapu, amelyen minden és mindenki bevonulhat. A hétköznapiok is kipirulnak, ha szeretettel ölelem keblemre.

* * *

Nagyhéten megszorodtak a telefonhívások. Mindenki ezt kérdezi: mikor lesz a körmenet? A lelkipásztort szomorúan érinti ez az érdeklődés. Hogyne fájna a szívünk, az egynapos keresztények hallatán? Valaki kifogásolta, hogy templomba járását tudakoltam. Nézze, testvérem, mondtam békítően, itt én vagyok az Isten kutyája, akinek ugatni kötelessége. Azért pedig igazán nem sértődhet meg, hogy gyarló szavam által önt is megszólítja az Isten.

* * *

Jó negyed évszázada már, hogy a rádióban először hallottam Beethoven G-dúr románcát. Első hallásra fészket rakott a fülembé, s ezért megvásároltam hanglemezen. Azóta bizony ugyancsak megkopott, mert megunhatatlanul hallgatom. Nem vagyok tudós zeneértő, nem tudom, hogy a muzsika miért szép. Wagner Richard szavai vigasztalnak: a zene az érzelmek tartományába tartozik. Ott pedig nem uralkodik az értelem. Talán innen titokzatos varázsa. Úgy ringatózunk a hangok hullámain, mint édesanyánk ölében. Nem véletlen, hogy az öröklét nyelve is az ének, a muzsika. Csodás hatalma van arra, hogy a szépség, a szeretet közösségébe öleljen.

* * *

Rita szülei elváltak. Azóta a tízéves kislánynak igen szomorú a karácsonya. Vajon miért? Két karácsonya van. Az egyik otthon, édesanyjánál. Utána a megbeszélte időpontban édesapja várja, hogy vele is töltsön néhány órát, a második karácsonyestét. Ez a kettős karácsony nem öröm, inkább súlyos teher Rita lelkén. Az egyik évben fel is lázadt. Kinézett az ablakon, és látta, hogy édesapja a sarkon várja. Hullt a hó, betakarta édesapját, de ő nem mozdult. Nem tudta kétfelé osztani a szívét. Ez túl sok egy gyermek számára. Milyen kár, hogy az „okos felnőttek” ezt nem értik...

* * *

Kosztolányi Dezső, nyelvünk kiváló művésze fölveti a kérdést: melyik a legszebb női név, melyek legszebb szavaink, a legszebb vers-sorok? Ezek a kérdések engem is arra indítottak, hogy megkeressem, melyik a leggyakrabban elhangzó szavunk? Nem kell sokáig keresgélném. Úgy gondolom, hogy az elsőség pálmáját ennek a szónak kell ítélnem: jaj. Márcsak azért is, mert ez a kis szó kétféle értelemben is használatos. Gyakran testi-lelki fájdalmaink, életünk sötét egére tűzzük ezt a jajt. Mint valami vihart jelző rakéta röppen a magasba segélykérő jelzésként. A szót azonban egyoldalúan értékelnénk, ha kizárólag fájdalmaink követének minősítenénk. Gyakran éppen az ellenkező szerepet tölti be. Mily gyakran mondjuk: Jaj de jó, jaj de szép, jaj de örülök, és így tovább. Így lesz a kis szó örömeink és bánataink hordozója. Sajnos, nem egyforma mértékben. Talán többször hangoztatjuk bánatunkban, mint örömeinkben. Az is biztos, hogy a síró jajok hangosabbak az örvendezőknél. Emberi, még inkább keresztény kötelességünk, hogy ezek a jajok ne maradjanak visszhangtalanok. A szeretet parancsa azt sugallja, hogy együtt örvendjünk az örvendzőkkel, és együtt szomorkodjunk a szomorkodókkal.

* * *

A létezés illata – ilyen is van. Miközben a gödöllői dombok egyikén ereszkedtem lefelé, megcsapott, illetve megsimogatott az erdők lehe, az akácok édes illata. Lám, lám, gondoltam magamban, a létezésnek minden érzékszervünk számára van valami ajándéka. Szépség a szemnek, hanghullámok fülünknek, igazság az értelemnek, illatok az orrunknak. Ki tudná felsorolni az élet ezer és ezer ajándékát?! Ezen elmélkedve jutott eszembe Pál apostol figyelmeztetése, hogy az igazi keresztény Krisztus jó illata, legalább annak kellene lennünk. Olvasom, hogy egyes szentek sírjából valami csodálatos, kellemes illat áradt. Ez annak következménye, hogy életük során a tisztaság, a szeretet, az erények illatát gyűjtötték össze életük Isten felé forduló virágkelyhében. De nagy szükség lenne erre az illatra bűntől bűzlő világunkban!

* * *

Egy francia bölcselelő megjegyzi, hogy minden tudás szimpatikus eredetű. Csak azt tudjuk igazán, az lesz értelmünk megbízható lakója, amit szeretünk. Ismeretszerző útjainkon ő a legmegbízhatóbb vezetőnk és barátunk. Ha megvizsgáljuk azok életét, akik valami nagyot alkottak a tudomány, a technika, a művészet világában, mindig a szorgalmukat izmosító szeretetre találunk. Ez minden tehetség kibontakoztatója. Nem véletlen, hogy a szeretet főszerepet játszik kereszténységünk értékelésében. Az tud jól prédikálni, aki szeret prédikálni. Az tudja átadni a hitet, aki szereti hitét. Az lesz jó keresztény, aki szereti Krisztust, és ezért életével, szavával mindenkinek hirdeti.

* * *

Alapvető probléma lelkipásztori munkánkban az egységes gyakorlat hiánya. Megértem azokat a lelkipásztorokat, akik komoly követelményeket támasztanak a kereszteléssel, az esketéssel kapcsolatban. Lelkiismeretünk arra ösztönöz, hogy ezek felvételét komoly előkészület előzze meg. Ez azonban csak akkor valósulhat meg, ha kellő időben jelentkeznek, és komoly hit az indítékuk. Sajnos, a legtöbb esetben nem így történik. Ha vállalják is a feltételek teljesítését, ez a vállalás igen rövid időtartamra szól. Nyilvánvaló, hogy adminisztratív módszerekkel senkit sem lehet hívó emberré változtatnunk.

Igen gyakori eset az, hogy a lelkipásztor előtt nyilvánvaló: a szentség kiszolgáltatását nem megfelelő indokok alapján kérik. A szülők, a nagyszülők szorgalmazzák, akik valamit megőriztek a régebbi idők hagyományaiból. Gyermekük vallási élete a nullpont körül mozog, és ez elsősorban nem az ő hibájuk. A visszautasítást mégis veszélyesnek tartom. Hiába szólok az értelmükhöz, tudnom kell, hogy az ember alapjában nem értelmes lény. Túlteng benne az érzelmi élet, és ateista közszellem uralja a lelkeket. Még fellelhetők a régi hagyomány foszlányai jelenlegi társadalmunkban, amely se nem pogány, se nem keresztény. A szentségeknek bizonyos mágikus erőt is tulajdonítanak, és ha elutasítom őket, gyűlöletet ébresztenek Egyházunk iránt. Az evangélium példabeszéde szerint a későn jött munkások egyenlő bért kaptak a reggel óta dolgozókkal. A kereszténység alapjában nem csak igazságos. Több ennél: irgalmas.

* * *

Történelmi tapasztalat, hogy az igazi értékek fénye egy-egy kiváló személyiségben ragyog fel olyan erővel, hogy magával ragadja a tömegeket. Egy nemzet szabadságvágya, erkölcsi felemelkedésének igénye, élete jobbra fordítása a „nagy” emberekben növekedhet

olyan lángoszloppá, amelyet a nép is követ tűzön-vízen át. Az ő színrelépésük táplálja bennünk a remény mécsesét. Sikerük attól függ, hogy van-e bennünk annyi testi-lelki életerő, hogy tüzet fogjunk, és méltók legyünk a jövő évi virradatra. Ha ez hiányzik, hiába jönnek a nagy „gyújtogatók”.

Várnagy Elemér: A cigányok és a katolikus egyház

Bevezetés

A XV. század elejétől fogva, amikor az első cigány csoportok megérkeztek Európába, a nem cigány népek többnyire ellentétes magatartással fogadták őket: egyik a merev elutasítás, másik az elfogadás volt. A trentói zsinat nyomán olykor előkerült ugyan a papi felelősség kérdése is, de erősebben érvényesült az a sztereotíp tudat, hogy a cigány eleve rossz.

A keresztény vallási tanok megújulásának terjedésével, amely a szegények felé fordul, a cigányság is részesül itt-ott a segítség valamely formájában. A szélesebb körben ismert Néri Szent Fülöp (életéről film is készült *Legyetek jók, ha tudtok* címmel), később Kalazanci Szent József (a piarista rend megalapítója) tartoznak a sorba, akik az elesettek segítségére sietnek a katolikus egyházban. A XVII. század folyamán Rómában bíborosi védnökség alatt jön létre a cigányokkal foglalkozó kongregáció a Madonna dei Monti kerületben (ez volt annak idején a vándorló cigányok számára kijelölt hely). Lényeges változást jelentett, hogy a meggyőzésre alapozott pedagógiával próbálták megnyerni a cigányokat az evangélium számára, felhagyva a kényszerítő módszerekkel.

A római példát követve hamarosan Palermóban is létrejött egy hasonló segítő szervezet Luigi Lanuza jezsuita atya vezetésével. Később, 1680-ban templomot is kaptak „Santa Maria va in Egitto” (az Egyiptomba menekülő Szűz Mária) elnevezéssel.

Némi lanyhulás után a XIX. században fordul ismét a figyelem a cigányok felé. Főleg nyelvi és antropológiai kérdések állnak az érdeklődés középpontjában. E figyelemfelkeltés egyúttal másságuk elismerését és tiszteletét is jelenti a katolikus egyházban. A tényleges testvéri befogadás azonban még messze volt. Helyi misszionárius kezdeményezésekről tudunk ugyan, amelyek a cigányok lelki üdvösségéért folytak, azonban még mindig előfordultak megalázások, olyan vélemények hangoztatása, mely szerint a keresztény és a cigány életforma összeegyeztethetetlenek egymással.

A XX. század elején is még az elítélés és a hallgatás volt a meghatározó magatartás az egyház részéről. Ez tartott egészen sok cigány kiirtásáig, amit a nácik vittek végbe a Harmadik Birodalomban és a fasiszták a csatlós államokban. Ekkor senki sem vette védelembe őket!

A cigány holocaust még ma is választ vár a keresztény lelkiismerettől, és felveti a nagy kérdést: Mi lesz ezen elhagyott néppel a holocaust után?

A II. vatikáni zsinat új egyházképe és a cigányok

„Az egyház minden népet meghív, mindenhol és minden időben. Nem kötődik kizárólagosan és mereven egyik fajhoz vagy nemzethez sem. Nem avatkozik be a magánélet bármely szférájába, nem kötődik semmilyen korábbi vagy új szokáshoz.” (*Gaudium et spes* 58.)

Kitűnik e kijelentésből, hogy a II. vatikáni zsinatnak új egyházképe van, amelyben evangelizációs missziója révén valamennyi népcsoporthoz fordul, felismerve, külön-külön értékelve őket saját kulturális méltóságuk alapján.

Alapvetően irányadó az 1965. október 28-án kelt *Christus Dominus* kezdetű dekrétum, amely felhívja a püspökök figyelmét azokra a hívekre, akik életkörülményeik miatt nem kapcsolódhatnak be megszokott módon a plébániák életébe.

Az 1983-ban napvilágot látott Egyházbizottsági Kódex ezt a globális rendelkezést váltja aprópénzre. Így többek között a Kódex elismeri a cigányok etnikai-kulturális értékeit.

A tridenti zsinat koncepciójának megfelelően a *christifideles* (krisztushívők) valamennyien – köztük a cigányok is – elhivatottak Krisztus Testének építésére. (Can. 208.)

* * *

A pápák sorában VI. Pál volt az első, aki különös figyelemmel fordult a cigányok felé. Ezt megelőzően már 1958-ban XII. Pius pápa megalapította az OASNI (Opera Assistenza Spirituale Nomadi in Italia) szervezetét, amely a nomád csoportok – így a cigányok – lelki segítségére jött létre. Sőt már 1868-ban Belgiumban egy kapucinus szerzetes, Daubresse megalapította az ún. „Szegény Nomádokról Gondoskodás” szervezetét. Hollandiában a jezsuiták speciális szervezetet létesítettek a lakókocsikkal vándorlók támogatására 1945-ben. Franciaországban Fleury atya vezetésével indult meg a munka e területen. Püspöke, Bernardin Collin különösen támogatta az ő kezdeményezését. Később az ugyancsak francia André Barthelemy katolikus pap (rasaj) – akit a világ cigányai mindenütt egyszerűen Yoska névvel illettek – teljesítette ki e mozgalmat, megalapítva egyúttal a C.C.I.T. (Comité Catholique International pour les Tsiganes = Nemzetközi Katolikus Bizottság a Cigányokért) szervezetét 1975-ben. Egy belga katolikus házaspár (Eliza és Leon Tambour) vezetésével ma is erőteljesen működik e szervezet, évenként más-más országban tartva meg rangos nemzetközi konferenciáját, amely az ökumené szellemében tevékenykedve, nyitottságánál fogva nemcsak katolikusokat fogad be a cigányság segítése érdekében. Időközben Németországban is megindult a munka, Spanyolországban pedig Luis Artigues Jézus Társaság-i atya vezetésével létrejött a „Segretariados pro Gitanos” szervezet.

1965 fontos évszám témánk vonatkozásában, mert ekkor VI. Pál részt vett egy nagyszabású zarándoklaton a zsinati atyák kíséretében, ahol találkozott az Európából összesereglett cigány csoportokkal. E nap történelmi eseménynek számít a katolikus egyház életében. Többek között ezt mondta a pápa a cigányoknak: „Ti nem az egyház peremét képviselitek most, hanem éppen a központját alkotjátok, az egyház szívében vagytok.” A pápa hangsúlyozta, hogy a nem cigány (gadzso) keresztényeknek szolidaritást és testvériséget kell vállalniuk cigány testvéreikkel, szeretve őket most úgy, mint ahogy a korábbi években félreismerték és lenézték őket. A zarándoklatot követően VI. Pál 1965. október 27-én megalapította, a *Christus Dominus* dekrétum nyomán, az *Opus Apostolatus Nomadum* szervezetét, amely a cigányokkal is foglalkozik. Később, 1970-ben pedig létrejött az a Szentszéki Bizottság, melynek címe: *De migratorum atque itinerantium cura* (= az elvándoroltak és az úton lévők gondozása).

* * *

VI. Pál tehát új utat nyitott meg a cigányokkal foglalkozó lelkipásztori munkában, melyet napjainkban II. János Pál folytat. A szentatya különös hangsúlyt fektet cigány testvéreink evangelizálásában a családokra, melyeknek belső melegsége oly erős e népcsoportnál. „... Krisztushoz méltó fogadtatásban részesítsük a cigányokat, értsük meg őket, tiszteljük identitásukat, barátságos párbeszédet alakítsunk ki, jellemezzék bennünket a kölcsönösen humánus segítőkészség.” (1980)

Egy 1989-es beszédében a következőket mondja a pápa: „Az egyház tanításának fényében – mely mindig figyelmet szentel az ember problémáinak – bármilyen megkülönböztetés a cigányokkal szemben helytelen és elítélendő, hisz ellenkező az ilyen magatartás az evangélium tanításával, mely szerint minden ember Isten gyermeke és Krisztus testvére.”

Ugyanebben a beszédben később így folytatja: „... Gyakran előfordul, hogy a cigányokat visszautasítják vagy lenézik. A világnak – melyet nagyrészt a profitéhség és a gyengébbek

lenézése jellemez – magatartást kell változtatnia. Nomád testvéreinket nem csupán egyszerű megtűréssel kell kezelnünk, hanem baráti, befogadó, testvéri lélekkel.”

II. János Pál pápa 1993. április 7-én (50 évvel ezelőtt vitték az első cigány csoportokat Auschwitzba!) levelet küld a haláltábor helyén összegyűlt cigány testvéreihez. Ez az első alkalom, hogy a katolikus egyház nyilvánosan elismeri a cigány holocaustot. Azt az áldozatot, melyet hosszú időn át elfelejtett a keresztény lelkiismeret. Idézzünk egy részletet a levélből: „Auschwitz számunkra, XX. századi embereknek figyelmeztetést és drámai kiáltást jelent az emberi méltóság és jogok tiszteletben tartására, legyenek azok akár az egyes embereké, akár egész nemzeteké vagy népcsoportoké. Ma különösen emlékeznünk kell erre, amikor Európa szívében újra a megkülönböztetés és a gyűlölet tűzfészkei robbannak etnikai alapon, aminek következtében erőszak, hatalmaskodás, vérengzés folyik... Mély meghatódottsággal hajtok fejet, térdelek le azon a földön, amely magába rejti a náci fajirtás áldozatainak hamvait, megemlékezve cigány testvéreink tragikus haláláról, akik az Auschwitz-Birkenau-i haláltábor foglyai voltak. Azelőtt többször megtettem ezt az utat krakkói érsekként, ma mint pápa teszem ugyanezt.”

A pápai tanítás összekapcsolja az evangelizációt és az ember fejlődését. Az egyház hivatott mind az ember egyéni jogait, mind a közösségek jogait megvédelmezni: nemzeteket, népcsoportokat, kisebbségeket kultúrájukkal és anyanyelvükkel együtt.

Így szól a pápa: „az ember jogait, valamennyi Isten által teremtett emberét Krisztus megváltotta: ezek a jogok rátok is érvényesek éppúgy, mint az emberiség más tagjaira.” (1980)

„Ti drágák vagytok a pápa szívének, éppúgy, mint a többi kisebbség is, akik oly sokat szenvedtek a második világháború idején. Ti részei vagytok e kisebbségeknek, akik nehéz életkörülményeitek között is igyekeztek hűségesek maradni identitásukhoz, életvitelekhez, régi kulturális hagyományaitokhoz.” (Elhangzott 1991. szeptember 26-án egy cigány zarándokokból álló pápai magánkihallgatáson, ahol magam is részt vettem.)

A pápának ez utóbbi nyilatkozata igen jelentős politikai és szociális vonatkozásokban is. Ugyanis – hangoztatta a pápa – a cigányok, akik évszázadokon keresztül kivetettek és visszautasítottak voltak a társadalom részéről, ma egy elismert, transznacionális kisebbség, akiket tisztelnek Európában, akik békés életet élnek, és univerzális testvériséget hirdetnek. Paradigmatikus kisebbségnek nevezi a szentaty a cigányságot, akik olyan életutat, életstílust, értékeket képviselnek a beköszöntő harmadik évezred civilizációja számára, amelyben az ember, felfedezve önmagát, mély belső dimenziókban el tud szakadni az abszolút mértékben térbe zárt biztonságtól, hogy új kulturális, szociális és politikai teret nyisson, ahol szembesülnek és megértik egymást a különböző identitások a szolidáris találkozások különbözőségeivel, minden ember és minden népcsoport között. Már nem szétválva barátra és ellenségre, városi polgárra és idegenre, többségre és kisebbségre, hanem összefogva egy egyetemes közösséghez tartozás szolidáris tudatával, a „homo viator” transzkulturális és transznacionális demenziójában.

Mint ismeretes, minden karácsonykor és húsvétkor a pápa az *Urbi et Orbi* áldáskor 1978-tól kezdve cigány (romanesz) anyanyelvükön is köszönti a romákat, besorolva így őket is a világ többi népei közé. Az emberiség egyesülésének megváltó terve, valamennyi kultúra tisztelete, amiben kifejeződik az emberi méltóság, éppen a cigányok segítségével, a „vándorló népen” keresztül tárul elénk: kibékülés más népekkel, kisebbségekkel, különböző embercsoportokkal, melyek eddig megalázottak voltak a történelem sodrában. Végül a pápa idézi az Apokalipszis vízióját: „Ezután akkora sereget láttam, hogy meg sem lehetett számlálni, minden nemzetből, törzsből, népből és nyelvből. Ott álltak a trón és a Bárány színe előtt, fehér ruhába öltözve, kezükben pálmaágakkal. Nagy szóval kiáltották: Üdv Istennek, aki a trónon ül és a Báránynak.” (Jel 1,9–10)

* * *

Egyébként a II. vatikáni zsinat egyik fő feladata volt az egyház önmagáról alkotott képének világos megfogalmazása. Így témánk vonatkozásában a zsinat után hamarosan kikristályosodik az *inkulturáció* fogalma. Ez azt jelenti, hogy amint Isten Fia egy meghatározott kultúrához tartozó emberben, Jézus Krisztusban testesült meg, inkarnálódott, hasonlóan kell az egyháznak is testet öltetnie minden nép kultúrájában. Tehát be kell fogadni minden kultúrának, így a romák kultúrájának is valamennyi értékét, beillesztve azokat a kereszténység életébe. Következésképpen nem a homogeneitás a cél, hanem a sokrétű változatosság harmóniája.

A zsinat szerint a keresztények feladata a társadalom teljes szolgálata, különösen azon rétegek segítése, akik legjobban rászorulnak, hisz Jézus is azért jött, hogy mindenkinek szolgálja legyen, előmozdítsa a társadalmi igazságosságot, segítse a szegényeket és üldözötteket.

Ez a krisztusi koncepció „azt jelenti: el kell szakadnunk attól, hogy folytonosan az »érdem« mércéjével mérjessünk másokat (ki érdemes a szeretetre, és ki nem); ... még közvetve sem szabad kutatnunk, ki a »megigazult«, ki méltó az elfogadásra, kit viselhet el a hívó! Milyen felháborító ötlet volna! S mégis a világ tele van »hívókkal«, körülöttük pedig az általuk alig elviselhetőnek tartott emberek: zsidók, néger, [cigányok – betoldás tőlem,] eretnekek, kommunisták, pogányok, fanatikusok és így tovább.” Thomas Merton, a trappista szerzetes e sorokat 1966-ban, közvetlenül a II. vatikáni zsinat után írta, s mennyire igaza volt s van ma is, a harmadik évezred küszöbén!

Mi más ez, mint amit közel 30 év után, most, a 2000-es. szentév előkészületei alkalmából hangoztat és hangsúlyoz a katolikus egyház: emlékezni mindarra, amivel eltávolodtunk Krisztus evangéliumának szellemétől; lemondani a botrányszámba menő gondolkodás- és magatartásmódról; nem engedni a türelmetlen és erőszakos módszereknek, hanem nagy, cselekvő szeretettel állni a szegény néprétegek mellé. Ugyanis „minden ember meg van hívva. Különböző módon, de ehhez az egységhez tartoznak, vagy ehhez vannak rendelve mind a katolikus hívók, mind Krisztus más hívei, mind pedig általában az összes ember, akiket Isten kegyelme meghívott az üdvösségre.” (*Lumen gentium* 13.)

Végül hadd emlékezzünk Aranyszájú Szent János nagyszerű hasonlatára: „Amíg bárányok maradunk, győzünk. Ha ezer farkas vesz is körül bennünket, diadalmasan legyőzzük őket. De mihelyt farkassá változunk, veszítettünk: mert akkor elmarad a Pásztor segítsége, aki csak a bárányokat eteti, a farkasokat nem.” (34. homília Szent Máté evangéliumához.)

Irodalom

1 Giovanni Paolo II: *Discorsi*, 1980. in *On the move*, Pontificia Commissione per la pastorale delle migrazioni e del turismo, No.31.; 1989 in *People on the move*, Pontificium Consilium de spiritali migrantium atque itinerantium cura. No.35.; 1991 in *L'Osservatore romano*, 27. 9. 1991.

2 Giovanni Paolo II: „Messaggio agli Zingari ad Auschwitz” in *Lacio Drom* 1993. No.2.

3 II. János Pál, 1994: *Tertio millennio adveniente* – „A harmadik évezred közeledtével...” című apostoli levél. (Részletek. *Mérleg*, 4.sz. 363–365. pp.)

4 Thomas Merton, 1966: Egy bűnrészes szemlélő megjegyzéseiből. (Részletek a *Conjectures of a Guilty Bystander* című naplóból. Doubleday and Company. Magyar fordításban: A csend szava. Szent István Társulat, Budapest. 293–304. old.)

5 Nemeshegyi Péter, 1995: A II. vatikáni zsinat egyházképe (*Távlatok*, 1.sz. 59–67. old.)

6 Bruno Nicolini, 1993: La Chiesa cattolica e gli Zingari (In: *Zingari ieri e oggi*. Centro Studi Zingari, Roma. 113–132. old.)

7 Paolo VI: Discorsi in *Lacio Drom*, Centro Studi Zingari, Roma. 1965. No.1.; 1965. No.4.; 1975. No.4.

Figyelő

Szabó Ferenc: A zsinat – harminc év után. Egyházunk a korfordulón

Harminc éve, 1965. december 8-án fejeződött be a II. vatikáni zsinat, amely minden kétséget kizáróan fordulópont volt a katolikus egyház újkori történetében. XXIII. János pápa 1959. január 25-én, három hónappal megválasztása után jelentette be, hogy egyetemes zsinatot szándékozik összehívni, és 1962. október 11-én nyitotta meg az első ülészsakot. A második ülészsaktól kezdve VI. Pál pápa alatt folytatta és fejezte be munkáit az egyház korszerűsödését („aggiornamentó”-ját) célzó zsinat, amelyen 2124 és 2399 között mozgó létszámmal vettek részt a világ püspökei. Mint ismeretes, összesen 16 okmány született: 4 konstitúció (*Lumen gentium* az egyházzól, *Sacrosanctum Concilium* a liturgiáról, *Gaudium et spes* az egyház és a világ viszonyáról, *Dei verbum* a kinyilatkoztatásról), továbbá 9 határozat (missziók, papi szolgálat, szerzetesek, püspöki szolgálat, papnevelés, világiak apostolsága, keleti katolikus egyházak, ökumenizmus, tájékoztatási eszközök), végül 3 nyilatkozat (vallásszabadság, nem keresztény vallások, keresztény nevelés). E dokumentumok *összessége* magyar fordításban csak 1975-ben, tíz évvel a zsinat befejezése után jelent meg a Szent István Társulatnál. Az állami cenzúra (ÁEH) sokáig nem engedélyezte néhány dokumentum közzétételét.

Már ez a tény is késleltette a zsinati tanítás megismertetését, a zsinat fogadtatását. Igaz, jelentek meg könyvek (nem számítva Saád Béla és Vitányi György 1967-es „beszámolóját” a zsinatról), amelyek az új zsinati teológiát közvetítették (Szennay András, Gál Ferenc, Cserháti József és Nyíri Tamás), de a hatvanas és hetvenes években még igen korlátozott volt a magyar katolikus könyvkiadás. Ezt a hiányt igyekeztek pótolni a külföldön megjelentetett kiadványok és folyóiratok: Török Jenő, illetve a bécsi *Opus Mystici Corporis* könyvei, a *Szolgálat* és könyvmellékletei, a *Vatikáni Rádió* adásai és könyvakciója, a *Mérleg* és a *Katolikus Szemle*. Eredeti írások és fordítások egyaránt szerepeltek a külföldről hazaküldött könyvek között.

Közismert, hogy világviszonylatban sem történt zökkenőmentesen a zsinat fogadtatása. Egyes helyeken, pl. Nyugat-Európában, egyre inkább elmélyült a szakadék a tradicionalisták (integristák) és a progresszívek (modernisták) között. A két szélsőség úgyszólván egymást indukálta: Lefebvre érsek és követői, illetve holland, svájci/német kontesztálók nevei jelzik a szélsőségeket. A zsinat után kitört „viharban” sokan – papok és hívek egyaránt – elveszítették a tájékozódás támpontjait. Egyesek vissza akartak térni a zsinat előtti egyházképhez és tanításhoz (az I. Vaticanum és a trentói zsinat szellemiségéhez), mások viszont – maradnak tartva nemcsak a „római” teológusokat, hanem olyan jeles „új teológusokat” is, mint pl. H. de Lubac, H. U. von Balthasar vagy akár Y. Congar és K. Rahner – már a III. vatikáni zsinatot kezdték sürgetni. Nem csoda, ha VI. Pál pápa, aki pedig segítette a zsinaton a haladó teológusok áttörését, kezdett fékezni. II. János Pál pedig még fokozottabban óvott a progresszista túlzásoktól, bár szüntelenül hangoztatta, hogy pápasága fő feladatának a II. vatikáni zsinat határozatainak megvalósítását tartja. Húsz évvel a zsinat befejezése után rendkívüli szinódust hívott össze, hogy a világ püspökeivel felmérje, kiértékelje a zsinati fogadtatást, és fokozza az új evangelizálást.

Anélkül, hogy itt a magyarországi „repció” helyzetét mérlegelném, inkább általánosságban szólnék arról, hogy az ún. kontesztáló teológusoknak (lásd pl. az ún. „kölni nyilatkozat” aláíróit és a továbbgyűrűző tiltakozásokat) nem adhatunk igazat, amikor

eltávolodnak a zsinat tanításától. Kétségtelen, hogy létezik egy bizonyos római centralizmus, sőt „helyi egyház ellenes komplexus” is. (Valadier francia jezsuita megfordította H. U. von Balthasar kifejezését, amikor ezt mondta.) A bonyolult egyházi és világpolitikai helyzetben nem lehet mindenért a pápát felelőssé tenni! A katolikusoknak mindenképpen meg kellene találniuk az egyensúlyt a merev dogmatizmus és a mállasztó relativizmus között. Az újabb egyháztörténet megmutatta, hogy a modernség problémái nem oldódtak meg azzal, hogy X. Piusz 1907-ben, XII. Piusz pedig 1950-ben elítélte a „modern” teológiát. Persze mindkét esetben voltak valóban „modernisták” és „relativisták” is, de a II. vatikáni zsinat új teológiai szemléletére égetően szükség volt. A további kérdések (teológiai és egyházfegyelmi problémák) tisztázásához szükség van a szabad eszmecserére, a kutatás függetlenségére; de ugyanakkor a teológusoknak és egyházi tanítóknak érezniük kell felelősségüket, amikor még ki nem forrott, és főleg a lényegi katolikus tanítástól teljesen eltérő (megalapozatlan) nézeteket kitergetnek a sajtóban és a médiumokban. Ugyanez vonatkozik a bomlasztó egyházkritikára is. A kritikusoknak figyelniük kellene arra is, hogy szem előtt tartásuk azt, amit a zsinat az igazságok hierarchiájáról mondott (*Unitatis redintegratio*, 11). Az emberi jogok, a béke és az igazságosság, az élet védelme, a harmadik világ fejlődése stb. mind olyan problémák, amelyeket a pápai megnyilatkozások sürgetnek, és ezek fontosabbak, mint pl. a cölibátus vagy a nők pappá szentelése. Az egyháznak mindenekelőtt arra kell segítenie az embereket, hogy megtalálják életük értelmét, hogy felfedezzék Jézus Krisztust, aki az egyedüli Üdvözítő. Az új evangelizálás ma az egyház elsőrendű feladata.

Ugyanakkor az is igaz, hogy bizonyos római dokumentumok nem tesznek kellő különbséget a lényeges és a járulékos között, tehát nem veszik figyelembe az igazságok hierarchiáját. Az egyháznak mindenképpen szembe kell néznie a modernség kihívásaival; nem szabad struccpolitikát folytatnunk, elkendőzve a problémákat. (Néha püspöki szinódusokon ezt láthattuk: pl. amikor egyes afrikai főpásztorok felhozták a papi cölibátus ottani nehézségeit, vagy máskor nyugat-európai püspökök a születésszabályozás kérdését kezdték feszegetni.) Az egyház csak úgy folytathat párbeszédet a mai világgal, ha képes lesz felkelteni hívei szabadságát, felelősségérzetét és teremtő készségét, és így felnőtt elkötelezettségre serkenteni Isten népét. Túljutva a múlt nosztalgiáján és valami naiv és ostoba progresszizmuson, amely az újítás lázában megtagad minden folytonosságot a nagy keresztény hagyománnyal, meg kell valósítanunk a zsinati agglomerációt. Nem feledve a hagyományt tisztelő és egyházát szerető H. de Lubac figyelmeztetését: az igazi hűség nem a konzerválásban, a merev megőrzésben mutatkozik meg, hanem a helyes haladásban: az új idők („idők jelei”) hívását meghallva régít és újat hozunk elő a gazdag keresztény lelki/szellemi örökségből.

II. János Pál pápa magyarországi látogatása során megjelölte egyházunk zsinati megújulásának távlatait, az evangelizálás és az egyházi élet újjászervezésének feladatait. A magyar egyház lassan mozgósítja a négy évtizeden át elfojtott vagy megnyirbált életerejét. Mindenfelé az élet jelei mutatkoznak. Az ateizmus teléből felocsúdó keresztényekre mérhetetlen feladat vár. Csakis a keresztények, a hívők összefogása lehet célravezető. Az ateizmussal vagy a gyakorlati materializmussal szemben mégiscsak a Krisztus-hívők képviselik a reménységet. Jézus Krisztusról kell tanúságot tennünk: az a legelső evangelizálás. Az evangéliumi tanítás terjesztése ezt követi a családban, az iskolákban, a lelkipásztoroknál, a katekézisben, a médiumok révén... De hitelességünk kritériuma az egység és a szeretet lesz: az egyházon belüli egység, a kereszténység egysége, és szolidaritás minden jóakarató emberrel, hogy apró kövekkel építsük a szeretet civilizációját.

II. János Pál a világiak szerepéről (A magyar püspöki karhoz Budapesten)

A zsinat ráirányította figyelmünket a világiak értékes és egyedülálló szerepére, amit az egyház növekedése érdekében betöltenek: „A világiak apostoli tevékenysége részesedés magának az egyháznak üdvözítő küldetésében, erre az apostolkodásra maga az Úr rendeli őket a keresztséggel és a bérnállással... A világiaknak főképpen az a feladat jut, hogy jelenlévővé és tevékenyvé tegyék az egyházat azokon a helyeken, és olyan körülmények között, ahol csak általuk lehet az egyház a föld „sója” (*Lumen gentium*, 33). A zsinatnak ez a tanítása minden hívővel érzékeltetni akarja hivatásuk nagyságát: nekik is kötelességük, hogy Krisztus tanítványává tegyék a környezetükben élő embereket. [...] Az együttműködés különböző formái között van néhány, amely sajátos világi illetékességet feltételez, mint például azok, melyek az apostoli munka anyagi és szervezési feladataival kapcsolatosak. Nem jó, hogyha ezek elvonják a papság erőit. De vannak még más tevékenységek is, mint például bizonyos szentségek és szentelmények kiszolgáltatása, betegek és gyermekek gondozása, biblia és imacsoportok szervezése. Ezeket nyugodtan olyan világi férfiak és nők gondjára lehet bízni, akik erre önként, megfelelően felkészülve vállalkoznak.

Harminc éve jelent meg a *Gaudium et spes*

Rómában és Loretóban nemzetközi konferenciával emlékeztek meg a *Gaudium et spes* kezdetű, az egyház és a világ kapcsolatával foglalkozó zsinati konstitúció megjelenésének 30. évfordulójáról. Az ünnepi megemlékezést nov. 8-án este a szinódusi aulában tartották. A Sodano bíboros államtitkár, E. Pironio bíboros (a Világiak Pápai Tanácsának elnöke), valamint R. Etchegaray bíboros (a Justitia et Pax Pápai Tanács elnöke) után maga a szentatya tartott hosszú beszédet a zsinati okmány jelentőségéről és időszerűségéről. A nemzetközi tanácskozás nov. 9. és 11. között Loretóban folytatódott. – Most Ipacs Katalin, a Vatikáni Rádió munkatársa foglalja össze a pápai beszédet. (Szerk.)

Bevallom – mondotta beszéde elején a pápa –, hogy a *Gaudium et spes* különösen kedves szívemnek, nemcsak a benne kifejtett témák miatt, hanem azért is, mert megadatott számomra, hogy közreműködhettem megszövegezésében.” A pápa elmondta, hogy miként is történt ez. Még mint fiatal krakkói segédpüspök tagja volt az „idők jeleit” kutató zsinati albizottságnak, 1964-től pedig felkérték, hogy vegyen részt a szöveget kidolgozó központi albizottság munkájában. Éppen mivel ennyire közelről követte létrejöttét, és értékelhette próféta értékét, pápai tanítóhivatala integráns részévé tette: már *Redemptor hominis* kezdetű enciklikájával, amely magába foglalja e konstitúció igazi örökségét; tehát azt, hogy az emberiség és a világ természete és rendeltetése csak a megfeszített és feltámadt Krisztus fényében tárul fel teljességében.

A szentatya a zsinat megkoronázásának nevezte a *Gaudium et spes* konstitúciót, amelyen keresztül az egyház különbségtétel nélkül minden emberhez szól, hogy kifejezze szeretetteljes szolidaritását a háborúktól megtépzott és lelki, erkölcsi válságok között vergődő mai emberek iránt. Az egyház kétezer éves történelme során eddig egyszer sem fordult elő, hogy egy egyetemes zsinat ilyen nagy lelkipásztori figyelmet és aggodalmat tanúsított volna az emberiség evilági sorsa iránt, és ennyire magáévá tette volna azt. Éppen ez a tény magyarázza, hogy a konstitúció óriási visszhangra talált. 1965. december 7-e, a *Gaudium et spes* közzététele óta hatalmas változás ment végbe a világban: vége a hidegháborúnak, az ember a Holdra szállt, utat tört magának a génszűrésnek, óriási mértékben megsokszorozódtak a hírközlő eszközök, amelyek egyre nagyobb mértékben befolyásolják az emberek mindennapi életét a föld minden szögletében.

Ha a dolgok lényegét tekintjük – folytatta beszédét a pápa –, továbbra is érvényes hatékonysága; ami pedig időszerűségét illeti, ma még nagyobb erővel kérdezzük a *Gaudium et spes* szavaival: Vajon a korunkban végbement változások valóban mindig az ember igazi javát szolgálták? Illetve: megvalósítható-e a tökéletesebb evilági rend a lelki értékek nélkül? Jogos tehát, hogy a harmadik évezred közeledtével ismét átgondoljuk a *Gaudium et spes* útmutatásait – mondotta a pápa; majd rátért a dokumentum tartalmának elemzésére.

Elsőként azt emelte ki, hogy az emberek állandóan keresik életük eredetét és célját, a szenvedés, a bűn és a halál értelmét. Csak Jézus Krisztusban találunk teljes és végleges választ; Ő az „emberi élet kulcsa, középpontja és végcélja”. Az okmány a rá jellemző dialogizáló stílusban foglalkozik a korabeli ateizmus kihívásával, és megpróbálja kikutatni azokat az okokat, amelyek eme összetett jelenség eredeténél meghúzódnak, és nagy megértést tanúsít a tévelygő, a hit útjáról letévedt emberek iránt. Egyben rávilágít arra, hogy a hívők is felelősek lehetnek az ateizmusért: hamis tanítást mutatnak be Istenről, és főleg gyakorlati életükkel inkább elrejtik, semmint felfednék Isten arcát. A *Gaudium et spes* állásfoglalása szellemében hozta létre VI. Pál pápa még a zsinat lezárásának évében, 1965-ben a Nem Hívőkkel foglalkozó Vatikáni Titkárságot.

Az okmány ragyogó leírását adja annak, hogy mi az egyház küldetése az emberi személy méltóságának védelme, valamint az emberi közösség és az emberi tevékenység területén, felajánlva segítségét; de ugyanakkor elismeri azt is, amit maga az egyház kap a mai világtól. A társadalmi, gazdasági étellel foglalkozva mindjárt a bevezető megfontolásban felhívja a figyelmet korunk nagy botrányára: a gazdagság és a szegénység egyre növekvő szakadékára, majd a politikai etika megvalósítását sürgeti, olyan politikáét, amely a nemzetek közötti kapcsolatokban és egy-egy nemzetben belül is nem tekinthet el az erkölcsi értékektől. A zsinat felhívása a háborúk ellen, a népek és fajok közötti ellentétek megszüntetésére, amennyiben minden ember Isten nagy családjához tartozik, ma még időszerűbb, mint valaha. A pápa emlékeztetett napjaink testvérgyilkos, népirtó mészárlásaira és a háborúk rettenetes következményeire, mint az éhség, járványos betegségek, menekülők milliói. A keresztényekre a béke visszaállítása terén különös felelősség hárul, amint ezt a pápa több alkalommal hangsúlyozta. Ezért 1986. november 27-én Assisibe összehívta a világvallások képviselőit. „A *Gaudium et spes* hullámhosszán mozogtunk – emlékezett rá a pápa –, amikor Szent Ferenc városában imádkoztunk és böjtöltünk attól a bizalomtól eltöltve, hogy ezzel a halálos ellentétektől megosztott emberek közötti együttélés humanizálásához járulunk hozzá.”

A szentatya beszéde végén ismét annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a *Gaudium et spes* konstitúció a kibocsátása óta eltelt 30 évben semmit sem veszített időszerűségéből, mert ha bizonyos kijelentései ma túlságosan is bizakodónak tűnnek, az okmány egész valójában a reménység realizmusának talaján áll, és erre biztatja az egyház gyermekeit is. A pápa kiemelte még, hogy a *Gaudium et spes* milyen nagy indítást adott a világiaknak, férfiaknak és nőknek, hogy kapcsolódjanak be az egyház tevékenységébe, és az evangélium szellemével hassák át az evilági valóságot. Korunk egyháza számára továbbra is ez a legsürgetőbb feladat, és egyben a legragyogóbb reménysugár.

A *Gaudium et spes* zsinati konstitúció által kifejezett remény Krisztus és a jóakarató emberek szívében működő kegyelem nélkül soha sem valósulhat meg. Ez a szilárd meggyőződés vezérli az egyház zarándokútját, főként napjainkban, és bár árnyak és bizonytalanságok jelölik meg a mai világot, ugyanakkor tanúi lehetünk a hit felébredésének, és annak a vágyaknak is, hogy testvéribb, szolidárisabb világ épüljön.

Nemeshegyi Péter: A valódi Jézus keresése

Gyors egymásutánban jelent meg a magyar könyvpiacra a valódi Jézus feltárására törekvő három mű. 1) Vermes Géza: *A zsidó Jézus. Ahogy egy történész az evangéliumokat olvassa* (Osiris kiadó Bp., 1995); 2) Karl Herbst: *A valódi Jézus. Egy teljesen más istenkép* (Elpidia kiadó, Budapest, 1995); 3) Pinchas Lapide – Ernst Luz: *A zsidó Jézus. Zsidó tézisek, keresztény válaszok* (Logos kiadó, Budapest, 1994). A három közül az elsőnek eredetije 1973-ban, a másodiké 1988-ban, a harmadiké 1979-ben látott napvilágot. Magyar fordításunk szinte együttes piacra dobása mutatja, hogy országunkban ma nagy érdeklődésre számító aktuális témáról van szó. Ezért fontosnak tartjuk, hogy részletesen megtárgyaljuk e három könyvet.

Bevezető megfontolások

Mielőtt azonban az egyes könyvek ismertetésébe és kiértékelésébe foglalnánk, egy alapvető megfontolást szeretnénk előrebocsátani.

A neves katolikus hittudós, Karl Rahnermondotta a következőt: „Bevallom, hogy egy rendszeren belül gondolkodó teológus (systemimmanenter Theologe) vagyok. Tudom, hogy ezzel a kijelentéssel sokak számára eleve lehetetlenné tettem magamat. Mi okosat is mondhatna nekünk – gondolják ők – az olyan ember, aki egy gondolatrendszerbe szorította magát, és így feladta gondolkodási szabadságát? Én azonban, ellenkezőleg, úgy vélem, hogy a katolikus egyház hitrendszerének elfogadása szabadított meg engem egyéni, és ezért szükségképpen korlátolt nézőpontom fogságából.”

Rahnernek e kijelentése jutott eszembe, amikor Vermes és Herbst könyvét olvastam. Ők a keresztény hit egyházi hagyományától független személyes kereséssel próbálják felfedezni a „valódi Jézust”. Meg vannak győződve arról, hogy szimpátiával, de előítéletmentesen szemlélik a Názáretit. Jézus-képük megrajzolásához a modern kritikai szentírásstudomány módszerét használják abban a meggyőződésben, hogy Jézust már első tanítványai, főképpen Pál, félreértették és félremagyarázták, a görög gondolkodásmód szerint megfogalmazott későbbi krisztológiai tanételek pedig meghamisították.

Fel kell itt tennünk a kérdést: Remélhetjük-e azt, hogy 2000 év távlatából, és pedig a Jézus-esemény hatástörténetétől (Wirkungsgeschichte) magunkat függetleníve, helyesebben tudjuk megérteni az igazi Jézust, mint első tanítványai? Lehet-e Pál tanítását, melyet ő saját bevallása szerint, a jeruzsálemi ősegyház tagjai, főképp annak „tekintélyesei”, Péter, János és Jakab elé tárt, „nehogy hiába” fáradozzon, melyet ezek a tekintélyek jóváhagytak, és megbízták Pált a pogányok evangelizálásával (Gal 2,19), egyéni félreértésnek tartani, és így őt a hit megmásításával vádolni?

Már a múlt század liberális teológusai, Harnack és társai megpróbálták egy az apostoli és egyházi hit köpenyétől megfosztott „történeti Jézust” rekonstruálni, de Albert Schweitzernek *Geschichte der Leben-Jesu Forschung* című korszakalkotó műve kimutatta, hogy e tudósok nem a valódi Jézust, hanem saját 19. századbeli vallási felfogásuk „képére és hasonlatosságára” teremtett Jézust tártak olvasóik elé.

Az élő, tanító, kínhalált szenvedő és feltámadó Jézussal találkozó és őt hívó, elfogadó, életük árán követő, és a Szentírásban számunkra megörökítő tanítványok Jézus-felfogása az az egyetlen szilárd alap, amelyre minden kor autentikus Jézus-ismerete támaszkodhat.

Igaz, hogy a múlt század óta, főleg a qumrani leletek jóvoltából, bővült a Jézus-korabeli zsidóságra vonatkozó ismeretünk; igaz, hogy finomabbak lettek a történelmi kritikai kutatás módszerei, de mindez nem teremtett lényegesen új helyzetet. A Holt-tenger melléki szerzetesek életét és gondolatait bemutató qumrani leletek, Vermesnek és a hozzá hasonló komoly tudósoknak egyhangú véleménye szerint, nem módosították számottevően Jézus-ismeretünket.

Napjaink történelemkritikai szentíráskutatása pedig a nézeteknek olyan dzsungeléhez vezetett, melyben, már senki sem ismeri ki magát. Még a legmegdönthetlenebbnek hitt teóriák is meginogtak.

Az e téren igen jártas Ernst Käsemann jegyezte meg egyszer tréfásan: „Az Apostolok Cselekedeteiben leírt Ananiás-Szafíra jelenetben (5,1–11) elhangzó péteri szavakat lehetne a modern szentíráskutatókra alkalmazni: *Íme, azok, akik férjedet eltemették, az ajtó előtt állnak, és kivisznek téged.*” Az új teóriával előálló tudós azt hiszi, hogy nézetének kifejtésével „eltemette” valamennyi elődjének nézetét, de tudnia kellene, hogy már ott állnak „az ajtó előtt” az utána jövők, akik az ő nézetét fogják „kivinni” és eltemetni. Egy kiváló japán protestáns szentírástudós mondta nekem mosolyogva: „Ha egy új exegetikai nézet tizenöt évig érvényben marad, az még a jobbik eset.”

Távrolról sem akarom ezzel a történelmi kritikai evangéliumkutatást feleslegesnek minősíteni. Szívesen elismerem, hogy sokat tanultunk műveikből. Azonban ne várjuk kutatásaiktól azt, amit nem adhatnak: Krisztus-hitünk megalapozását.

A kereszténység hatalmas folyamhoz hasonlít, melyet hitünk szerint az Isten Lelke, az Igazság Lelke vezérel. Ez a Lélek szállt le az emberré lett Isten Fiára, Jézusra, ezt a Lelket lehelte rá a feltámadt Jézus a tanítványokra, ez a Lélek marad Jézus híveinek népével mindvégig, eszükbe juttatja Jézust (Jn 14,26), és elvezeti őket minden igazságra (Jn 16,13). Az egyházban mint értékes edényben lakik ez a mindig fiatal Lélek, és újra meg újra megfiatalítja azt (Irenaeus). Ezért ez az „élő Isten egyháza” nemcsak „az igazság oszlopa és erős alapja” (1Tim 3,15), hanem élő hagyományfolyam, mely továbbad, megőrző és kreatív.

Rahner fent említett mondását ilyen egyházfogalom figyelembevételével kell értelmezni. Amit ő „rendszernek” (System) nevez, az nem volt számára zárt gondolatrendszer. Hiszen a khalkedoni zsinatról szóló neves cikkében éppen amelletttör lándzsát, hogy e zsinat nem a Krisztológia „végét”, hanem „kezdetét” jelenti. Amint a Nemzetközi Pápai Teológiai Bizottságnak „A hit Egységéről és a teológiák pluralitásáról” kiadott nyilatkozata hangoztatja, az igazhitűség (orthodoxia) nem egy statikus gondolatrendszer elfogadásában áll, hanem abban, hogy részt veszünk a hívő összegyház hitvándorlásában. Úton vagyunk mindnyájan a transzcendens igazság felé.

A tanulmányunkban tárgyalt első két mű szerzője nagyon határozottan elhatárolja magát az egyház hitvándorlásától, úgy vélvén, hogy ez a vándorlás már kezdettől fogva, már az újszövetségi szentírásban történt megfogalmazásakor is, tévútra terelődött. Ez e művek alapvető problémája. Lapede, hídhű zsidó lévén, egy másik nagy történelmi vallási hagyományban, az izraelita vallásban gyökerezik, de nyitott a keresztény egyház történelmi hagyománya felé is. Ezért Jézus-képe különbözik Vermesétől és Herbstétől. De térjünk most rá az egyes művek ismertetésére és kiértékelésére.

Egy történész Jézus-képe

Vermes Géának a könyv hátlapján közölt életrajzi adatai nem árulják el, hogy milyen személyes okok vezették őt arra, hogy évtizedeken keresztül Jézus-kutatást folytasson, és azt három könyvben vesse papírra. Ez a három könyv: a most magyar fordításban megjelent *Jesus the Jew. A Historian's Reading of the Gospel* (1973), *Jesus and the World of Judaism* (1982) és *The Religion of Jesus the Jew* (1993). Azt sikerült megtudnom róla, hogy az 50-es években, párizsi tanulmányai idején katolikus volt. Jelen könyvei azonban azt mutatják, hogy most már nem fogadja el a keresztény hit alaptételeit: a Szentháromságot, a Fiúisten megtestesülését, Jézus feltámadását és a Szentlélek egyházteremtő és megőrző kiadását. Fent említett három könyve közül csak az elsőt ismerem. Ebben Vermes nem nyilatkozik saját jelenlegi hitéről; de talán nem tévedünk, ha fejtegetéseinek módjából arra következtetünk, hogy hisz Izrael Istenében.

Vermes a Jézus-korabeli zsidó történelemnek kiváló ismerője. A qumrani leletekre vonatkozó tanulmányai révén világhírré tett szert. A Jézus-korabeli zsidóság szellemi miliójének ismerete alapján Vermes arra a következtetésre jut, hogy Jézust „részben mint az I. századi karizmatikus judaizmus részét, részben pedig mint a korai haszidim vagy jámborok legkiemelkedőbb példáját” kell szemlélnünk (104. o.). Nagyon érdekes Jézus és a Hanina Ben Dosza nevű, nagy hittel és gyógyító képességgel megáldott, i. e. I. századbéli galileai szent ember közötti szellemi rokonság kimutatása (95–104. o.). Jézus a teljes szegénységben élő „galileai haszid legnagyobb mértékben hiteles alakját ölti fel” (111. o.). Az akkori felfogás szerint a bűn, a betegség és a gonosz lelkektől való megszállottság szoros kapcsolatban áll egymással. Ezért Jézus is a bűnök, betegségek és gonosz lelkek elleni harcot veszi fel azáltal, hogy bűnbánatot és bűnbocsánatot hirdet, beteget gyógyít, és gonosz lelkeket űz ki. Jézus az Istennel közvetlen kapcsolatban álló „hiteles karizmatikus személyiség” (91. o.), „Galilea szent csodatevőinek egyike” (283. o.).

Vermes azonban nem áll meg ennél az értékelésnél. A „hasonlóságok feltárása – írja – egyáltalán nem azt kívánja sugallni, hogy Jézus egyszerűen egy volt a csodatevők közül és semmi más” (283. o.). „Mindenek fölött áll Jézus szellemi belátása és jellemének kiválósága, felülmúlhatatlan mestere a spirituális igazság legmélyebb lényege felfedezésének, és abban, hogy valamennyi kérdést a vallás alapjához, vagyis az ember és ember, ember és az Isten közötti egzisztenciális kapcsolatra vezet vissza.” (284. o.) „Hozzá kell tennünk ehhez azt is – írja tovább, hogy [Jézus] egy bizonyos tekintetben mindennél jobban különbözik kortársaitól, de prófétai elődeitől is. A próféták a becsületes szegények nevében emelték fel szavukat... Jézus ennél tovább ment... Kiállt kora társadalmának kitaláltjait, a köztiszteltben állók által megvetettek mellett.” (284. o.)

Könyvének utolsó mondatában Vermes így foglalja össze kutatásainak eredményeit: „Az i. sz. I. századi galileai karizmatikus judaizmus természetes hátterére vetítve, a legkorábbi evangéliumi hagyomány folyamatos pozitív tanúsága... egy személyiséghez vezet, s ez a személyiség: Jézus, az igaz ember, a caddik, Jézus, a segítő és gyógyító, Jézus, a tanító és vezető, akit a hozzá közel állók és a kevésbé elkötelezett csodálói egyaránt mint prófétát, urat és Isten fiát tiszteltek.” (285. o.)

Hálásak lehetünk Vermes Gézának ezért a megállapításáért, mert jólesően üt el a bultmanni agnoszticizmustól. Jézus keresztény hívei is hiszik, hogy Jézus igaz ember, segítő, gyógyító, tanító és vezető; és a keresztényeknek is egyre jobban tudatosítaniuk kell, hogy az ember Jézus a zsidó nép fia volt, aki a korabeli zsidó társadalomban és annak kultúrájában nevelkedett, gondolkodott és beszélt. Vermes nagyban segít abban, hogy a történelmi Jézus számos vonását jobban megismerjük.

Kevésbé meggyőzőek azonban könyvének azon fejtegetései, melyek egy sor „tagadáshoz” vezetnek. Így például tagadja Jézus feltámadását. Vermes csupán hat oldalt szentel ennek a kérdésnek, és arra a következtetésre jut, hogy Jézus feltámadásának hite „bizonytalan és zavaros bizonyítékokon” nyugszik (51. o.); ez a hit ugyanis nem más, mint annak a „bizonytalan mozzanatnak” értelmezése, hogy „az asszonyok, akik Jézus holttestének a végtisztességet akarták megadni, legnagyobb megdöbbenésükre a test helyett csak egy üres sírbarlangot találnak” (56. o.). A Feltámadottnak megjelenéseiről szóló beszámolók csak „utólagos elképzelések” (27. o.).

Megdöbentő, hogy az egész világtörténelmet döntően alakító feltámadáshit kérdését ilyen röviden, felületesen és magabiztosan intézi el a szerző. Mielőtt ilyen kategorikus megállapításokat tenne, át kellett tanulmányoznia a Jézus feltámadásának hitéről szóló hatalmas irodalom mértékadó műveit. Hogy csak kettőt említsünk: Hans Kessler, *Sucht den Lebenden nicht bei den Toten. Die Auferstehung Jesu Christi* (Düsseldorf, 1985); Peter Carnley, *The Structure of Resurrection Belief* (Oxford, 1987). Kessler a frankfurti egyetem tanára, Carnley ausztráliai anglikán püspök: mindkét mű több, mint 400 oldalon tárgyalja igen részletesen és

tudományosan Jézus feltámadásának hitét, és e hit megalapozottságára vonatkozólag teljesen pozitív eredményekre jut. Nem róhatjuk fel Vermesnek, hogy könyvének 1973-ban megjelent első kiadásában ezeket az alapvető műveket nem vette figyelembe, hiszen később írótak; azt azonban sajnálatosnak tartjuk, hogy művének 1994. évi új kiadásában egy szóval sem tér ki rájuk.

Vermes második „tagadása” Jézus messiási öntudatára vonatkozik. Ezt a kérdést sokkal részletesebben, 35 oldalon át tárgyalja. Végső következtetése az, hogy „az evangéliumok világában és közegében értelmezhető” egyetlen messiásforma „a dávidi messiás-király koncepciója” volt, és „nincs találkozási pont a dávidi messiás-király koncepciója és Jézus élete és céljai között.” (199. o.)

Meglepő ez az állítás, hiszen maga Vermes fejti ki részletesen (170–182. o.), hogy mennyire sokszínű volt a korabeli zsidó hagyományban a messiás alakja. Vermes beismeri, hogy „az újszövetséggel foglalkozó kutatók többsége, beleértve számos nem keresztény tudóst is”, arra a meggyőződésre jutott, „hogy Jézusban élt ugyan a 'messiástudat', ám a 'Krisztus' fogalma számára mást jelentett, mint a nép számára” (198. o.), és ezért volt óvatos e cím használatában. Ezt a nézetet tartom én is helyesnek. Egyszerűen, de helyesen fogalmazza meg azt Herbst, amikor így ír: „[Jézus] nem tehette meg [hogy tagadja messiás voltát], mivel a 'messiás' a zsidó módon érzők számára mindig azt is jelentette: 'a végső Mértékadó’” (167. o.) Jézus pedig kétségkívül, Isten-tapasztalata alapján, „a végső mértékadónak” tudta önmagát.

Érdekes tény, hogy az eredetileg csak zsidók számára érthető „Krisztus” (=Messiás, fölcent) cím lett Jézusnak a keresztények által leginkább használt címe. Vermes szerint a keresztények azért hangoztatták Jézus Messiás voltát, mert szerintük azért szálltak át a választott zsidó nép kiváltságai a keresztényekre, mert a zsidók elvetették az Isten által küldött Messiásukat, Jézust. Lehet, hogy ez az elgondolás is közrejátszott a Krisztus-cím elterjedésében, de nem hinném, hogy ez lett volna a főok.

A „Felkent” (Krisztus) cím a keresztények számára főként azt jelentette, hogy Isten a Szentlélekkel „kente fel” Jézust. Lukács szerint a názáreti zsinagógában maga Jézus alkalmazza magára az izajási jövendölést; „Az Úr Lelke van énrajtam, mivel felkent engem.” (Iz 61,1) Péter pedig a Kornéliuszhoz intézett beszédében világosan mondja: „A názáreti Jézust felkente az Isten Szentlélekkel.” (ApCsel 12,38) É szerint az ősi keresztény felfogás szerint tehát Jézus azért „a végső mértékadó”, mert reá „szállt le” és rajta „nyugodott meg” az Isten Lelke (Jn 1,32; vö. Iz 11,2; 42,1).

Jézus Messiás-szerepével kapcsolatban érdemes megemlíteni a római zsidó főrabbi, Italo Zolli esetét. Ő a II. világháború alatt volt a római zsidó hitközség vezetője. Az akkori viharos időkben nagy buzgósággal olvasta a Szentírást, és ezek az olvasmányok vezették őt arra a váratlan felfedezésre, hogy az ószövetségi Szentírás által megígért Messiás nem más, mint Jézus. Ez a meggyőződés annyira megerősödött benne, hogy elhatározta: megkeresztelkedik, és beáll Jézus követői közé. Nem akarta azonban megtenni ezt a lépést addig, amíg a német hadsereg uralkodott Rómában, nehogy elhatározását hitsorsosainak gyáva elhagyásaként értelmezzék. Mihelyt azonban a németek kivonultak Rómából, felkereste Paolo Dezza jezsuita atyát, és kérte a keresztséget. Megkeresztelkedése után sokáig egy jezsuita rendházban kellett rejtőzködni, mert „hitehagyása” miatt felbőszült emberek meg akarták gyilkolni. Magától Dezza atyától hallottam, hogy amikor a náluk rejtőzködő Zollit szobájában meglátogatta, mindig szentírásolvasásba merülve találta. „Milyen boldogok maguk – mondogatta ilyenkor Zolli –, hogy gyermekkoruk óta ismerik Jézust. De most én is boldog vagyok, hogy legalább öregkoromra megtaláltam Izrael Messiását.”

Jól mutatja ez az eset, hogy mennyire különböző feleleteket adnak a szentírásban nagyon járatos emberek arra a kérdésre: Messiás-e Jézus?

Egy másik Jézusra vonatkozó elnevezés, melyet Vermes részletesen tárgyal, az „ember fia” szó (206–244. o.). Tudvalevő, hogy Jézus önmagát gyakran az „ember fiának” nevezte. Feltűnő,

hogy ez az elnevezés az újszövetségi Szentírásban csak Jézus száján szerepel. Vermes a korabeli zsidó írásokat figyelembe véve arra a következtetésre jut, hogy az

„ember fia” kifejezés „embert” jelent, és az „én” szó körülírásaként is használták. Ezzel a megállapítással teljesen egyetérthetünk. Vermesnek egy másik állítása azonban megkérdőjelezhető. Ő úgy véli, hogy a Dániel 7,13-ban fellépő égi „ember fiához hasonló” alakot nem kell figyelembe vennünk, amikor Jézus „ember fia” voltát magyarázzuk, márcsak azért sem, mert „egyáltalán nem lehet kétségünk afelől, hogy a bibliai narrátor szerint 'az ember fiához hasonló' kifejezés [Dán 7,13] mint gyűjtőnév értelmezendő, s 'a Felséges szentjei'-re utal” (217. o.), és nem egyéb, mint a „történeti Izrael eszkatologikus győzelmének szimbolikus megjelenítése” (218. o.).

Vermes itt túl biztos a dolgában. Ismét nem róhatjuk fel neki, hogy nem olvasta el a tókiói Sophia Egyetem kiváló szentírástanárának, Heinz Krusénak, nemcsak Dániel 7,13-ban, hanem az Ószövetség számos más könyvében is megjelenő titokzatos személyiségre vonatkozó tanulmányát, mert ez csak japán nyelven jelent meg. Kruse szerint az „ember fiához hasonló” a „Felséges szentjeinek népével” azonosító Dániel 7,27 későbbi betoldás, mely nem egyezik Dániel könyvének egyéb szövegeivel, nevezetesen a Dán 10,4–21-ben fellépő „az ember fiához (vagy fiaihoz) hasonló” személyiséggel.

Vermes úgy véli, hogy Jézusnak a főtanács előtt mondott szavai (Mk 14,61; Mt 26,64; Lk 22,69), melyekben a dánieli „ember fiát” önmagára alkalmazza, „alig tulajdonítható Jézusnak” (235. o.). Ez elég merész állítás. Miért találták volna ki és helyezték volna Jézus ajkára az öskeresztények ezt a náluk már nem használatos és az evangélium olvasói számára nehezen érthető önmegjelölést? Sokkal valószínűbb, hogy itt Jézus autentikus szavaival állunk szemben. Nem érv az a sokszor megismételt állítás, hogy a főtanács „zárt üléséről” a keresztények nem szerezhetek szemtanúi beszámolót (így pl. Lapide, 41. o.), hiszen valamennyi evangéliumban megjelenik az arimateai József, „a nagytanács tekintélyes tagja” (Mk 15,43; vö. Mt 27,57; Jn 19,38), aki Jézus temetését végezte, és bőséges információkkal szolgálhatott, nem is beszélve a tanácssteremben kétségtelenül jelenlevő szolgákról és örökről.

Vermes behatóan foglalkozik az „Isten fia” címmel is, (245–271.o.). A jézusi címek közül a történelem folyamán ez a cím játszotta a legfontosabb szerepet. Vermes egyetértőleg idézi Heinz Conzelmann állítását, mely szerint „a rendelkezésünkre álló szövegek szerint Jézus nem használta ezt a címet” (246. o.).

Vermes elismeri, hogy Jézust „közvetlen és közeli kapcsolat” kötötte a mennyei Atyához (269. o.). Ennek kifejezője az „Abba” megszólítás, mellyel Istenhez fordult. Vermes megemlíti „az Isten hangjának vélt égi Hangot” is, mely Jézust „szeretett fiam”-nak nevezi (Mk 1,11; Mt 3,17; Lk 3,22; Mk 9,8; Mt 17,5; Lk 9,35). Vermes arról értekezik, hogy vajon második vagy harmadik személyű stílusban hangzottak-e el ezek a szavak (261–262. o.), de ez a lényegét nem érinti. Mindenesetre, ha ez a Hang valóban elhangzott – amiről nincs okunk kételkedni –, Isten ezzel Jézust Fiának ismeri el, és azt parancsolja, hogy „őreá” hallgassunk.

Való igaz, hogy az „Isten fia” kifejezést különböző mélységekben lehet értelmezni, és ezért ez a cím egymagában nem alapozza meg Jézus istenfiúságának keresztény értelemben vett dogmáját. Ennek a dogmának alapja az evangéliumokban felfedezhető ún. „implicit krisztológia”: vagyis Jézus úgy viselkedik, mint a „végső mértékadó”, az ő jelenlétével és működésével jön el az Isten országa, és ő az, aki az ószövetségi isteni szavakkal szemben is teljhatalommal közvetíti Isten végső kinyilatkoztatását. Helyesen mondja a II. vatikáni zsinat: „Jézus teljes jelenlétével és önmaga kinyilvánításával, szavaival és tetteivel, jelekkel és csodákkal, főképp pedig halálával és a halottak közüli dicsőséges feltámadásával, végül pedig az igazság Lelkének elküldésével tökéletessé teszi, és így befejezi a kinyilatkoztatást, és isteni tanúságtétellel megerősíti azt; kinyilatkoztatja, hogy velünk az Isten, hogy megszabadítson a bűn és a halál sötétségéből, és feltámasszon az örök életre.” (DV 4)

Jézusról, aki ilyeneket tett, az első keresztények a Szentlélektől indítatva azt vallották, hogy ő, bár ember, akárcsak mi, egyben Isten örök egyszülött Fia, az örök isteni Ige és Bölcsesség, aki érettünk, emberekért „kiüresítette önmagát” (Fil 2,7), és „testté”, vagyis „emberré” lett (Jn 1,14).

Nehéz eldönteni, hogy az ebben a krisztológiában használt fogalmak mennyire származnak az ószövetségi Szentírásból (Isten Igéje, Bölcsessége, Ereje), és mennyiben színezte azokat a korabeli görög gondolkodás, hiszen a Jézus-korabeli zsidóság, még Palesztínában is, a diaszpórában pedig még inkább, évszázadok óta a hellenizmus befolyása alatt állt. Mindenesetre mindazok, akik ezt a krisztológiát kidolgozták, zsidók voltak, akiket Jézus- és Szentlélek-tapasztalatuk vezetett arra az eddigi zsidó monoteizmusban ismeretlen állításra, hogy bár az Atya „az egyedül igaz Isten” (Jn 17,3), mégis Jézust is Úrnak és Istennek kell hinnünk és vallanunk. (Jn 20,28)

Az ókori zsinatok szentháromságtani és krisztológiai dogmái nem egyebek, mint ennek a meggyőződésnek újrafogalmazásai. Vermes nehezményezi, hogy a niceai hitvallásban (Vermes tévesen „apostoli hitvallást” ír) szereplő „valóságos Isten a valóságos Istentől, az Atyával egylényegű” kifejezés „nem a galileai Jézus tiszta nyelvezetéből és tanításából vette az indíttatást, nem is a diaszpóra-zsidó Páltól, hanem az evangéliumnak a nem zsidó hellenizmus teljesen idegen világához alkalmazott pogány keresztény interpretációjából” (271. o.). Nem tagadható, hogy az „egylényegű” (*homouésziosz*) szót a görög filozófiai nyelvezetből kölcsönözték a niceai atyák. De ma, amikor annyira hangoztatjuk, hogy a kereszténységet a legkülönbözőbb kultúrákba „inkulturálni” kell, furcsa megütköznünk azon, hogy a keresztények a görög világban görög módon igyekeztek átgondolni a jézusi kinyilatkoztatást. Nincs okunk arra, hogy csak az ókori zsidó gondolkodásmódot tekintsük helyesnek, és a görög gondolkodásmódot értéktelen pogányságnak. Hisszük, hogy Isten Lelke minden népben működik, és hogy az isteni Logosz „megvilágosít minden embert” (Jn 1,9).

Egyébként a niceai zsinat és az azt követő krisztológiai zsinatok görög fogalmakkal egy a görög világnézettől teljesen idegen valóságot hirdettek ki dogmaként, vagyis azt, hogy az Isten nem csupán örök, változatlan Idea, hanem hogy maga az Isten a történelemben szabadon és döntően cselekszik, sőt maga a Fiúisten történelmünk adott pillanatában emberré lett, és ezzel gyökeresen megváltoztatta a világ helyzetét. Ilyet görög filozófusok soha sem tudtak volna elgondolni vagy elfogadni. Ha a „zsidó Jézus” csak a legkiválóbb galileai szentember volt, akkor persze nincs Szentháromság. Ha pedig nincs Szentháromság, akkor nem magyarázható meg, hogy miért teremt az Isten sok-sok létezőből álló világot. Ha ugyanis az őszvalóság csak „egy”, akkor a „többség” – amint azt a keleti vallások logikusan mondják – csak a bukás, tévedés vagy látszat lehet, melynek minél hamarabb el kell tűnnie. A teremtett világ pozitív értékét és az örök életben való megmaradását csak úgy lehet megérteni, ha magában az Istenben nemcsak az „egység”; hanem a „többség” (háromság) is létezik, vagyis ha az Isten „szeretközösség”. Így mondhatjuk Dantéval a teremtésről: „Új szeretetek virágaiban bontakozott ki az Örök Szeretet.” Hans Urs von Balthasar fejtette ki napjainkban a legmeggyőzőbben, hogy a szentháromsági istenkép adja kezünkbe a teremtés megértésének kulcsát, mellyel sem a judaizmus, sem az iszlám nem rendelkezik.

Az pedig, hogy az Isten Jézusban önmagát adta a világnak és emberré lett, azt az isteni immanenciát tárja elénk ingyenes ajándékként, melyet a keleti vallások vallanak. Ha csak az egy transzcendens Istent valljuk, akkor semmibe vesszük az emberiség felének vallási élményeit és vágyait. Iréneusszal kell megvallanunk: „Isten Igéje, túlaradó szeretetétől indítatva, azzá lett, ami mi vagyunk, hogy bennünket azzá tegyen, ami Ő.” (*Adv. haer.*, 5. *praef.*)

Ezek után a nagy távlatok után legyen szabad röviden visszatérnünk még egy kérdésre, melyet Vermes könyvének végén tárgyal (271–281. o.). Jézus szüzi születéséről van szó. Vermes végkövetkeztetése az, hogy „a korai kereszténység hátat fordított az [Izsák, Jákob és Sámuel születésének esetében leírt] isteni közbeavatkozással kapcsolatos hitnek, és egy teljesen új eszmét fogadott el, az Isten általi megtermékenyítésben és ennek eredményeképpen egy Isten-

ember születésében való hitet” (218. o.). Sajnálatos, hogy Vermes egy ilyen régóta meghaladott véleményt tesz magáévá. A Jézus szűzi születésébe vetett hitnek semmi köze sincs az isteneknek nőkkel való viszonyáról szóló pogány mítoszokhoz. Jó lett volna, ha legalább művének új kiadásában a szerző foglalkozott volna J. de Freitas Ferreira, *Conceção virginal de Jesus* (Roma 1980) rendkívül alapos, többszáz oldalas tanulmányával, mely ezt az egész kérdéskomplexumot részletesen elemzi, és kimutatja a Jézus szűzi fogantatására vonatkozó hagyománynak palesztinai őskeresztény gyökereit.

Vermes könyvének alcíme: „Ahogy egy történész az evangéliumokat olvassa.” Ez az alcím azt a benyomást kelti, hogy létezik egy „a történész” címre jogosított személy, aki a „tisza ész” állapotában és minden előítéllettől mentesen tanulmányoz régi eseményeket. Ilyen személy nem létezik. A német bölcsele, Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode* című híres művében bebizonyította, hogy mindenki a maga „előmegértése” (Vorverständnis) által meghatározott nézőpontról szemléli a történelmet, és csak az a fontos, hogy tudatában legyünk ennek a nézőpontnak, és felelősségteljesen tudjuk azt igazolni és vállalni.

Tehát egyrészt hálásak vagyunk azért, amit nekünk Vermes, nagy szimpátiával, a zsidó Jézusról mond, másrészt azonban nem tartjuk követendőnek azokat a „tagadásokat”, melyek elválasztják a „történelmi Jézust” a keresztény „hit Krisztusától”. (Vö. Távlatok 1994/3–4, 276–288.) Üdvösségünk misztériuma éppen az, hogy a szelíd és alázatos ember-Jézust magasztalta fel az Isten mindenek fölé, „hogy minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus az Úr; az Atya Isten dicsőségére” (Fil 2,11).

Egy a maga útját járó pap Jézus-képe

Karl Herbst művével Vermes könyvének világától nagyon különböző világban találjuk magunkat. A szerző ma 89 éves katolikus pap, aki „teológiai konfliktusba került az egyházi hatóságokkal, ezért idő előtt nyugdíjazták” (hátlap). Az olvasó ezen nem csodálkozik. Herbst ugyanis nem hiszi sem a Szentháromságot, sem az Isten Fia megtestesülését, sem Jézus feltámadását. Ezért mint lelkésznek nemcsak katolikus egyházi hatóságokkal kellett konfliktusba kerülnie, hanem ugyanígy ellentétben áll a keleti ortodox egyházakkal és az Egyházak Világtanácsába tömörült protestáns egyházakkal is. Herbst Jézus-felfogása leginkább az unitáriusokéhoz hasonlít, akik csak az Atyaistent ismerik el „valóságos Istennek”.

Ennek ellenére Herbst műve sok értékes meglátást tartalmaz. Helyes, hogy több exegézisével ellentétben, „Márk szövegéhez... előlegezett bizalommal” közelít, és azt „megélt események visszaadásának” tartja (54. o.). Nagyon jól megragadja az Atyaistenről szóló jézusi tanításnak lényegét: az Isten, akit Jézus ismer és hirdet, a „mindenkiért való Isten” (10. o.), az „anyai atya” (18, 260. o.). Jézus „azt tisztázta, amit az ember legbelül – félelmei ellenére – mindig sejt és remél: hogy Teremtője jó hozzá, mint anya a gyermekéhez” (22. o.). Így tehát „Jézus hordozó-igája, amely mindent elhordoztat vele egészen a keresztre feszítésig, az Istenben

– az ember mérhetetlen kincsében – való öröm, a töretlen bizalom, az abszolút belső bizonyosság, hogy a valódi Isten nem számító kereskedő, hanem szerető lény, aki az ajándékozásban, a megmentésben és gyógyításban leli örömét” (152. o.).

Jól ragadja meg Herbst Jézus etikai tanításának lényegét is: „Jézus számára, aki minden ember Abbájaként tapasztalta meg Isten, a szeretet totális határtalanítása a kulcsszó.” (125. o.) Isten szeretetének megtapasztalása lehetővé teszi az ember számára, hogy hasonlóképpen szeresse embertársait, megbocsásson nekik, és ezzel kibontakoztassa valódi emberségét.

Herbst helyesen látja Jézusnak az akkori hivatalos zsidó tanítástól való benső függetlenségét: Ő a „fő-sarkkő”, a „mértékadó” (167. o.); Isten akarata szerint „egyedül ő az, akire [az embereknek] hallgatniuk kell” (168. o.). „Jézus valóban 'le akarta rombolni a régi templomot, és újat akart építeni'. Persze nem faltörőként, hanem mélyebb és ezért veszélyesebb értelemben.”

(164. o.) Ezért Jézus „folyamatosan és tudatosan áthágta a szombat, tisztasági és egyéb törvényeket, hogy betölthesse Isten valódi akarátát” (107. o.).

Ha Herbst a fentiek kifejtésére korlátozta volna könyvét, szép és értékes művet alkotott volna. Sajnos azonban nála is a fenti értékes állításokhoz sok alaptalan „tagadás” kapcsolódik.

Herbst úgy véli, hogy Jézus „reálisabban és töretlenebbül tapasztalta meg... a mindenkiért való Istent..., mint az ószövetségi látnokok és gondolkodók előtte és üzenetének új szövetségi magyarázói utána” (10. o.). Ez igaz. Jézus páratlan. Azonban Herbst e belátás alapján Jézus tanításának későbbi meghamisításaként az evangéliumokból kizár számos szöveget. Herbst azt állítja, hogy a „történeti kritikai módszer segítségével” különbözteti meg „a valódit a hamistól” (10. o.), azonban alig hiszem, hogy hivatásos exegéták ráismernének fejtegetéseiben az ő módszerekre. Herbst számára a valóságban az ő saját Jézus-képe a norma, melynek alapján a szövegek jézusi valódiságáról vagy hamisságáról ítélik.

Herbst Jézusa egy szerény és mindenre kész istenkereső ember (15. o.), aki a Jordánban történt keresztségekor határtalan jószágként tapasztalta meg az Istent (17. o.), gyermekien vidám életstílusban élt (35. o.), karizmatikus erővel rendelkezve betegeket gyógyított, humoros példabeszédeket mondott, nem gondolkodott apokaliptikus vagy eszkatologikus módon, mindenkire egyaránt kiáradó szeretetet hirdetett, csodás kenyérszaporításról, vízen járásról, víznek borrá változtatásáról, halottak feltámasztásáról nála szó sem lehetett, mert a Teremtő Isten nem avatkozik bele a teremtés rendjébe, az utolsó vacsorán a szeretet jelképeként beszélt a kenyérről (Pál magyarázta bele tévesen képletes szavaiba a kenyér átváltoztatásának tanát, 275. o.), nem halt bele a keresztre feszítésbe, tetszhalottként sírkamrába helyezték, Arimateai József meglepetten életben találta, és Mária Magdolnával egészségesre ápolták, titokban találkozott tanítványaival, Péter vezetésével evangéliumhirdetésre küldte őket, ő maga azonban, minthogy mint elítélt a római birodalomban nyilvánosan nem működhetett, eltűnt a történelem színpadáról (209–238. o.).

Ez a Jézus-kép hasonlít a 19. századbeli liberális teológusok Jézus-képére. Harnack és Renan szelleme kísért itt. Különös, hogy miután Albert Schweitzer és Karl Barth kimutatták a liberális teológiai Jézus-képek önkényességét, Herbst ezeket most újra fel akarja élesíteni. A Jézus halála utáni események rekonstrukciója különösen furcsa. Soha egy betűt nem írtak volna le az újszövetségi szentírásból, ha Jézus tanítványai nem lettek volna meggyőződve arról, hogy Jézus valóban meghalt és valóban feltámadt. Egyetlen exegéta sem fogadná el a Jézus feltámadásáról szóló első Korintusi levél kérügmájának herbsti relativizálását (243–244. o.). Nem lehet kétség arról, hogy itt az ösgyülekezettel egyhangú kérügmával állunk szemben: „akár én, akárők (Péterék és a többi apostol), így prédikálunk” (1Kor 15,11). Pál ezt a kérügmát maga is „kapta” (15,3: nem mondja Pál, hogy „az Úrtól kapta”; hiszen nyilvánvalóan a damaszkuszi hívektől kapta azt, ahol megkeresztelkedett, valamint a jeruzsálemi „tekintélyesektől”, akikkel egybevetette az evangéliumát).

„Krisztus feltámadt!” – e nélkül a hitvallás nélkül nincs kereszténység. Természetesen Jézus feltámadásánál nem egy hulla felélesztéséről van szó, hanem az ember Jézusnak az eszkatologikus örök életbe való belépéséről, mely az egész emberi történelem döntő eseménye.

Ami az evangéliumi Jézus-képhez nem illő szövegek kiküszöbölését illeti, megkülönböztető megfontolásra van szükség. El kell ismernünk, hogy a Bibliában – az újszövetségi Szentírásban is – vannak olyan szövegek, melyek a korabeli kultúrán alapuló, vagy a Jézus előtti hagyományos vallási képekből és reflexekből származó felfogásokat tükröznek. Ilyenek például a nők hátrányos megkülönböztetéséről, a rabszolgaság fenntartásáról, a politikai hatalom iránti engedelmesség problémátlan megköveteléséről szóló szövegek, az ókori világképből vett apokaliptikus leírások, az apokaliptikában megnyilvánuló ellenséggyűlölet és káröröm, a Jézusban nem hívő „zsidók” rosszhiszeműségének feltételezése stb. Helyesen mondja a II. vatikáni zsinat: „A Szentírás könyvei tévedés nélkül tanítják azt az igazságot, amelyet Isten a mi üdvösségünkre le akart írni a szent iratokban.” (DV 11) Szorgos megkülönböztetésre van tehát

szükség, hogy meglássuk: „a mi üdvösségünkre leíratott” szövegről van-e szó, vagy csak a koruk gyermekeiként gondolkodó emberi írók bennünket nem kötelező elgondolásairól. Ez a megkülönböztetés elkerülhetetlen, de igen kényes. Ezért feltétlenül szükséges a Szentlélek által vezetett összegyház hitével való egyeztetés. Egy ettől a hittől lényegesen eltérő Jézus megrajzolása kudarcra ítélt vállalkozás.

Herbst azt ajánlja, hogy „a földi Jézus szerint” tájékozódjunk „egy mennyei Krisztus helyett” (26. o.). Az egyetlen valódi tájékozódási pont azonban az a földi Jézus, aki halála és feltámadása által mennyei Krisztussá lett. Ő az Ómega, aki szeretetével mindent egyesít, és mindent magához vonz. Egy olyan kereszténység, amely tagadja, hogy Jézus meghalt értünk, értünk, mindenkiért, amely tagadja, hogy „Isten úgy szerette a világot, hogy megszületett Fiát adta oda” (Jn 3,14), nem lehet életünk értelme és reményünk alapja.

Igaz, Herbst hiszi, hogy „Jézus jelenvaló realitás marad... Közli tanítványaival erejét és ezzel örömét, bármikor kéri tőle bizalommal, természetesen ma is” (238. o.). Ha Herbst tényleg hiszi, hogy maga Jézus – és nemcsak „szellemileg és erejével” (237. o.), hanem valóban saját maga mint élő ember jelenvaló realitás „minden nap, a világ végéig” (Mt 28,19) –, akkor voltaképpen hasonlót mond ahhoz, amit a Szentírás „feltámadásnak” és „felmagasztalásnak” nevez. De akkor kár és fölösleges volt a Jézus tetszhaláláról és felápolásáról szóló mesét a szövegekbe beleoperálni, amikor az egész Szentírást megteremtő ősegyház meggyőződése nyilvánvalóan egészen más volt.

Herbst következő szavaival azonban japán misszionáriusi tapasztalataim alapján szívből egyetérték: „Amit minden emberi szív ösztönösen mindig is sejt,... azt tudja Jézus teljes világossággal.” (128. o.) Csak azt teszem hozzá, hogy az Istennek mint őszirgalomnak megsejtése nemcsak emberi szívünknek, hanem elsősorban a szívünkben működő Szentlélek ösztönzésének köszönhető. Ő az, aki által a Feltámadt Krisztus jelen van és működik minden ember lelkének mélyén.

Herbst könyvének értéke, hogy a Jézus által tanított jóságos Isten, a bűnösöket is beleértve mindenkit szerető Isten evangéliumát örömhírként állította elénk. Felfogásának nagy gyengéje az, hogy az Isten működését a teremtés művére korlátozza, melyet zárt rendszerként képzel el. Ezért nem tudja elfogadni a természet szokott rendjét meghaladó csodákat, ezért nem létezik nála sem az Isten Fiának megtestesülése, sem Mária istenanyasága (48. o.), sem az eucharisztikus kenyér Krisztus testévé való átlényegülése, sem Jézus valóságosan megtörtént feltámadása. Az igazi Isten cselekvő Isten, aki számára „semmi sem lehetetlen” (Lk 1,37), ami az ő személyes szeretetét új módon kinyilvánítja. Sajnálatos, hogy Herbst ezt az egész zsidó és keresztény hagyomány által elfogadott igazságot nem tudja követni, és még sajnálatosabb, hogy ezt a tartalmát helyeslő fedőlapi összefoglalással ellátva kiadott könyvet egy plébánosként működő katolikus pap fordította le magyarra. Katolikus pap részéről a hívők joggal nem az unitárius egyházéhoz hasonló Jézus-felfogás propagálását, hanem a 2000 éves katolikus világegyház hite által biztosított Jézus-felfogás hirdetését várják.

„Íme, egy igaz izraelita, akiben nincs álnokság” (Jn 1,47)

Térjünk végül rá Pinchas Lapide *A zsidó Jézus* című könyvére. A jelen tanulmányban megtárgyalt három mű közül ez volt számomra a legszimpatikusabb. Lapide álláspontja világos: ő egy igazhitű izraelita, aki jóindulattal és csodálattal viseltetik Jézus iránt, nyitott lelkülettel áll a Jézus-eseménnyel szemben, és őszintén törekszik a zsidók és keresztények közötti ellenségeskedés leépítésére.

Fájdalmas ugyan olvasni könyvében azoknak az igazságtalan és megvető kitételeknek és történelmi atrocitásoknak felsorolását, melyekkel évszázadokon át illették a keresztények a zsidókat. Azonban az általa felsorolt sajnálatos tényeket nem tagadhatjuk. A II. vatikáni zsinattal együtt mi is mondjuk: „Mélyen sajnálja az egyház... mindazt a gyűlöletet, üldözést és az

antiszemitizmusnak sokféle megnyilatkozását, amely bármikor és bárki részéről a zsidók ellen irányult.” (*Nostra aetate* 4)

Lapide könyvével nem keresztény hitigazságokat akar cáfolni (22. o.), hanem „teológiai építőköveket” kíván „gyártani a biblikus hídverés számára” (23. o.). Ez lehetséges, hiszen a zsidók és keresztények „minden kiküszöbölhetetlen különbség ellenére az egyetlen Atyaisten gyermekeiként az ő kegyelmi szeretetére építenek” (23. o.).

Lapide könyvében három tézist igyekszik bizonyítani. 1. Jézus nem hirdette magát népe Messiásának; 2. Izrael népe nem utasította el Jézust; 3. Jézus sohasem vetette el népét.

Az első téziszre vonatkozólag Lapide beismeri a Jézus-korabeli „messiási remény csillogó sokféleségét” (26. o.). Igazat kell neki adnunk abban, hogy Jézus, az ő felfogásától különböző akkori politikai Messiás-képek uralkodása miatt, mint mondtuk, nagyon óvatos volt a Messiás-cím használatában. Azonban nagyon sok evangéliumi szöveget kellene megcsonkítanunk annak bizonyítására, hogy Jézusnak egyáltalában nem volt „messiási tudata” (27. o.). Ezt azonban nem annyira a Messiás-cím használatával, hanem inkább az Isten országa eljöttének teljhatalmú meghirdetésével fejezte ki.

Lapide az ószövetségi jövendölések alapján tizenegy pontban rajzolja meg annak a boldog jövendőnek a képét, mely a Messiás eljövételével válik valóvá (50–54. o.). Tény, hogy egy ilyen boldog jövő reménye Izrael hitének lényegéhez tartozik, bár az erre vonatkozó jövendölések legtöbbszörében egy személyes messiás eljövételéről nincs szó. Lapidéval el kell ismernünk, hogy ezek a jövendölések még nem teljesebben, és úgy gondolom, ezen a földön nem is fognak soha beteljesedni. Azt hiszem, hogy ezeket a prófétai szövegeket a jövendő örök élet felfoghatatlan boldogságának képletes leírásaként kell értelmezni. Hiszen ezt a kifejezhetetlen boldogságot csak e világi boldogságtapasztalatok extrapolációjával lehet megsejtenni. A mai teológusok szerint ez az eszkatológikus szövegek hermeneutikájának alaptétele.

Ezt az eszkatológikus beteljesedést a zsidókkal együtt mi keresztények is még csak várhatjuk. Hogy az ilyen értelemben vett „messiási idők” eljötté előtt Isten egy szenvedő Üdvözítőt fog küldeni, akiben már megvalósul az Isten országa, azt az ószövetségi Szentírás csak sejteti (vö. Iz 52, 13–53,12).

Jézus ilyen értelemben Messiásnak tudta magát (vö. Lk 24,26 stb.). Lapide első tézisével tehát nem tudunk teljesen egyetérteni. E pontban az Ulrich Luznak Lapide könyvéhez csatolt keresztény válaszában mondtak igen figyelemre méltóak. Azt azonban szívesen elismerjük, hogy „az akkori zsidó nép túlnyomó többsége a maga összességében sem Jézusban hinni, sem 'kereszténnyé' válni nem tudott, minthogy Jézusról soha a legcsekélyebbet sem hallotta.” (45. o.) Hiszen a legfőbb hároméves jézusi nyilvános működés a több milliós zsidó népnek csak egy kis töredékét érthette el. Még inkább szívből egyetértünk Lapidének az első tézis tárgyalását záró szavaival: „Amíg [az Úr] el nem jön..., mi valamennyien – zsidók és keresztények – a reményben élünk. Ugyanazon megváltás felé zarándokolunk, amely minden kétségünket eloszlatja, és minden kérdésünket maradéktalanul megválaszolja majd. Bizakodva építünk Isten egy és ugyanazon kegyelmi szeretetére, amely nélkül létünk értelmetlen lenne.” (57. o.)

Lapide 2. tézisére vonatkozólag teljesen igaza van, amikor azt hangoztatja, hogy bár a Jézus-korabeli legfőbb zsidó vezetőség Jézust elutasította, az evangéliumok tanúsága szerint „Izrael népe ott, ahol Jézussal kapcsolatba tudott kerülni, többnyire meleg, gyakran lelkes fogadtásban részesítette őt” (87. o.).

A Pilátus udvarán összesereglett felizgatott tömeg Jézus halálát követelte ugyan, de – amint Lapide helyesen írja – „a régészeti ásatások kimutatták, hogy legfeljebb négyezer ember fért el az Antónia-vár belső udvarán”, ahol minden valószínűség szerint a pilátusi tárgyalás lefolyt. „Ez... talán két százaléka volt a Jeruzsálemben abban az időben tartózkodó zarándokoknak és őslakosoknak – ami jóval kevesebb, mint egy ezreléke a zsidóknak.” (80. o.)

János evangéliuma a Jézussal vitatkozókat „a zsidók”-nak szokta nevezni, de ez a kifejezés nem az egész népet jelenti, hiszen – amint Lapide is jól kimutatja (75–77. o.) – János

evangéliumának számos szövege beszél arról, hogy a zsidók közül „sokan hittek” benne (Jn 2,23 stb.).

Persze tagadhatatlan tény, hogy a zsidó nép túlnyomó többsége nem csatlakozott Jézus feltámadása után sem hívő tanítványainak csoportjához, és hogy a diaszpórában élő zsidók közötti apostoli hithirdetésnek sem volt sok eredménye. Ebben a hivatalos zsidó vezetőség folytatólagos elutasító magatartása bizonyosan nagy szerepet játszott. Hogy mindez miért történt így, az az Isten titka. Lapide annak tulajdonítja ezt, hogy a „páli-jánosi, főleg görög formájú Krisztus-kép” idegen volt a zsidó egyistenhit számára (86. o.). Ez igaz ugyan, de már ennek a Krisztus-képnek kialakulása előtt az apostolok pünkösdi utáni kérügmájának sem volt a zsidók között átütő sikere. Nem a mi dolgunk, hogy ítéletet mondjunk az azt el nem fogadó zsidók jóhiszeműségéről vagy annak hiányáról. Jézus nyomatékos tanítása szerint minden ilyen személyekre vonatkozó ítélet egyedül Istent illeti.

Lapide harmadik téziséét elfogadjuk, hiszen azt majdnem szóról szóra megtaláljuk Pálnak a Rómaiakhoz írt levelében: „Elvetette Isten az ő népét? Szó sincs róla!... Az Isten nem vetette el az ő népét, melyet eleve kiválasztott.” (Róm 11,1–2) A zsidók „a kiválasztás miatt (Istentől) kedveltek az ősatyákért, hiszen az Isten ajándékai és elhívásai visszavonhatatlanok” (Róm 11,29). Hogyan is vethetne el egy egész népet az a Jézus, „aki meghalt mindenkiért” (2Kor 5,14)?!

Az azonban más kérdés, hogy érvényben maradt-e Krisztus után is a mózesi szövetség. A neves szentírásstudós, Albert Vanhoye „Salut universel par le Christ et validité de l'Ancienne Alliance” (*Nouvelle revue théologique* 116 [1994] 815–835) című tanulmányában behatóan tárgyalta ezt a kérdést. Tanulmányának végkövetkeztetése az, hogy a páli iratok szerint az „ígéretet” tartalmazó ábrahámi szövetség örökké érvényben marad, és az „egy” Ábrahám-ivadék, Jézus jóvoltából minden Jézust hívő emberre kiterjed. Ezzel szemben a mózesi szövetség helyébe a próféták által megjövendölt és Jézus által megvalósított „új szövetség” lép, melynek jóvoltából zsidók és nem zsidók, minden népi megkülönböztetés nélkül, Isten gyermekeivé lesznek. Tehát a keresztény hit szerint most már nem Mózes, hanem a zsidó születésű, de minden ember üdvösségéért meghalt és feltámadt „ember Krisztus Jézus az egyetlen közvetítő Isten és emberek között” (1Tim 2,5).

Ez a hitbeli meggyőződés persze semmiképp sem jogosítja fel a keresztényeket arra, hogy a zsidók iránti viselkedésben semmibe vegyék Jézus egyetemes szeretetparancsát. Lapide helyesen mondja: „Szeress ott, ahol a szeretet leginkább szükséges – ez a vezérmotívuma és alap gondolata a jézusi etikának”. (100–101. o.) Abban is igaza van, amit hozzáfűz:

„Állíthatja-e valaki, hogy Jézus Krisztust követi, anélkül, hogy ne hirdetné ugyanazt a tettben megmutatkozó szimpátiát a Názáreti test szerinti bátyjai és nővérei iránt, amely Jézus egész földi működését oly egyértelműen áthatotta?” (117. o.)

Lapide könyvének legértékesebb része a „Prológus a holnap felé” című utolsó fejezet. Itt egy őszinte, istenhívő „igaz izraelita” hangját halljuk: „Tény, hogy egyedül a Názáreti esetben tapasztalták meg tanítványai mesterüket feltámadottként, hogy azután Messiásként való visszatérése számukra létük bizonyosságává váljon. Nem kevésbé igaz az is, hogy ez a bizonyosság nemsokára túllépte Izrael határait, hogy számtalan pogány üdvmeggyőződésévé válva, isteneiktől Ábrahám, Izsák, Jákob Istenéhez hívja el őket. És nem utolsósorban vitathatatlan, hogy ez a názáreti Jézus – és csakis ő – vált a hívő keresztény milliók egzisztenciális középpontjává. Segített és segít nekik a tökéletesebb élet, a rendületlen remény és a könnyebb halál elérésében.” (120. o.)

Jézus zsidó voltának hangoztatása után Lapide ezt a fontos kijelentést teszi: „Hogy Jézus csak zsidó volt, vagy csupán farizeus, vagy nem más, mint vándorprédikátor – ezt csak a legmagasabb fokú, nem biblikus arrogancia állíthatná. És ez ellentmondana éppen a farizeusok egyik alapelvének, amely szerint senkiről sem adható negatív tanúságtétel. Egyetlen zsidó sem

tanúsítaná a bíróság előtt azt, amit a vádlott nem mondott vagy nem csinált vagy nem követett el.” (122. o.)

A magyar fordítás következő mondatából valószínűleg egy szó kimaradt. A fordítás így hangzik: „Ugyanígy nem tanúskodhatunk napjainkban sem arról, hogy milyen volt Jézus.” A szövegösszefüggés szerint ennek a mondatnak így kellene hangzania: „Ugyanígy nem tanúskodhatunk napjainkban arról sem, hogy mi nem volt Jézus.” Sajnos, az eredeti német szöveggel nem rendelkezem, így nem tudom ellenőrizni ezt a feltevést, de hogy ennek kellett lennie az eredeti szöveg értelmének, azt mutatja a folytatás: „Megkíséreljük megállapítani azt, hogy a források alapján mi volt ő, mit tett, mik voltak a legvalószínűbb kijelentései. Az viszont, amivé ő ezenkívül húsvétvasárnap óta a hívő zsidókeresztények és később a pogány egyház számára vált, az a hit érinthetetlen monopóliuma, amely az egyház misztériumához tartozik.” (122. o.)

A szöveg így folytatódik: „Nem tudom – ez az egyetlen becsületes válasz, amelyet a zsidók az egyház krisztológiai alapkérdéseire adhatnak. Itt semmiféle felfuvalkodott kísérlet, amely kizárólag racionalista módon közelít a misztériumhoz, nem szolgálja az igazságot.” (122. o.)

És következnek egy zsidó szerző ajkáról ezek a megdöbbenő szavak: „Talán az egyházak krisztológiája hamis úton járó tévtan? Csalóka álmképeken alapulhat-e olyan egyház, amely Isten nevében 'hegyeket képes megmozgatni'? Képesek-e tévtanítók és tévelygők arra, hogy egy illúzió nevében hagyják magukat kínpadra hurcolni, üldözni és boldogan vállalni a vértanúságot Isten nagyobb dicsőségére? Egy ateista ezekre a kérdésekre könnyen felelhet igennel. Jómagam mint hívő zsidó azt a történelmi fejlődést, amelyet... Izrael örömhíre Jeruzsálemből a pogány világban előidézett, nem írhatom sem a vak véletlen, ill. az emberi tévedések, sem a materialista determinizmus számlájára.” (124. o.) „A názareti Jézus Isten kifürkészhetetlen útjain a pogányok üdvözítője lett.” (125. o.)

Egy 1977-ben kiadott műben (*Auferstehung. Ein jüdisches Glaubenserlebnis*, Stuttgart, 1977) Lapidé még tovább megy, és így ír: „Ha Isten hatalma, amely Elizeusban működött, elég nagy volt ahhoz, hogy ismét életre keltsen egy halottat, akit a próféta sírjába vetettek (2Kir 13,20kk), akkor egy megfeszített zsidó feltámasztása sem elképzelhetetlen. 'Vagy nincs már erőm, hogy megmentsek?' (Iz 50,2) – kérdezi minden élet Ura a nehezen hívőket.”

Nem akarjuk ezzel Lapidét akarata ellenére kereszténynek bekebelezni, de biztosan állnak rá azok a szavak, melyeket Jézus egy jóindulatú írástudónak mondott: „Nem vagy messze az Isten országától.” (Mk 12,34)

Teljesen aláírom a könyvének zárómondatában elhangzó következő szavakat is: „Ugyanabban az Atyaistenben való hit, az ő üdvözítésébe vetett remény és a meggyőződés, hogy az élet értelmét az egy Isten határozza meg, visszavonhatatlanul egyesít bennünket.” (126–127. o.)

* * *

Három könyvről számoltunk be. Mind a három tanulságos. Azonban olvasásuk közben úgy éreztem: milyen jó lett volna, ha az első és a második könyv írói elolvasták és magukévá tették volna a harmadik könyv szerzőjének beállítottságát. Akkor felismerték volna, hogy előítéletmentesen a tiszta ész álláspontján állva gondolkodó történész nem létezik (bár Vermes annak gondolja magát), és hogy egy 20. századbeli emberszerető racionalista gondolkodó mércéjével sem lehet a valódi Jézust felmértegni (bár Herbst azt hiszi, hogy neki ez sikerült). Lapidé Izrael népének az élő Istenbe vetett hitével szemléli néptük nagy fiát, Jézust, és Isten gondviselésének hitéből kiindulva gondolkodik Jézus világtörténelmi hatásáról. Mi keresztények ugyancsak egy történelmi hitközösségben állva hisszük és hirdetjük – alázatosan ugyan, de mély meggyőződéssel –, hogy a valódi Jézus az, akit Péter, Pál, János, Jakab, Máté, Márk, Lukács,

számtalan szent és vértanú és annyian mások vallottak: „az élő Isten Fia” (Mt 16,16) és „minden embernek, de leginkább a hívőknek üdvözítője” (1Tim 4,10).

A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesülete: Állásfoglalás az eutanáziával szemben

Az elmúlt hónapokban a médiák – burkoltan vagy nyíltan – egyre többször foglalkoznak az eutanáziával.

Ezek a megnyilvánulások a közvéleményt elsősorban az érzelmekre hatva befolyásolják, ugyanakkor hiányosan vagy tévesen tájékoztatják. Mindez tévessé teheti az emberek állásfoglalását ebben a fontos kérdésben.

A kormány egészségügyi cselekvési programjáról szóló 107/1994/XI.23./Korm. határozat „... egyes speciális területek átfogó törvényi szabályozását...” 1996-ra tervezi. Ezek között az eutanázia is szerepel.

Mint betegekkel foglalkozó orvosok, ápolók, gyógyszerészek, egészségügyi szakdolgozók, akiket mindez közvetlenül érint, mert nap nap után találkozunk e problémával a gyakorlatban, szükségesnek és jogosnak tartjuk, hogy egyesületünk álláspontját nyilvánosságra hozza.

Az eutanázián a szó szoros értelmében olyan cselekvést vagy mulasztást értünk, mely természete és a végrehajtó szándéka szerint halált okoz, azzal a céllal, hogy megszüntessen minden fájdalmat. Az eutanázia tehát a szándékban és a használt módszerekben van.

Az eutanázia, az abortuszhoz hasonlóan, a jelenkor téves és vétkes megoldási kísérlete az élet és a halál kérdésére. Az ember úgy gondolja, hogy jogában áll, hogy saját életéről és haláláról ő maga döntsön teljes függetlenségben. Ennek lehetőségeit és végrehajtásának eszközeit megkívánja a társadalomtól.

Ennek a helytelen gondolkodásnak az oka a hasznossági szemlélet és csak az anyagiakban való gondolkodás, elszakadás Istentől. Ezért veszi el a szenvedés is az értékét. Így lehet az ember alapvető kísértése, hogy ura legyen a halálnak. Ez a magatartás, ami az előzőekből következően logikusnak és humánusnak tűnhet, valójában abszurd és embertelen, hogyha teljes mélységében nézzük.

„Senki közülünk nem él önmagának, és senki nem hal meg önmagának. Míg élünk, Istennek élünk, s ha meghalunk, az Úréi vagyunk. Krisztus ugyanis azért halt meg és támadt föl, hogy halottnak, élőnek Ura legyen.” (Róm 14,7–9)

A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesülete

a Magyar Orvosi Kamara Etikai Kollégiumának állásfoglalásával (1993. júl. 12.), a FEAMC, FIAMC és hasonló nemzetközi és világszervezetek véleményével egybehangzóan

elutasítja az eutanázia bármely módját.

A felmerülő problémák megoldására a következők végiggondolását és alkalmazását ajánljuk.

A szentatya az *Evangelium vitae* kezdetű enciklikájában különös nyomatékkal ajánlja, hogy a család és a társadalom segítse a betegeket és az időseket életük utolsó szakaszában.

– A szenvedő, haldokló ember reménytelenségbe és magányba zárkózottságán segítenünk kell, hogy ne adja fel reménységét, mert a halál nem csőd, nem a személy teljes összeomlása, megszűnése, hanem az öröklét kezdetének feltétele, ezért táplálnunk kell a halhatatlanság hitét.

– Az együttlenszvedés igazi értelemben olyan elkísérés, amely szolidárisá tesz a szenvedéssel, de nem öli meg azt, akinek szenvedését nem tudja elviselni.

– Kétségtelenül fennáll az erkölcsi kötelesség, hogy az ember gyógyítsa és gyógyíttassa önmagát; de e kötelezettséget a konkrét helyzetekhez kell mérni, tehát mérlegelni kell, hogy a rendelkezésre álló gyógyítási lehetőségek tárgyilagosan arányban állnak-e a várható gyógyulással.

– A kezelést nem lehet a végsőkig fokozni, ha nem felel meg a beteg reális állapotának, ha nem áll arányban a várható eredménnyel, és túlságosan nagy terhet jelent a betegnek és családjának. Az ilyen kezeléstről való lemondás nem egyenlő az öngyilkossággal, sem az eutanáziával, hanem inkább embermivoltunk elfogadását jelenti a halál színe előtt.

– A fájdalomcsillapítás alkalmazható, ha nem a halál a célja, még abban az esetben is, ha csökkenti az öntudatot, és megrövidíti a szenvedő életének napjait, viszont a beteget nem akadályozhatja meg erkölcsi és vallási kötelezettségeinek teljesítésében.

– A családnak és azoknak, akik hivatásuknál fogva a beteget ápolják élete utolsó szakaszában, szeretettel és türelemmel kell mellette állniuk.

Ezzel az állásfoglalásunkkal is szeretnénk felhívni minden ember, törvényhozó és társadalmi fórum figyelmét, hogy őszintén hallgassanak lelkiismeretükre, felelősen és körültekintéssel közeledjenek ehhez a kérdéshez.

Hisszük, hogy minden józanul gondolkodó ember számára csak az ÉLETRE adott IGEN lehet elfogadható és természetes.

Ezt az igent a keresztények hite csak elmélyíti és tovább erősíti.

* * *

A fenti nyilatkozattal egyetértenek: a Keresztény Orvosok Magyarországi Társasága, a Magyar Kolping Szövetség, a Magyar Cserkészszövetség, a Katolikus Asszonyok Lányok Szövetsége, a Magzatvédő Társaság, a Márton Áron Kiadó, a Magyar Cserkészszövetség Táborkereszt Katolikus Közösség, a KÉSZ (Keresztény Értelmiségiek Szövetsége), a Keresztény Ökumenikus Baráti Társaság (az elviekben teljesen egyetértve, a megfogalmazásban kis változtatást javasolva).

Kettős ünnep Káldon

Gyürki László körmendi kanonok ügybuzgóságának köszönhetően a vasi Káld községben emlékművet állítottak a jezsuita Káldi Györgynek, az első teljes katolikus biblia fordítójának. Az elmúlt három év során felújították a falu XVII. században épült barokk templomát is. Konkoly István szombathelyi megyéspüspök áldotta meg a felújított oltárt, majd pedig a Németh Mihály által alkotott Káldi György-emlékművet. Gyürki László biblikus szakember méltatta káldi gyökerű protestáns család sarja, Pázmány kortársa és rendtársa, 1607-ben elkészült bibliafordítását.

34. általános rendgyűlés: Együttműködés a világiakkal küldetésünkben

A Távlatok 1995/5. száma rövidítve közölte Hartai Éva A „világiak egyháza” című hozzászólását a Fórum az egyházzal rovatban. Adósak maradtunk a „világiak egyháza” kifejezés magyarázatával, amely ily módon talán nem minden olvasónk számára érthető. A kifejezés a 34. jezsuita általános rendgyűlés záródokumentumának világiakkal foglalkozó fejezetéből, annak is a legelső mondatából származik. Mivel a világiaknak az egyház életébe való, a jelenleginél sokkal nagyobb arányú és alkotóbb bekapcsolódását mi is – mint a Jézus Társaság egésze – rendkívül fontosnak tartjuk, az alábbiakban Hartai Éva fordításában részleteket közlünk a dokumentumból. (Szerk.)

1. Az idők jelei a II. vatikáni zsinat óta minden kétséget kizáróan mutatják, hogy a következő évezredben az Egyházat a „világiak egyházának” fogják nevezni. Az utóbbi harminc esztendőben a világiak egyre nagyobb számban válaszoltak arra a szolgálatra szóló meghívásra, amely a keresztségben kapott kegyelemből ered.(1) Hivatásuk olyannyira változatos körülmények közötti megélése egyik legkiemelkedőbb módja annak, ahogyan Isten népe szolgálja a világot Isten országa felépítésében. A világiak „aktív, lelkiismeretes és felelősségteljes részvételét az Egyház küldetésében e történelmi pillanatban”(2) úgy tekinti, mint napjaink kegyelmét és a jövő reménységét. Válaszul erre a kegyelemre mi a világiak küldetése megvalósításának szolgálatába állunk(3), és e célból elkötelezzük magunkat a küldetésben velük való együttműködésre.

2. Hasonló kegyelmet észlelünk, amikor az idők jeleire figyelünk a Társaság apostoli munkáiban az utóbbi harminc év során. A 31. általános rendgyűlés a zsinattól indítva azt sürgette, hogy „ápoljuk a világiakkal való együttműködést apostoli munkáinkban.”(4) Azóta a világiak egyre növekvő együttműködése kiszélesítette küldetésünket, és a velük való partneri viszony átalakította annak módját. Eredményesebbé tette mindazt, amit küldetésünkben teszünk, és gazdagabbá azt, ahogy mi magunk értelmezzük szerepünket. A világ egyes részein a jezsuita művek főleg a világiaktól függenek, ők valósítják meg a Társaság küldetését. Úgy tűnik, hogy vezető szerepük a jezsuiták apostoli műveiben a jövőben csak növekedni fog, s mi ezt a fejlődést szívből támogatjuk.

3. Mi a világiakon kívül másokkal is együttműködünk: papokkal, sajátos karizmával rendelkező szerzetesekkel és szerzetesnőkkel, valamint bármilyen hitű, vallású emberekkel, akik készek érvényt szerezni a világban az igazságnak, igazságosságnak, szabadságnak, békének és szeretetnek. Hálásak vagyunk ezért a minket gazdagító együttműködésért.

4. A jezsuiták „másokért”(5), ugyanakkor „másokkal”(6) élő emberek. Jezsuita eljárásmodunknak ez a lényeges sajátossága megköveteli, hogy készek legyünk együttműködni, másokra figyelni és másoktól tanulni, másokkal megosztani lelki és apostoli örökségünket. A „másokkal” való élet karizmánk egyik központi vonása, és elmélyíti önazonosságunkat.

5. A közelmúlt tapasztalatai arra készítettek számos jezsuita rendtartományt és sok világit, hogy új lépések megtételére kérjék a jelen általános rendgyűlést az együttműködés terén. Erre válaszolva a következő területeken terjesztünk elő ajánlásokat: (a) a Társaság által a világiaknak nyújtott segítség szolgálatuk teljesítésében, (b) világiak és jezsuiták képzése erre az együttműködésre, (c) jezsuiták együttműködése a világiakkal a Társaság műveiben, más művekben és egyesülésekben, (d) a jövő lehetőségei.

a) A világiak segítése szolgálatuk megvalósításában

7. A Jézus Társasága készen áll a világiak küldetésének szolgálatára, felajánlva azt, ami vagyunk, és amit kaptunk: lelki és apostoli örökségünket, oktató-nevelő lehetőségeinket és barátságunkat. Felajánljuk az ignáci lelkiséget mint a világiak szolgálatát életető különleges ajándékot. Ez az apostoli lelkiség tiszteletben tartja a sajátos egyéni spiritualitást, és alkalmazkodik a jelenlegi szükségletekhez. Segít abban, hogy az emberek megtalálják hivatásukat, és „mindenben szeressék és szolgálják az isteni Felséget.”(7) Felajánljuk a világiaknak a több mint négyszáz éves apostolkodás során szerzett gyakorlati bölcsességet, iskoláinkban, egyetemeinken és a különböző nevelési programokban a pasztorális és teológiai kiképzést. S ami talán a legfontosabb: társaikká leszünk, velük együtt szolgálunk, tanulunk egymástól, válaszolunk egymás meglátásaira, kezdeményezéseire, párbeszédet folytatunk egymással apostoli céljainkról.

d) A jövő lehetőségei

1. A „világiak Egyházának” elismerése

19. Világi férfiak és nők egyre szélesebb területen fognak betölteni felelős állásokat az Egyházban: plébániákban, egyházmegyei hivatalokban, iskolákban, teológiai intézményekben, missziókban, az igazságosságot és szeretetet előmozdító művekben... Ezért fokozatosan át kell vinnünk a hangsúlyt a mi saját apostoli munkáinkról a világiak küldetésének megerősítésére...

2. Világi vezetés a Társaság műveiben

20. A kialakulóban levő „világiak Egyháza” hatással lesz a mi sajátosan jezsuita apostoli műveinkre is... A jövőben a „mi” jelenti majd az igazi ignáci világi és jezsuita viszonyt, ahol mindegyikünk betölti saját hivatását. A világiak majd jogosan, egyre szélesebb körben töltenek be műveinkben felelős vezetői szerepet. A jezsuitáknak segíteni kell a világiak kezdeményezéseit az ignáci kiképzés, a papi és szerzetesi élet tanúságtétele és a jezsuita apostoli értékek előmozdítása által. Saját szolgálatunk alázatosabb lesz, ugyanakkor nagyobb kihívással járó és kreatívabb szolgálat...

3. Ignáci apostoli hálózat kiépítése

21. A jövőbeli világi-jezsuita küldetésben mindazok együttműködnek majd, akik a Lelkigyakorlatokban megtalálják közös lelkiségünket és apostoli indíttatásunkat. A számtalan ignáci szellemű egyén ma is bizonyítja a Lelkigyakorlatok állandó inspiráló erejét és az apostoli szellem felébresztésére való képességét. Az Egyház új korszakának kegyelme és a szolidaritás vágya arra készíten bennünket, hogy egyre szorosabbá tegyük az egyének és a csoportok kapcsolatait. Így kialakíthatunk majd egy úgynevezett „ignáci apostoli hálózatot”.

Jegyzetek

- 1 *Lumen gentium* n. 31.
- 2 *Christifideles laici* n. 3.
- 3 GC 31 D 33, 34; Kolvenbach, *Congregatio Provincialium*, „De Statu Societatis”, AR XX n. 19, p. 451; Kolvenbach, „To Friends and Colleagues of the Society of Jesus”, AR XX, pp. 601-607.
- 4 GC 31, D 33, n. 6.
- 5 Pedro Arrupe, „Men for Others”. Address to the Tenth International Congress of Jesuit Alumni of Europe, 1973.

6 Peter-Hans Kolvenbach, „To Friends and Colleagues of the Society of Jesus”, AR XX, p. 602.

7 *Lelkiyakorlatos-könyv* 233.

Kultúra és élet

Szabó Ferenc: Kétségbeesés és reménység között. A történelem vége Madáchnál és az ezredvégen

A Petőfi Irodalmi Múzeumban 1995. október 16-án megalakult a Nemzetközi Madách Társaság, amelynek elnöke Hubay Miklós író lett. Az alakuló ülésen előadást tartott Szabó Ferenc is a fenti címmel. Itt, miután összefoglaltuk a tanulmány I. részét, csak a II. részét tesszük közzé, a teljes tanulmány másutt jelenik meg.

A találkozó témáját Francis Fukayama bestseller művéhez kapcsolták: A történelem vége és az utolsó ember (Európa, Bp. 1994). Az előadók (Hubay Miklós, Poszler György, Szabó Ferenc, Németh G. Béla) valamennyien túlléptek az amerikai japán tanácsos naiv utópiáján, aki a liberális kapitalizmus győzelmében jelölte meg az egyetemes történelem végét. Madách Tragédiájának időszerűségét jelzi, hogy főleg a falanszterjelenetben prófétai módon meglátta egy bizonyos kollektívizmussal csődjét. De ezen túl mindnyájunkat szorongató, valóban egzisztenciális, lét- és történelemfilozófiai kérdéseket feszegetett *Az ember tragédiájában*.

I. Madách pesszimista?

Tanulmányom első részében jeleztem a különböző Tragédia-értelmezéseket (Erdélyi, Arany, Babits, Prohászka, Lukács György...). Főleg a marxista történelemszemlélet kritikáját vázoltam, felidézve Lukács György és Jean-Paul Sartre háború utáni vitáját a történelem értelméről, illetve Lukács hírhedt 1955-ös Madách-cikkének tarthatatlan szemléletét.

Amint az álomban látott jövő filmje a vége felé tart, egyre sürgetőbb lesz a kérdés: milyen lesz a vég, mi az értelme az emberi történelemnek, megy-e előre az emberiség? Az űrben szálló Ádám:

*A csillagok megettünk elmaradnak.
S nem látok célt, nem érzek akadályt.
Szerelem és küzdelem nélkül mit ér
A lét? Hideg borzongat, Lucifer!*

Az ember nem hághatja át a földi lét sorompóját, nem tud kilépni a „mindenség gyűrűjéből”. El kell ismernie végességét. A Föld szelleme visszainti:

Térj vissza, élsz – hágd át, megsemmisülsz...

II. A kétségbeesés és a remény dialektikája Madách Tragédiájában

Ádám dilemmája ez: a nagy, szent eszmék – mint kereszt, tudomány, szabadság – *előre vitték-e* az emberemet? Madách maga is megélte az 1849-ben elbukott szabadságharcot, és az egyes színeken keresztül érzékeltette a nagy, szent eszmék csődjét, visszaját. Milyen új tanért lelkesedjék hát, amikor visszatér a földre, ahol az eszkimók és a fenyegető fagyhalál várja? „Szörnyű világ! – Csupán meghalni jó. / Nem sajnálandom, amit itt hagyok ...” Ádám ott állt az első ember bölcséjénél, végigcsatázta reménykedve az emberiség csatáit, s most az óriás fehér gyászleplelt látja az óriási síron ő, az „első, utolsó ember a világon”.

Az álomlétből felébredve teljesen reményvesztett, véget akar vetni életének, de Éva, aki nem eszére, hanem szívére hallgat, aki szíve alatt hordozza az új életet, a lelkiismeret és kinyilatkoztatás, az Úr szava és az angyali kar kórusa kíséretében megszabadítja az

öngyilkosságtól. Biztosítva lesz a jövő. Az ősevangéliumra utaló versekkel a jövőendő Megváltóra is utalás történik:

*Ha úgy akarja Isten, majd fogamzik
Más a nyomorban, aki eltörűli [ti. a bűnt és a nyomort],
Testvériséget hozván a világra.*

Világos utalás ez a Biblia első lapjaira, a teológusok által ősevangéliumnak nevezett versre: „Ellenkezést vetek – mondja a kígyót megátkozó Úr – közéd és az asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé. Ő széttiporja fejedet, te meg a sarka után leselkedel.” (Ter 3,15.) Az egyházatyák ezt a verset az új Évára, Máriára (a sátántipró asszonyra) és az új Ádámra, Krisztusra alkalmazták. Madách ismerte ezt az értelmezést. Itt tehát teológiai szintre emelkedik. Ez a parányi fénysugár, az eljövendő Megváltóra való utalás azt jelzi, hogy Madách mégsem volt nihilista, teljesen pesszimista.

Amikor pedig Ádám – mint új Jób – perlekedik az Istennel, amikor az Úr elé tárja a „rettentő látásokat”, amelyek gyötörték, és azért könyörög, hogy a poklot jelentő bizonytalanságon/szorongáson túllendülhessen („Megy-é előbbre majdan fajzatom, / Nemesbedvén ...”), az Úr így válaszol:

*Ne kérdd
Tovább a titkot, mit jótékonyan
Takart el istenkéz vágyó szemedtől.
Ha látnád, a földön mulékonyan
Pihen csak lelked, s túl örök idő vár:
Erény nem volna itt szenvedni többé.
Ha látnád, a por lelkedet felissza:
Mi sarkantyúzna, nagy eszmék miatt
Hogy a muló perc élvéről lemondj?
Míg most, jövőd ködön csillogva át,
Ha percnyi léted súlyától legörnyedsz,
Emel majd a végtelen érzete.
S ha ennek elragadna büszkesége,
Fog korlátozni az arasznyi lét.
És biztosítva áll nagyság, erény.*

A gúnyolódó, „csupa-ész” Lucifer lassan elsompolyog, mert nem tudja elviselni, hogy Ádám és az Úr bizalmas társalgást folytat. Ádám látja, hogy a hideg tudás nem segíthet. Az Úr szava biztosítja Ádámot, hogy égi hang vezérli, és ez a szívéen (lelkiismeretén) keresztül szól hozzá. E hangot „e gyöngye nő tisztább lelkülete” jobban meghallja, és szívéen szűri át. „Dieu sensible au coeur” – mondja Pascal. Istent a szív érzi meg. Mert Isten más rendből, a szeretet rendjéből való. Lucifer hideg tudása és dőre tagadása „Lesz az élesztő, mely forrásba hoz, / s eltántorítja bár – az mit se tesz – / Egy percre az embert, majd visszatér ...” Ez hívő keresztény optimizmusa. Lucifer tehát hozzátartozik az üdvösségtörténethez, amint ezt a Biblia nyomán Szent Ágoston a két városról szóló történelemteológiájában hirdette, vagy Szent Ignác a Lelkigyakorlatokban a két zászlóról szóló elmélkedésben leírja. Lucifer bűnhődése az lesz örökre, hogy látja: az embert nem tudta elveszíteni:

*De bűnhődésed végtelen leend,
Szünetlen látva, hogy, mit rontni vágyol,
Szép és nemesnek új csírája lesz.*

Vajon nem optimizmus ez, nem a kegyelem mindenhatóságába vetett hit kifejezése? Szent Pál gondolatát sejthetjük itt meg: ahol elárad a bűn, túlárad a kegyelem. Az ember nagysága szabadságában van. És maga Isten sohasem veszi vissza ezt az ajándékát. A fiatal Sartre mondatta egyik hősével. „Szabad vagyok, és a lázadó szabadság ellen az Isten se tehet semmit!” Az angyalok kara a szabadság és a kegyelem drámájára utal:

*Szabadon bűn és erény közt
Választhatni, mily nagy eszme,
S tudni mégis, hogy felettiünk
Pajzsúl áll Isten kegyelme.
Tégy bátran hát, és ne bánd, ha
A tömeg hálátlan is lesz...*

A kegyelmi segítség tudatában bátran cselekedni! De az ember ne a saját hírnevét, hanem az Isten dicsőségét keresse. Az embert ne vakítsa el a képzet,

*Hogy, amit téssz, azt az Isten
Dicsőségére te végzed,
És ő éppen rád szorúlna
Mint végzése eszközére:
Sőt te nyertél tőle dísz, ha
Engedi, hogy tégy helyette.*

Igazában Isten nem szorul rá a mi munkánkra; és azt is Ő adja, amit tőlünk kér. A mi dicsőségünk az, ha engedi, hogy cselekedjünk, hogy szabadon mi tegyük magunkat önmagunkká. „Isten dicsősége az élő ember” – mondotta Szent Iréneusz.

Isten nem féltékeny ránk, teremtményeire. A modern ateizmus legnagyobb félreértése volt, hogy azt hirdette: Istennek meg kell halnia, hogy az ember valóban legyen, szabad legyen. Manapság a nietzschei metafora – „Isten meghalt” – valósággá válik: az ember tudatában meghal Isten. (Mert – ahogy Martin Buber magyarázza – az élő Isten nem halhat meg, csupán az ember szeme és a Nap közé kerül valami: a gőg felhője vagy a lázadás homálya, és ezért napfogyatkozás áll be!) De ha a Nap eltűnik, a visszfény is elenyészik. Ma már az ember haláláról beszélnek egyesek, mint Lévi-Strauss vagy Michel Foucault, vagy a Beckett-féle abszurd irodalom. (Ez jellemezné a posztmodern kort?)

Madách nem ateista. A Tragédia utolsó mondatait az előbbieik fényében kell értelmeznünk. Éva rögtön érti a dalt (mert a szívével ért!), Ádám csak gyanítja, de követni akarja:

*Gyanítom én is, és fogom követni.
Csak az a vég! – Csak azt tudnám feledni!*
Az Úr:
Mondottam ember: küzdj és bízva bízzál!

Madách zárójelenetében tehát jelen van a megváltás ígérete. Az Úr megígéri az embernek a kegyelmi segítséget. Persze, a hívő ember is átmegy a szorongáson; a halál és a megsemmisülés kísértését a keresztbe és a feltámadásba vetett hiten alapuló reménységgel szárnyalhatja túl. Szent Pál maga is, az első Korintusi levél 15. fejezetében, ahol a feltámadásról beszél, azt mondja: Ha Krisztus fel nem támadt volna, nyomorultabbak lennénk minden embernél, hiszen csalódás áldozatai lennénk. Ha nincs feltámadás: együnk, igyunk, hiszen holnap meghalunk! *Carpe diem!* Világos, hogy a pillanat élvezete, az örök elevenség még nem biztosítja az örök életet. Ha igaz lenne az, amit a szcientista, ateista tudósok mondanak – Monod vagy Rostand végkövetkeztetése –, akkor csakugyan mi is, ma is kétségbeeshetnénk. Jean Rostand francia biológus ilyen pesszimista látomást idéz fel az

emberiség végéről: „Az emberi faj éppúgy eltűnik, amint letűntek a dinoszauruszok és a szтегоcefaloszok. Lassanként a kis csillag, amely napul szolgált nekünk, elhalványul és kihűl. Akkor minden élet megszűnik a földön, amely mint elavult golyó vég nélkül forog a véghetetlen űrben. [Ez Madách „eszkimó”-színeinek folytatása!] És a mindenségnek ebben a parányi zugában – folytatta Rostand – örökre elenyészik a protoplazma kerge kalandja, amely talán közben más bolygókon fejeződött be, vagy talán más bolygókon újratekődött. És mindenütt ugyanaz az illúzió táplálja a kalandot, ugyanazokat a gyötrelmeket hozza létre, másutt is ugyanolyan abszurd, ugyanúgy hiábavaló, ugyanúgy szükségszerűen kezdettől fogva a végső bukásra és a végtelen sötétségre ítélve.” A francia tudós kétségbeesett látomása valóban teljes pesszimizmus és nihilizmus. De Madách nem ezt vallja.

Igaz, a magyar költő nagyon sötéten látja a világtörténelmet. (És ha megélte volna a XX. századot, talán még pesszimistább lett volna; hiszen úgy tűnik, csak a pusztítás eszközeit tökéletesítettük.) De Madách hisz a megérthetetlen isteni tervben, hisz a titokzatos megváltásban és a kegyelem erejében. Mert Madách nemcsak Ádám, hanem Éva is, az Úr is, miként Lucifer is. Ahogy a regényírók is legtöbbször több hősükön keresztül fejezik ki – dialektikusan, vagyis az ellentétek feszültségén és túlhaladásán keresztül – világszemléletüket. Dosztojevszkij egyszerre Iván és Aljosa Karamazov, hiszen maga is átment Iván ateizmusán (Nietzsche előtt megélte a teljes ateizmust), de végül is Krisztusban találta meg a szépséget és az igazságot, mint Aljosa.

Minden bizonnyal Madách egyetértett volna a híres orientalistával, René Grousset-val, aki *A történelem mérlege (Bilan de l'histoire, 1946)* című könyvében Pascal egy gondolatáról (Br. 693) elmélkedik, és miután idézte Jean Rostand előbbi látomását, a kereszten agonizáló Krisztusra irányítja a tekintetet, és így vall: „Tudjuk, hogy a keresztény (a spiritualista) megoldáson kívül nincs más elfogadható az értelem és a szív számára. Ha a világ csak az, aminek a materialista természettudomány és a hitetlen filozófia mondja, akkor abszurd az érznek, és fellázítja a szívet. E borzalmas ürességgel szemben a kereszténység képviseli ma a szellem védelmét. És küldetése a hajótörésben – amely minden remény híján lenne, ha a Kereszt nem lenne jelen – küldetése üdvösséghezőbb, mint valaha is volt. *O crux, ave, spes unica!* Üdvözlégy, kereszt, egyetlen reményünk!” (R. Grousset, *Bilan de l'histoire, 1946, 306.*)

Czigány György: Mándy Iván átkelése

„Mindent maga mögött hagyott. Mindenki elmaradt mögötte. Még az a nő is, aki oly sokáig kísérte. A fák, a padok.

Csak a levegő. A levegő hullámozása. Az az áttetszően ragyogó, majd váratlanul elhalványuló, hideg hullámozás.

Egy pillanatra megállt. Belevetette magát ebbe a hullámozásba.”

(Mándy Iván: *Átkelés*)

Mándy Iván átkelése 1995. október 6-án egyszerű volt, elegáns, szomorúan magától értetődő. Szinte észrevétlen.

Régi lakásából a Kerepesi temetőre látott. Oda temették. Egyszer azt mondta: Harminc, harmincöt évig laktam ott. Az volt a különös, hogy a Tisza Kálmán tér, a Mátyás tér és a Teleki tér három egymásra csúszott tér volt, mind a három különféleképpen volt borzalmas. Én szerettem őket, de hát ez más kérdés. Tulajdonképpen az egyik bódéból nőttem ki akkoriban. Azt hiszem, az, hogy szerettem ezt a tájat: hazaszeretet. Más ezt nem magyarázza.

Három és fél évtized után új helyre költöztél – mondtam. Ez a tény is megjelent újabb novelláidban?

Mindjárt, *A létra* című novellával – felelte. Két élő személlyel voltunk akkor együtt. Az egyik egy létra, öreg, kopott létra, ami úgy nézett ki, mint egy ideiglenesen elbocsátott fegyenc, a másik, ha lehet – és nem kétséges –, még tragikusabb figura: gróf Batthyány, a kivégzett, felelős magyar miniszterelnök.

Az ablakból kitekintve – szóltam közbe – emlékművét látod, a mécseset.

– A kocsik gyűrűjében és nem legjobb állapotban, nem a legjobb hangulatban...

Mint a pad, az öreg létra, az öreg csavargó. Eltűnt hát a legszeretreméltóbb Mándy-figura is. Maga az író. Novellái nemcsak különös, kemény próza-versek, valóságosan zenék voltak. Racionalitásukban, anyagszerűségükben is elvontak, zeneiek. Mándy hangjából is ez szólt. Önirónikus, vontatott, szomorkás hangon olvasott: ez maga is valami monoton, gyönyörű zene volt. Mondjuk, a mondatok „filmzenéje” a képek, az operatőri remeklések kíséretével. Belső realitás. Áhítat és paródia: ráismerünk az ezerszer látottra. Ha zene, repetitív zene: a banalitások monotonája, az ismétlődésekben „liturgikussá” vált nyelv. A hangok, a gesztusok. Az ártani soha nem képes Mándy-féle írások kíméletlensége: tehetetlen szeretettel mutatja meg képtelenségeink humorát. Öniróniáját megosztja velünk, jócskán jut nekünk is ebből a tisztítóúzból.

Mennyit nevetgélünk! Az ő szemérmes, kedvesen cinkos legyintgetése, vigasztaló panaszkodása! Együtt voltunk a Gerbeaud-ban, az Andrassy úti cukrászdában, a New York-kávéházban, az Astóriában, még a Bartók-emlékházban és Zebegényben is, no meg sokszor a Rádió pagodájában.

Átkelve ezen a zaklatott kávéházon – hatvanas évek! – sokszor ott láttalak az üvegfalak tövében. Írtál azokon az alacsony kis pultokon? Rakosgattad a cetliket? Nem, ezt igazán nem lehet mondani... Valami hangjáték-átdolgozás az ifjúsági osztálynak. Egy kis iparos munka. Várni kellett. Elég sokat kellett várni.

Azután egyszer csak elkészült a Mozifüzet. Régi filmzenék összekötő anyagaként a rádióműsorban egy-egy novellarészlet. Száz sor a Diákszerelemről. Bánki Zsuzsa mondta el. De meg kellett vágni, mert ennyi sok, nem lehet egy zenei műsorban ennyi próza. (Úristen: csattanója?! – mondanád.) Hogy a hatvan mondatos történet mégis érthető legyen, a novella nagyobb részét te mondtad el hat mondatban. S hozzá a zenék. Egyszer Nino Rota is. Később, újabb műsorokban Felliniről beszéltél. Régi fúvószenekarokról. Egy verklisről, a

némafilmről, egy öreg óbudai mozigépészről. Vagy mozigongoristáról? „Az üldözés zenéje.” „A szerelmesek egymásra találása.” „A menekülés.” Mindenesetre volt valami operatőredék, valami furcsa, szomorú zongorazene. Az biztos, együtt voltunk Óbudán ennél az öregnél. S „rögzítettük” a némafilmek zenéjét.

Zebegénybe már bizonyos megszokott nyugalommal jártunk ki. Nyaranta egy-egy „zenei és irodalmi” délután a hegyoldalban. Szőnyi kertjében. Erdő. Templomi méltósága volt a fenyőknek. S a hevenyészett szabadtéri oltárnál (sivár kis színpad volt, roncs zongorával, egy szál mikrofonnal s rengeteg napfénnel) ott álltál ingujjban (nem, azt hiszem, azért zakóban), és olvastál az *Egy ember álma* kéziratából. Katonazene. Szerafin néni. Orfeumi lányok. Barlangi mozi... Akkor még gondolkoztál a kötet címén. *Egy ember álma* – jó cím ez? 1971 augusztusában már a megjelent könyv volt a kezében azon a kis színpadon. Máskor a műteremben ültünk le, s még befért a filmkamera is. Ott volt Nemes Nagy Ágnes és Ottlik Géza. A táj és a költői kép... Rilke, Krúdy, Szőnyi, Picasso. Róluk beszélgettünk.

Egy téli vasárnap délelőtt történt (1977 februárjában), hogy a „Különlegességi cukrászdában” gyűltek össze Mándy Iván körül barátai: filmesek, színészek, muzsikusok, a kávéház felszolgálói és vendégei, no meg a tévések...

– Na nem, ez azért túlzás – mondta Iván, amikor meglátta az Andrássy út széles járdáján fagyoskodó fúvószenekart, a védőhuzattal beborított kamerákat... Égtek a kávéházi csillárok, s világítottak a függönyökön túlról az autók fényszórói. Mint egy némafilm: elhalkult az utcazaj a lassú és súlyos havazásban. A fúvószenekar ott állt és játszott ablakaink előtt, konokul, kitartóan. Mándy benn a kamera előtt, míg odakünn egy-egy novellájának epizódja magától életre kel... A pillanat (a televízió-műsor háttéré) azóta fölismerhetően s véglegesen a Mándy-költészet valóságdarabkája lett – immár olvashatóan az újabb novellák egyikében. A cukrászdában végül velünk volt a jó melegben az egész fúvószenekar, csak a kottatartók és a kották maradtak még kinn az utcán, a fináléra várva. Esett a hó, s a magányos kottasereg hangjegyei lassan elmázolódtak: hólében, tintában áztak – az egészet újra kellett másoltatnia a televízióknak. E műsor helyszíne, téli pillanatai *A trafik* című Mándy-novellafűzében örökítődtek meg.

„Behavazott kottaállványok az üres téren. Eltűnt a zenekar, eltűntek a kottalapok. Egy férfi járkált felhajtott gallérral az állványok között. Diamant Béla, a trafikos. Megállt. Olyan mozdulatot tett, mintha a zenekar után akarna iramodni. De aztán végigsimított a kottaállványokon. Elgondolkozva nézett, mintha valamilyen zenét hallana.

Semmilyen zenét se hallott.

Eltűnt a zenekar. A Pénzügyőrség zenekara. Ők adtak térzenét ezen a vasárnapon, hidegfényű, tiszta ragyogás a reggel. Friss, pattogó indulók. Lágyan úszó keringők. A Császár-keringő, a Kék Duna...”

– Azt hiszem, Iván – mondtam a rádióstúdióban egyszer –, régebbi novelláidban megtévesztésül volt még valami történet, s aki felületesen olvasta őket, azt hihette, az fontos bennük. Újabban erről szó sincs. Egy-egy novellád akár vers lehetne: kemény, szomorú, szikár költemény. Versantológiában is megjelent novellarészlet tőled, jól tudom?

– Jól tudod, szinte úgy látszik, mintha verset írtam volna. De nem, ez azért megtévesztő dolog. Azért az bizony próza. Egyébként, ha költőnek tartanának, arra lennének a legbüszkébb a világon. Az olyan, mintha egy bakát kineveznek táborszernaggyá. Nem a műfaj: a vers töménysége a fontos. Számomra nem a zenéből (megbízhatóan botfülű vagyok), de a filmből jött a kihagyásos módszer. A vágások. Nem kell mindent elmondani. Egy-két képpel, egy-két vonással lehet érzékeltetni valamit.

Mint figurái, tárgyai, tájai – váratlanul eltűnt Mándy Iván.

Eltűnt századunk második felének egyik legjobb prózaköltője. Aki mindig is „tehetetlen szeretettel” nézte, nézte csak ezt a világot, és megírta, amit látott, keserves eleganciával, tárgyilagosan, hűségesen. 1956-ról is ő írta a legszebb novellát.

„Egyetlen meztelen vasrúdon lógott az utca. Leszakadt huzalok, fölugrott sínek és por... por...”

„Nincs semmi, csak a temetők. Valahol egy darabka föld volt, ott temető volt. Végig a városon szálltak a keresztek, és a föld alatt az arcok.”

És, ahogy *Isten* című tárcájában írta: régen készült egy nyárvégi, őszi beszélgetésre... Egy régi kávéházi asztal mellett? Kültelki templomban, mozi előcsarnokában, csöndes kis vendéglőben?

„Akárhol is akadunk össze. Ő nem fordul el tőlem. Megismeri azt a gyereket, aki oly buzgón imádkozott. Az ima ugyan váratlanul megszakadt, de Ő azért nem haragszik túlságosan. A hallgatás még mindig elviselhetőbb, mint az üres leckefelmondás-szerű darálás. A csöndből mindig születhet valami.”

Andreas B. Batlogg: Előzetes Karl Rahner összes műveinek kiadásához. Egy teológiai életmű könyvtáblák között

*A könyvpiac nagy eseménye: június végén megjelent a jezsuita teológus, Karl Rahner (1909–1984) összes művei 32 kötetre tervezett sorozatának első (a sorozatban a 19.) kötete.**

Vannak, akik kétszer halnak meg. Miután egyszer meghaltak, újabb halál várhat még rájuk: szövegkurtítások, elkenések, átértelmezések, szövegtorzítások... Ez játszódott le Karl Rahner és műve esetében is, a szerző halálát követő évtizedben. Sokan túl akartak rajta lépni anélkül, hogy valaha mellette álltak volna. Mások úgy gondolták, el kell árulniuk „barátságukat”. Akik védelmére kelhettek volna, vagy akiknek védelmére kellett volna kelniük, többnyire elkényelmeskedték a dolgot, nemegyszer azok is, akik pedig legszűkebb baráti köréhez tartoztak.

Annál örvedetesebb, hogy úgy látszik, elérkezett az idő, amikor biztosítható már, hogy Rahnert a lehető legátfogóbban és legmegbízhatóbban jelentessük meg az olvasó előtt. Az „Összegyűjtött Művek” kiadói – ezzel számolva – most visszajára fordítják azt a „Rahner light” tendenciát, amely Rahner halála, 1984 óta (de még azt megelőzően is) megfigyelhető volt töredékek, válogatások, átdolgozások, (forrás megjelölése nélkül) kiragadott szavak formájában. Alig elképzelhető, hogy mindaz, ami Rahner neve alatt megjelent, valóban megfelelt volna az ő elképzeléseinek. Elmaradhatatlanok voltak hibás és önkényes értelmzések; Rahner-szövegek gyakran a legkülönbözőbb változatokban kerültek forgalomba. Ami – ahogyan ezt a kiadó, Benziger és Herder részletes prospektusukban megállapítják – „zavarokat okozott, s ezeket ez a gyűjteményes kiadás, hiteles szövegeivel, megbízható módon orvosolja.”

Egy Rahner neves munkatársaiból álló kiadói kollektíva, melynek tagjai Rahner munkásságának legkülönbözőbb időszakaiiban működtek, biztosítja, hogy a jó egy évtizedre tervezett vállalkozás résztvevői a lehető legkomolyabban veszik a feladat végrehajtását. Karl Lehmann, Johann B. Metz, Karl H. Neufeld, Albert Raffelt és Herbert Vorgrimler; a nevek némileg jelzik egyben a teológia és az Egyház történetét is korunkban. Ők nemcsak azt az érdeklődést képviselik, amely az Egyház és a teológia részéről német nyelvterületen megnyilvánul, hanem túlmutatnak az Innsbruckban székelő Karl Rahner Archívumon is, ahol Rahner tudományos hagyatékát őrzik és gondozzák, és kapcsolatot jelentenek különféle hivatalos dokumentumokkal, eredeti szövegekkel, még ha egy átfogó, kritikai kiadáshoz pillanatnyilag bizonyos előfeltételek hiányoznak is. Bár csak melleleg említjük még, hogy a szerkesztők között a német püspöki konferencia elnöke is szerepel, ez a tény nem értékelhető privát kedvtelésné. Természetesen a fenti nevek egyben jelzik a mű egyedi értelmezését, különböző interpretációs síkjait és ágazatait is. Később derül majd ki, milyen hatással van a kiadói gárda összetétele a kiadványra. Ez a most bevezetésként megjelentetett kis cikk a kiadó elgondolásait foglalja össze, és csupán első benyomásokat vázol.

Mindenestre a mű tervezett terjedelme is jelzi, hogy az eddigi Rahner-kiadványokhoz mérten körülbelül háromszoros szövegterjedelemmel számolunk. Minden kötetet más szerkesztő fog gondozni. A sorozat kronologikusan épül fel, anélkül azonban, hogy a kronológiai elvet mereven alkalmazzánk. A kiadói tervezet négy nagyobb szakaszt különböztet meg: alapozás (1922–1948/1-8. kötet), építés (1948–1964/9-17. kötet), kibontakozás (1964–1976/18-26. kötet) és szintézis (1977–1984/27-32. kötet).

Annak, aki ismeri Rahner életét, nem nehéz felismernie a fontosabb válaszvonalakat, Rahner életének történeti vonatkozásait, megéreznie azok vonatkozási pontjait, és kellő érzékkel alkalmazhatja azokat az egyes művekre. Ez a fajta teológia szorosan kapcsolódik

mind akadémikus feladatokhoz, mind kívülről érkező felkérésekhez és megbízásokhoz, a zsinathoz és szinódusokhoz, de nem képvisel előre szerkesztett, tudós dolgozószobában megformált, elvont tudást, sem steril gondolkodóüzemet.

Ami valódi segítséget nyújthat a ma Egyháznak

A sorozat nem első kötetével mutatkozik be, hanem Rahner egy tanulmányával, amely itt érhető el első ízben ebben a formában, úgy prezentálja magát a nyilvánosság előtt, mint „az Egyház önmegvalósítása”, és erősen érződik rajta a II. vatikáni zsinat hatása. Felvetései és elemzései talán éppen az Egyház jelenlegi helyzetében jelentenek valós támogatást és segítséget.

A 19. kötetet K. H. Neufeld szerkesztette, aki szerkesztői előszavában tájékoztat az egyes szövegek keletkezéséről (XXV–XXXV). Az 556 oldalas könyv „A” fejezetében a modern gyakorlati teológiával foglalkozó tervezettel összefüggő írásokat közöl (1–43); a „B” fejezetben összegyűjti Rahner 1964 és 1969 között megjelent, a szerkesztővel együtt kiadott valamennyi cikkét a „*Pasztorális teológiai kézikönyv*”-ből (45–499). A „C” fejezet Rahnernek az itt szereplő szövegekhez fűzött magyarázatait tartalmazza (501–531), a Függelékben szöveg-referenciák, név- és címszómutatók (535–556) találhatóak. Az anyagok mind tematikusan, mind időben összefüggnek egymással, és egy teljes évtizeden át folytatott eszmecserék, szövegfinomítások, mérlegelések eredményei.

Azt szeretnénk, ha vállalkozásunk széles körben nyerne jó fogadtatást. Nem azért, hogy Rahner könyvespolcokat töltsön meg – az egész valószínűleg nyolc-tíz métertenne ki –, hanem hogy olvassák, és aktuális problémáink megoldásának céljaira gyümölcsöző legyen. Mert, amint azt Rahner első munkatársainak egyike és a legélesebb Rahner-kritikus, J. B. Metz mondja: „még azok is, még ma is méritenek a világ, az élet és a hit kérdéseivel kapcsolatos meglátásaiból, éles szemű, finom érzékről tanúskodó megérzéseiből, akik kritizálják vagy elutasítják.”

Imádságból és elmélkedésből táplálkozó teológia

A gyűjteményes kiadás indító kötete tehát a Karl Rahner Alapítványnak cseppet sem alábecsülendő jelzése az Egyház és a teológia felé, amelyek a jezsuita teológust a maga zsenialitásában néha kevésbé voltak képesek értékelni, mint az a sok millió női és férfi olvasó, akik az úgynevezett „nehéz Rahner” ódiómát vállalva közel kerültek egy teológiához, amely azért igazi teológia, mert imádságból és elmélkedésből táplálkozik; mindenesetre, állítják a kiadók, Karl Rahner elgondolásait követve nem beszélhetünk egyszerű agytorna-mutatványokról, amelyek, ha önmagunkban meg is ragadják talán az emberek fantáziáját, az élethez való vonatkozásuk kérdéses marad. Rahner ennek az életközelségnek a kedvéért akart gyakran „dilettáns” lenni. Hogy tanulmányai még halála után egy évtizeddel is nyújtanak valamit, azt az a széleskörű igény is igazolja, amelyet ez a gyűjteményes kiadás a maga módján kielégíteni kíván.

A következő kötet, a nyolcadik („*Teremtés és világ*”), várhatóan 1995 novemberében jelenik meg.

Jegyzet

* Karl Rahner: Összes művek. 19. kötet: *Az Egyház önmegvalósítása*. A gyakorlati teológia ekkleziológiai megalapozása. Szerkesztette: Karl-Heinz Neufeld. Benziger, Solothurn–Düsseldorf és Herder, Freiburg–Basel–Wien. 1995. 556 oldal. ATS 1233 (előfizetés esetén ATS 999). – Andreas Batlogg SJ írását Kaposi Tamás fordította.

Szemle

Elmer István: A történelem orgonáján Isten játszik. 50 éves az Új Ember. Új Ember Kiadó, Budapest 1995, 255 old.

Ezt a bőven illusztrált „emlékkönyvet” Elmer István, az Új Ember munkatársa szerkesztette és írta eredeti dokumentumok alapján. Izgalmas olvasmány, hiszen áttekinthetjük – legalábbis egy bizonyos szempontból – fél évszázad magyar egyháztörténetét, amely persze elválaszthatatlan a négy évtizedes kommunista uralomtól és egyházpolitikától. Kétségkívül 1989-ben nem lehetett volna így összeállítani a könyvet. Mert – több „fehér folt” (=hiány) ellenére – viszonylag tárgyilagos áttekintést kapunk a katolikus hetilap 1945-ös nehéz indulásáról, majd a sötét Rákosi-korszak és a Kádár-korszak, illetve ez utóbbi második szakaszában a „kis lépések” éveiről, az egyházat üldöző, elfojtó, majd finomabban nyesegető hatalom cenzúráiról, végül pedig a „hangkeresés” korszakáról (1989-1995). A kötetet irodalmi válogatás zárja.

Seregély István érsek előszava („Kenyeret, nem követ”) jelzi a jubileumi ünneplést zavaró tényeket: „Sokszor féltettem, hogy a cenzúrához igazodás során át ne lépje a hívő olvasók igényének tartható határát.” Részben igazolható a szerkesztő eljárása, amikor a Rákosi-diktatúra és a cenzúra erősödésével elkezdődött évekről számol be („Amikor vagyonkérdésnek tekintették az egyházat”), és ezt az elvet követi: „Az elkövetkező esztendőkből a lap élete szempontjából érdekesebb és tanulságosabb azon írások között tallózni, amelyeket a cenzúra nem engedélyezett.” (55. old.) Kétségtelen; de az is a lap múltjához tartozott, hogy, már eleve számolva a cenzúrával, fontos kérdésekről, tényekről egyáltalán nem írt; vagy hogy egyes cikkek tömjéneztek a „népi demokráciának”, sőt helyeselték a koholt vádakkal letartóztatott („összeesküvő”) papok, szerzetesek bebörtönzését. 1956 után Saád Bélát bízták meg a lap felelős szerkesztésével. Szeghalmi Elemér visszaemlékezése a lap munkatársaira – a szerkesztők jellemzése – érdekes. (70–78.) Saád túlságosan is pozitív jellemzésénél (74) a szerkesztő zárójelben – nagyon helyesen – megjegyzi: „...Saád Béla viszonyát az AEH-hoz többen túlságosan közelinek minősítik.” Hát ez a legkevesebb, amit meg kell mondani. (Lénárd Ödön atya visszaemlékezéseiben még többet olvashatunk arról, hogy a kompromisszumoknak is van határa.)

Ez a recenzió nem akar ünneprontó lenni. Az emlékkönyv és megélt tapasztalataink alapján mondhatjuk, hogy a katolikus hetilap – bizonyos hullámvölgyek ellenére is – fontos küldetést teljesített. „Ahogy lehetett...” Hiszen úgyszólván az egyetlen ablak volt a hazai sajtóban a világegyház felé. Ha kényes kérdésekről, tényekről (pl. Mindszenty-ügy) nem is szólhatott, mégiscsak tájékoztatott a zsinatról, a zsinat utáni mozgolódásokról, a katolicizmus egyes régióinak életéről, fontos szentszéki megnyilatkozásokról. (Bár megesett, hogy előbb szellőztette bizonyos pápai enciklikák nyugati kritikáit, mintsem annak szövegét, tartalmát megismertette volna a magyar közönséggel.) Mihelics Vid, Szigeti Endre, Ijjas Antal, Rónay György, Pilinszky János és még jó néhányan figyelték a nyugati szellemi mozgolódást, katolikus irodalmat és teológiát, és erről tájékoztatták az *Új Ember* olvasóit. Kevésbé volt sikeres az elnyomatás idején a „Katolikus szemmel” rovat, ahol bizonyos vallás- és egyházellenes megnyilatkozásokat, jelenségeket „felpanaszoltak”. „Sérti a hívő katolikusok érzékenységét” – ez volt legtöbbször a refrén, ahelyett, hogy érdemben válaszoltak volna a támadásokra, torzításokra. Lehet, hogy ezt is a cenzúra számlájára írták; de talán nem kellett volna oly szigorúnak lennie az „öncenzúrának”. Hogy kockáztatták volna a lap működési engedélyét? Egy bizonyos ponton talán ezt a

kockázatot is vállalni kellett volna. (A *Szív*-et egy idő után betiltották, mert szerkesztői nem mentek bele minden megalkuvásba.)

Az *Új Ember* az 1989–90-es fordulat után keresi hangját. A katolikus sajtóorgánumok megszorodtak. Sajnos, a profilegyeztetés nem valósult meg az újságok és a folyóiratok között. Az *Új Ember* az utóbbi években színesebb lett, figyel a világegyház és a magyarországi egyház aktualitásaira, tájékoztat és a katolikus világnézet szempontjából értékel eszméket és tényeket. Újdonság az is, hogy bizonyos liberális vagy „szocialista” kritikákra, ferdtésekre reagál, kritikával válaszol. A párbeszéd keresése és a másság tisztelete ugyanis nem jelenthet katolikus lap számára megalkuvást, a nézetek összemosását. Ugyanakkor helyet kell adni a pluralizmusnak olyan kérdésekben, amelyek nem érintik a keresztény hit lényegét. Ehhez pedig fokozni kellene a belső kommunikációt az egyházon belül: püspökök, papok, hívek egymás között és a többi

csoporttal megvitathatnának elhallgatott tabutémákat is. A kritikának is helye van, ha az egyházszeretet vezérli.

Szabó Ferenc

Kocsis Imre: Lukács evangéliuma. Szent István Társulat, Budapest 1995, 530 oldal.

A harmadik evangélium kommentárjában a Szentírás tudós professzora számol be az ide vonatkozó újabb szakszerű kutatásokról, mégis közérthetően mutatja be Szent Lukács tanítását fejezetről fejezetre. A magyar közönség már olvashatta A. Stöger Lukács-kommentárját (*A Lukács-evangélium*, Prugg Verlag, Eisenstadt 1975, 412 old.), amelyet a Szolgálat adott ki. De húsz év alatt (pontosabban 30 év alatt, hiszen Stöger eredeti német munkája 1964-ben jelent meg!) az exegézis és biblikus teológia sokat fejlődött. Kocsis Imre az újabb eredményeket bedolgozta magyarázatába. Először az evangéliumi szakasz egészéhez fűz bevezető megjegyzéseket (felépítés, forma, források, esetleg szövegkritikai és hagyománytörténeti megfontolások), majd az egyes verseket értelmezi. (Az általános bevezetést még részben kiegészíthetik az érdeklődők Farkasfalvy Dénes nemrég megjelent – itt már ismertetett – *Bevezetés az újszövetségi Szentírás könyveihez* című műve megfelelő részeivel: a Lukács evangéliumáról és a szinoptikus kérdéstről szóló fejezetekkel.) Kocsis Imre nem akart kitérni minden részletkérdésre, a különféle véleményekre, hanem személyes ítélete alapján válogatta ki a célnak legmegfelelőbbeket. Prédikációt készítő papoknak, teológiát tanulóknak és biblikus tájékozódásukat elmélyíteni akaró hívőknek egyaránt ajánljuk e könyvet; de lelki olvasmánynak és elmélkedési vezérkönyvnek is alkalmas. Örömmel gratulálunk a Szerzőnek. (Sz.F.)

Itt jelezzük azt a bibliai sorozatot, amelyet *Szegedi Bibliakommentár* néven adnak ki az angol nyelvű Colledgeville-i bibliakommentár népszerű újszövetségi bevezetőinek magyar fordításaként. A sorozatot Benyik György professzor gondozza, a Korda Könyvkiadó és a Bencés Kiadó közös kiadásában jelenik meg 1993 óta. Eddig nyolc kötet érkezett szerkesztőségünkhöz. Hasznos első bevezetesként ajánljuk e sorozatot az Újszövetség jobb megértéséhez. (R.)

Czigány György: Fények a vízen. 77 vers. Budapest. 1995, Babits Kiadó.

Öröm – már-már lírába bujdosó epika, szelíd és jellemző életképvillanások egy kozmikus Ismeretlen állandó jelenlétében – ezek az első benyomások, amelyek megidéznek bennem e versek szellemét, titkát. Sejtelmek és éles fényfoltok, amelyek az élet apróbb-nagyobb mozzanatai nyomán törnek elő. Íme: „...a víz-szelídség magára maradt / ragyogása. Égdarabok és / tükrök síkjából néz – / kigyúl a nyugalom lányos meztelensége.” Ez az érzés és szemlélet oly jellemzően tanúskodik arról a körülötte létező s közben a távolság, a kozmikumot álmodó-igéző tekintetéről a léleknek, amelyen egy kedves mosoly tűnik át. Czigány György órái még akkor is a „derű órái”, amikor halálos árnyék keresztezi. Ez az *egyben látás* az ő természetes, sejtjeibe ivódott sajátja. „Megtörtént és mégse hihetem: / a világteremtés utáni / első perc és az időből / most letört darab – / egyforma mélyen / együtt hever.”

A teremtésből a Megváltás felé áramlanak gondolatai: „Földre szállok, akár az Isten, / tudván, hogy elpusztítanak.” (Madártávlat) Oly sok versében találkoztam már Pilinszky búvkörével, tört-cserép-ragyogású valóságigézetével – s ugyanakkor a személyesség, az eredetiség élménye tölt el örömmel e szellemi szimpózium légkörében. A platónival megtermékenyített keresztény életszemlélet Czigány Györgyé, amely „Mozarttal vacsorázik”, s bennünket is egy agapé asztalához ültet. Hányan ülnek eme finoman ínyc lakoma asztalánál! Hányan: Árpád-házi Margit és Karamazov Aljosa, Tűz Tamás és Szindbád, Euridiké és Fanni, a Festőlány és kedves leánya bontakozó virágaival, s körül a Föld képei az évszakok színvarázsában – mind meghívottak és választottak.

De oly sokszor átsuhan egy sajátos fuvallat is – hűvös? –, mely a nagy titkot, a halált sejteti. „Az elmúlt élet s minden idők / együtt hömpölyögnek, itt folynak már mindig halálom medrében.” (A remény antifónái) S itt vannak még a „Départ” s az „Utolsó ing” csaknem „riadtan röpködő” lélekrezdülései – s a kérdés: „...Ó, szeplőtelen / cselekvés, megmentesz-e minket?” (Utolsó ing)

S fölidézi a kor hatalmát is, azt a mást, amit nem lehet kikerülni, amely fölrémlik a lélekben, mint „a katasztrófa előtti perc / örök / nyugalma”. Íme a szín: „Gyanútlan lányok hordozzák itt / a Getszemánikertet, ágak virulását – a hangfal-hatalmak markában / decibel ketrecüket rázó, zajjal rengetett szívükben.” (Veduta) Az esemény, amely a látványban, emlékből felidéződik, mintegy *tompítva fokozódik*. Ezek a Chestertonéhoz hasonló paradoxonok izgatva terelik figyelmünk, érzéseink, sejtelmeink irányait a világ megfoghatatlanságtól felfokozódott vonzású csodái felé: „Te vagy én / vagy maga a lét, ahogy egy hajó / eseménytelenül, csupaszfehéren – / delfinokkal és madarakkal / megjön az éjszakából.” (Krimi elégia). A valahol-valahonnan-valahová hol örömteli, hol meghökkentő sugallatai vesznek körül, „hol a hiánytól a képzelet / megfogant valóságáig / ér el a kitakart mező”. (Falusi repülőter)

S milyen sokatmondó ez a két sor is: „Fehérben, a nemlét vereségén / ujjong a gyász.” (Sárkány) Csodálatosan szép, bölcs a Vándordal józanul – egyszerűen – szerelmesen – megsiratva – leborulva gondolatokra épülő vallomása a hazaszeretetről.

A „Nem egyszerre halunk meg: szakadatlanul” reminiszcenciaként vetíti elénk a „quotidie moriar” látszat-végzetszerűségét ezen a keresztire feszített életen, világon. Mily jellegzetesen öve e hang, amely mint jelzőfény ragyog föl váltakozva, mint egy világítótoronyé, Czigány György égboltján. Igen, ő elmondhatja: „...egy villanó mosoly legyőzi / a halál mozdulatait.” (Két szoprán) S ha követjük A parkban a vénember köreivel határolt diadalmas-szégyenlős életanatómiát s A versautomatából könnyed szellemességét, Duino árnyait, lélegzetét és hangjait, a Szent Margit-sanzonok gyönyörűsége és remekül naiv énekmondó ritmusát, hallgatjuk Aljosa Zozimosz sztarcének égre mutató bölcsességét – bebocsátást nyerünk a verszenék ünnepi csarnokába, Czigány György házimuzsikájába. (Dékány Endre)

Tereza Worowska: „Szelid” erő Lengyelországban

Nyolc évvel ezelőtt a lengyel palottinus lap számára interjút készítettem a magyar egyház helyzetéről egy közismert magyar lelkipásztorral. Amikor kikapcsoltam a magnót, kíváncsiságból rákérdeztem a magyar-lengyel egyházi kapcsolatokra. A válasz az volt, hogy a lengyel egyház népi jellege, a külsőségekben oly erősen kifejeződő vallásossága nem igazán vonzó a magyar egyház számára; a magyarok – mondta beszélgetőtársam – inkább a német teológia felé orientálódnak, onnan többet tanulhatnak. Először elcsodálkoztam, majd kissé kaotikusan felsoroltam néhány lengyel teológus és gondolkodó nevét – de hamar megértettem, hogy lefordított szövegek nélkül tárgytalan a további ismertetésem.

A valós kép kialakítását még nehezítette az a tény is, hogy a kommunista rendszer tervszerűen és tudatosan egyoldalúan, hamis fényben mutatta be mindig a lengyel egyházat, mint „makacsul merev, türelmetlen és ókonzervatív” intézményt. Ezeknek a sztereotípiáknak a tömegkommunikációs eszközökben tapasztalt különösen erős sulykolása elsősorban az 1980–1981-es évekre és a hadiállapot bevezetését követő időszakra esett, amikor világossá vált, milyen nagy szerepe volt a lengyel politikai változásokban és a Szolidaritás megszületésében a pápaválasztásnak, Wyszynski bíboros személyének, a lengyel katolikus értelmiség tevékenységének és az egész nemzet hitéhez való erős ragaszkodásának. Mondhatjuk, hogy évek szívós munkájával a tömeg-kommunikációnak sikerült félrevezetnie a magyar közvéleményt, mert a mai napig lépten-nyomon tapasztalható, milyen kemény életük van a társadalomban ezeknek a sztereotípiáknak. Fontos azonban, hogy legalább egyházi berkekben alakulhasson ki valódi kép a lengyel egyházzal. Ehhez azoknak a gondolatoknak, írásoknak a bemutatása szükséges, amelyek társadalmunkat az utóbbi húsz évben formálták. Ezért fontos; hogy olyan munkák lássanak napvilágot, mint az utóbbi években a Pannónhalmán szerkesztett *Katolikus Szemle* kötetei: *A katolikus egyház Lengyelországban* című történelmi monográfia (ismertetését lásd *Távlatok* 23–24. számában) vagy a *Szelid erő Lengyelországban* című tanulmánygyűjtemény.

Szerkesztője, Szesztay András főleg az igazság és a szabadság viszonyát tárgyaló teológiai és bölcseleti, valamint politikai írásokat válogatott a kötetbe. Szerzői legnagyobb részt rendszeresen publikálnak a krakkói *Znak* és a varsói *Wież* katolikus havilapokban, valamint az ugyancsak krakkói *Tygodnik Powszechny* hetilapban. Filozófusok, teológusok, szociológusok és lelkészek. Műhelyeik a Katolikus Értelmiségi Klubok és a krakkói Pápai Teológiai Akadémia. Mindnyájan többé-kevésbé szorosan ahhoz a katolikus csoportosuláshoz tartoznak, amely a 70-es évek vége óta döntően alakította a lengyel értelmiségi habitust, és különösen a Szolidaritás megszületése, majd a rendszerváltás időszakában közvetlenül (pl. politikusi minőségben) is formálta országunk történelmét.

A kötet első, teológiai részét Józef Tischner tanulmánya, a „Gondolatok a *Veritatis splendor* enciklika kapcsán” nyitja meg. Tischner atya nemcsak Lengyelország egyik legnagyobb hatású publicistája, hanem „a Szolidaritás teológusaként” is tartják számon, lévén ő a szerzője sok fontos tanulmánynak, amelyek e mozgalom (s ezen belül főleg a munka) erkölcsi-etikai aspektusait tárgyalják. A pápai enciklikában felvetett kérdések közül egyet vesz alaposabban szemügyre: a rossz, mégpedig a korunkra jellemző rossz problémáját.

A teológiai részben találunk még egy érdekes tanulmányt a szocio-biológiáról, vagyis arról az új tudományágról, amely a társadalmi magatartás mindén formájának biológiai feltételeit kutatva alapot próbál nyújtani a „tudományos materializmus” filozófiakritikája számára. A tanulmány szerzője Józef Zycinski püspök, a lengyel püspöki kar legfiatalabb tagja, aki a teológia és a tudomány határterületét több írásában is bejárta.

Stanislaw és Ludmila Grygiel, Olaszországban élő tudós házaspár egy-egy írása olvasható a kötet bölcseleti részében. Különösen figyelemre méltó „Gondolatok Európa keresztény

hagyományáról”, Ludmila Grygiel írása, amelyben nyomon követi a keresztény hagyomány szerepét és annak változásait az európai ember önazonosságának meghatározásában.

Részletesebben szemügyre veszi a keresztény hagyomány összetevőit, amelyek az európai ethoszt és különösen az európai kultúrát építették fel. A hagyományuktól megfosztott európaiak, múltjukat elárulva nem Európát, hanem annak pótlékát lesznek csak képesek teremteni, foglalja össze gondolatait a szerző.

Ebben a filozófiai részben újfent találkozunk Józef Tischner nevével, aki három írásában a keresztény liberalizmusról, vagyis a szabadság értelmezéséről, a kommunizmus utáni úrban magára ocsúdó kereszténységről, végül az alkotmányba bekerülendő, „a keresztény értékekről” szóló szakaszcsonról fejt ki véleményét. Főleg a második tanulmánya érdemel közelebbi bemutatást. A téma rendkívül aktuális Magyarországon is: a kommunizmus, a kereszténység és a liberalizmus győztes nélküli, éppen végkifejlet felé tartó harca.

A kötet utolsó része politikai írásokat tartalmaz. Két nagy egyéniséget mutat be: Stefan Wilkanowiczot és Tadeusz Mazowieckit. Közülük az első a *Znak* főszerkesztője, ismert publicista és laikus közéleti személyiség. Írásaiban az ökumenizmus problémájával és az éppen beköszöntő demokrácia kérdéseivel foglalkozik. Az elmúlt rendszerben a katolikusoknak igencsak szűk köre foglalkozott aktívan politikával, szélesebb tömegeknek nem volt módjuk megszerezni az ahhoz szükséges tapasztalatokat, végiggondolni a politikai tevékenységhez kötődő alapvető erkölcsi dilemmákat. „A demokrácia tíz parancsolata” igyekszik sorra venni ezeket, körüljárja az alapvető fogalmakat, és kitér a posztkommunista országokban induló új rendszer nehézségeire. Gyakorlati tanácsokat is ad a „Hogyan választunk megfelelő parlamenti és önkormányzati képviselőket, szenátorokat?” című írásában.

A lengyel katolicizmus és hazafiság fenoménjét kétségkívül leginkább Tadeusz Mazowiecki „Európa egy másik arca” c. tanulmánya járja körül. Ahhoz, hogy meg lehessen érteni, mi él olyan elevenen a lengyelek tudatában és érzékenységében, vissza kell nyúlni az előző századhoz, a 123 évig tartó fősztottság korszakához, és az akkor végső formát öltő törekvésekhez, amelyek a nemzeti tradíciók megőrzését és a független államiság helyreállítását célozták. A szabadságért kirobbanó felkelések hosszú sorára, a megszállókat elítélő és a küzdő nemzet igazságát elismerő tettek helyett a lengyelek Rómától csak nyugalomra intő szavakat kaptak. Hogy a *Polonia semper fidelis* valóság, s nemcsak pusztá jelszó maradt, annak az volt az oka, hogy a nyelven kívül a katolicizmus volt az, ami egyesítette a három területen szétszórt népet. A kötetet két interjú zárja. Az első akkor készült Mazowieckival, amikor már nem volt Lengyelország miniszterelnöke, ám továbbra is nemcsak aktívan politizált mint az akkori Demokratikus Unió nevű párt elnöke, hanem az ENSZ különleges képviselőjeként végigutazott a háború sújtotta délszláv területeken. Szesztay András és Stefan Wilkanowicz kérdéseire elmondja, mi a politikai credója, mit gondol a liberalizmusról, mennyire keresztény jellegű párt az Unió, és végül: mit látott, mit tapasztalt, és mit tanácsolt a délszláv konfliktus rendezésével kapcsolatban az ENSZ-nek és a szentatyának, aki meghívta őt a Vatikánba az imnapra és a problémának szentelt konzultációra.

Az utolsó interjú is nagyon érdekes és tanulságos, bár szereplője, Adam Michnik, nem tartozik ahhoz a csoportosuláshoz, amelynek tagjai adják e kötet szerzői gárdáját. Michnik ateista, liberális nézeteiről ismert főszerkesztője az egyik leginkább olvasott lengyel napilapnak, a *Gazeta Wyborczą*-nak. De a múltja, amelyben (mint ellenzéki) kapcsolatot keresett az egyház körül működő értelmiséggel, az egyszerre megszólaltatott szenvedélyes egyházkritika, a vallás ismerete és tisztelete, amelynek sokszor adott hangot fellépéseiben és írásaiban, különleges liberálissá teszik őt, és mindenképpen érdekes, bemutatásra érdemes jelenséggé. Beszélgetőtársa Adam Boniecki atya, mariánus szerzetes, a *L'Osservatore Romano* lengyel kiadásának római főszerkesztője, majd rendjének generálisa, szenvedélyes vitakozó kedvével és bátor kérdéseivel méltó beszélgetőtársa Michniknak, s ennek köszönhetően az interjú sok jelenségre kitérő, konfliktusokat nem kerülő, érdekes olvasmány.

Kerkai Jenő emlékezete, Kerkai Jenő Intézet, Budapest 1995, 180 old.

Kerkai György SJ, Ugrin József, dr. Farkas Györgyné, dr. Takáts Ágoston, Békési István SJ, Bíró Jolán Alexia, Bálint József SJ megemlékezései. – Szemelvények Kerkai Jenő írásaiból. – A bevezetőt András Imre SJ, az utószót Szabó Ferenc SJ írta.

Kerkai Jenő jezsuita (1904–1970) halálának 25. évfordulójára jelent meg ez az „emlékkönyv” – rendtársak, munkatársak és barátok visszaemlékezései. Felidézik a KALOT alapítója emberi, szerzetesi és apostoli alakját. A KALOT (= Katolikus Legényegyletek Országos Titkársága) alig egy évtizedes fennállása alatt (1935 és 1944 között) országos népmozgalommá fejlődött, félmillió taggal, ötezer helyi csoporttal, húsz népiskolával. A kommunista diktatúra elfojtotta a szépen kibontakozó mozgalmat. Kerkai Jenő atya karizmája volt, hogy a falusi legények kiművelésére és érdekvédelmére irányuló programot ragyogóan összegezte a négyes jelszóban: *Krisztusibb embert! – Műveltebb falut! – Életerős népet! – Önérzetes magyart!*

A könyv ára: 350 Ft. Megrendelhető a Kerkai Intézetben vagy a Távlatok szerkesztőségében: 1026 Budapest, Sodrás u. 13.

Az állam és egyház elválasztása. Konferencia 1995. március 31. és április 1. között. Faludi Ferenc Akadémia – Távlatok, Budapest 1995. 131 old. (169 Ft.)

A kötet az ez év tavaszán szervezett „*Állam és egyház elválasztása*” című szakmai konferencia előadásait teszi közzé. A válogatás, túl a napi aktualitásokon, társadalmunk újjászerveződésének és demokratikus berendezésének egyik sarkalatos és egyben sokat vitatott kérdéskörét tárgyalja.

A társadalom olyan közösségeiről esik szó, amelyek megteremtik annak lehetőségét, hogy ember társaival együtt keresse közös boldogulását. A politikai és a vallási közösség kapcsolatának és konfliktusának alapja az, hogy mindkettő ugyanazon személyért áll fenn, aki adott esetben egyszerre tagja az államnak és egyháznak.

Mi a joga és kötelessége az embernek, aki e két közösségben él? Hogyan alakul a két „szervezet” kapcsolata a történelem során, és mi a feltétele annak, hogy a politikai szervezet ne korlátozza a másik szervezet szabad fejlődésének lehetőségét? A kötet tanulmányai ezekre a kérdésekre keresnek választ történeti példák elemzésével, és a jogi szabályozás elvi, illetve gyakorlati elemeinek nemzetközi összehasonlító vizsgálatával.

**Nagy Sándorné szerk.: *Közelebb Baróti Szabó Dávidhoz.*
Válogatás a költő műveiből és a vonatkozó
szakirodalomból. A Baróti Szabó Dávid Emlékbizottság és
Alapítvány kiadványa, 1995. 179. old.**

Baróti Szabó Dávid (1739–1819) jezsuita költő születésének 255., halálának 175. évfordulója alkalmával jelent meg a romániai Baraoltban ez a gyűjtőkötet Nagy Sándorné lelkes munkája és jótévedők segítségével eredményeként. Arany János jellemzését olvassuk a kötet elején: „Senki nem bírja teljesebben az anyai nyelvet, mint ő, a háromszéki székely, senki az egykorúak közül nem bányászta ki annak rejtett kincseit annyira, mint ő, a ritkább szavak és kifejezések gyűjtője, a 'Kisdéd Szótár' emlékezetes írója.”